

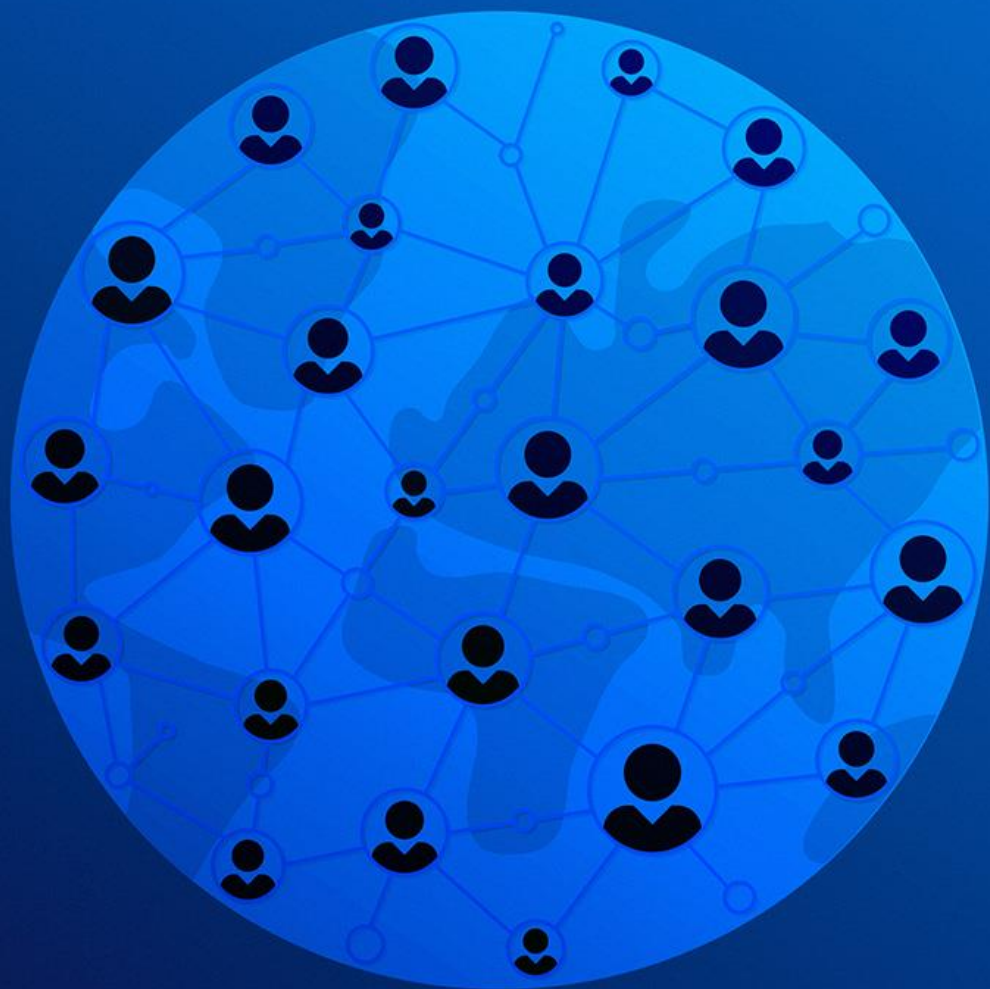

Funded by the
European Union

МЕЙНСТРИМІНГ ЗГУРТУВАННЯ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ГРОМАД: ПОСІБНИК ФАСИЛІТАТОРА

MAINSTREAMING COHESION FOR STRONGER COMMUNITIES: FACILITATOR GUIDE

ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**МЕЙНСТРІМІНГ ЗГУРТУВАННЯ
ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ГРОМАД:
ПОСІБНИК ФАСИЛІТАТОРА**

**MAINSTREAMING COHESION
FOR STRONGER COMMUNITIES:
FACILITATOR GUIDE**

За редакцією
доктора економічних наук, професора
Т. О. Зінчук

Житомир – 2025

Мейнстрімінг згуртування для зміцнення громад: посібник фасилітатора / за ред. проф. Т.О. Зінчук. Житомир: Поліський національний університет, 2025. 200 с.

Посібник фасилітатора підготовлено в рамках реалізації проекту Jean Monnet програми ERASMUS+ “Політика згуртування ЄС” (101082325 – EUCP). Погляди та думки, висловлені у представленому виданні, належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або Європейського агентства з питань освіти і культури (EACEA). Ані Європейський Союз, ані орган, що надав грант, не несуть за них відповідальності.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ЄС.....	6
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ ПОЛІТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ЄС.....	31
РОЗДІЛ 3. КОНВЕРГЕНЦІЯ, ПАСТКИ РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗГУРТУВАННЯ.....	66
РОЗДІЛ 4. ВЕКТОР СОЦІАЛЬНОГО ЗГУРТУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЄС.....	95
РОЗДІЛ 5. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ КОНСОЛІДАЦІЇ ГРОМАД В УКРАЇНІ	124
РОЗДІЛ 6. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ЗГУРТУВАННЯ ЄС: КОНЦЕПЦІЇ ТА КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ.....	163

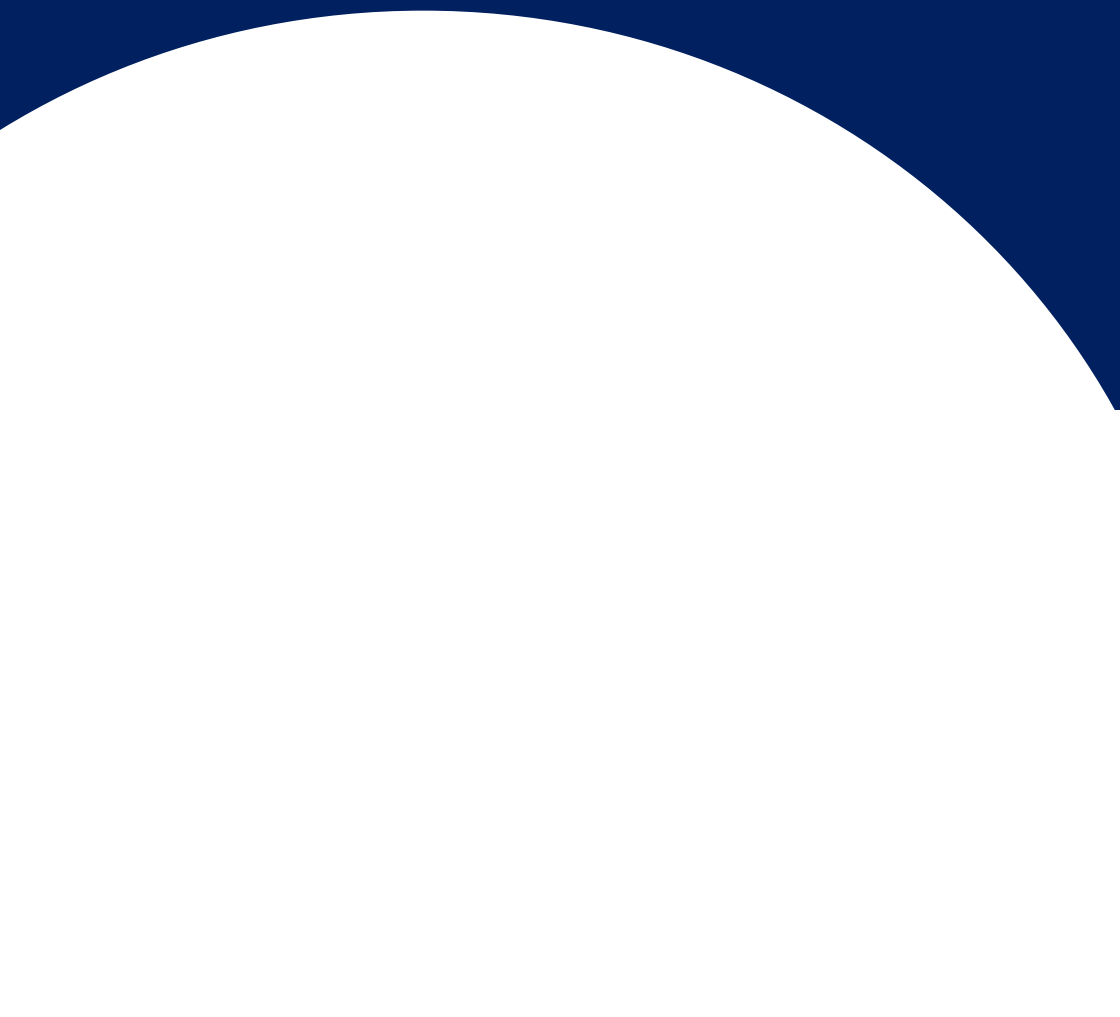
ПЕРЕДМОВА

Реалізація основних засад політики згуртування ЄС є важливим вектором інтеграційних змін України в процесі адаптації до системи європейських цінностей, єдиного ринку та основних інституційних норм полікотворення. Подолання регіональних диспропорцій на принципах солідарності, забезпечення гармонійного розвитку, відповідність Цілям сталого розвитку, як основні пріоритети сучасної політики згуртування ЄС, формують інформаційну і нормативно-правову платформу для отримання знань, вмінь та досвіду в ході трансформаційних змін у діяльності територіальних громад відповідно до європейських вимог. Політика згуртування ЄС є не лише найпомітнішим виявом консолідації зусиль ЄС на подоланні територіальних відмінностей, але й центральною опорою моделі економічного зростання в умовах глобальних викликів і непередбачених подій світового масштабу. Як засвідчив багаторічний досвід творення політики згуртування ЄС, усунення перешкод для вільного руху товарів, послуг, капіталу, населення сприяло кращому розподілу ресурсів та обміну ідеями та інноваціями.

Інвестуючи в інфраструктуру, технології, освіту та інші ключові сфери матеріального і нематеріального виробництва, політика згуртування ЄС сприяє отриманню економічних переваг менш розвиненим регіонам: так ВВП на душу населення в регіонах Центральної та Східної Європи зріс із приблизно 45% середнього показника ЄС у 1995 р. до майже 80% у 2021 р. Це надзвичайне досягнення європейської інтеграції та політики згуртування, завдяки якій інвестовано майже 1 трлн євро для підтримки збалансованого економічного розвитку в ЄС з 2000 р.

Представлений посібник узагальнює історичний і багатогранний досвід реалізації різних складових у політиці згуртування ЄС, зосереджуючи увагу читача на питаннях теорії і методики, інституційному забезпеченні, проблемах економічного, соціального і територіального згуртування, перевагах регіонального потенціалу тощо. В умовах повоєнного економічного відновлення України, європейські досягнення і успіхи стануть наочним прикладом для досягнення прогресивних змін у розвитку громад.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО- МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ЄС

1. Про що свідчить зміст офіційного гасла ЄС «In varietate concordia» (з лат. «Єдність у різноманітті»)?

Європейці єдині:

- ✓ у спільній праці на користь миру й добробуту;
- ✓ у різноманітті культур, традицій і мов Європи;
- ✓ у принципах безпеки;
- ✓ у цінностях демократії та процвітання;
- ✓ у верховенстві права;
- ✓ у збереженні європейської моделі довгострокового зростання.

Європейський Союз – це не лише географічний простір і кордони 27-ми країн європейського регіону. Європейці знаменують багатовимірну культурну спадщину, мозаїчну унікальність через багатомовність, різноманітність традицій, високий рівень наукових досягнень, історичні надбання, літературні шедеври, високі демократичні цінності, що визначає його місце в світовому масштабі.

2. В якому документі закладено сутність та мотивацію політики згуртування як ключової проблеми ЄС?

Згуртування ЄС (Cohesion EU) – одна з ключових проблем ЄС.

Відповідно до Угоди про функціонування Європейського Союзу (Розділ XVIII) «Економічне, соціальне та територіальне згуртування» задекларовано такі положення:

- ✓ ЄС орієнтується на скорочення диспаратів між рівнями розвитку різних регіонів, приділяючи особливу увагу сільським територіям, територіям, на яких відбувається перебудова промисловості, та тих, що потерпають від значних та постійних природних чи демографічних перешкод (стаття 174);

- ✓ країни-члени здійснюють свої економічні політики та координують їх для досягнення вищезазначених цілей, так само зорієнтовані політики ЄС, які спрямовують на ці цілі структурні фонди та інші наявні фінансові інструменти (стаття 175).

3. Основні підходи до розуміння поняття «політика згуртування ЄС»?

- ➡ покращення використання регіонального потенціалу та територіального капіталу;
- ➡ подолання чинників відстані у доступі до послуг та до енергетичних ресурсів, які становлять спільний економічний інтерес;
- ➡ підтримка взаємодії через кордони та межі регіонів;
- ➡ краща координація національних та європейських політик, які мають територіальний ефект;
- ➡ диференціація політик щодо різних територій, зокрема тих, що зустрілися з певними викликами.

Політика згуртування невід’ємний та найзначущий елемент впливу на реалізацію європейської стратегії розумного, сталого та інклюзивного зростання, під егідою якої відбуваються всі сучасні реформи ЄС.

4. Що є об'єктом уваги і дослідження політики згуртування ЄС?

- ✓ потенціал територій країн-членів (ресурсний, людський, інтелектуальний, соціальний)
- ✓ спільний інтерес з боку громад, урядів, всього ЄС до доступу до послуг, які впливають на якість життя;
- ✓ транскордонна взаємодія і співробітництво;
- ✓ скоординована робота між регіонами країн-членів ЄС;
- ✓ ризики, виклики, кризи, які потребують співпраці у попередженні або мінімізації наслідків.

Європейський Союз за більш, ніж 60-річну історію сформувався як інтеграційне об'єднання неоднорідного характеру зі значними соціально-економічними відмінностями між країнами-членами та регіонами.

Ці відмінності в основному викликані і проявляються:

- ✓ в темпах економічного розвитку регіонів ЄС;
- ✓ в умовах життя
- ✓ в зайнятості, що

потребує обґрунтованого історичного, географічного, економічно-соціального й культурно-духовного вимірів у період еволюційного становлення, розвитку та сучасного удосконалення політики згуртування.

5. Основне джерело та проблеми політики згуртування ЄС?

Джерело політики згуртування закладено у певних проблемах, які актуальні і рівнозначні для всіх країн-членів і регіонів ЄС, зокрема таких як:

- ✓ недостатнє використання регіонального /територіального капіталу;
- ✓ значна відстань у доступі до окремих видів послуг і енергетичних ресурсів;
- ✓ недостатня налагодженість транскордонної взаємодії між країнами-членами ЄС;
- ✓ нескоординованість планів, рішень, дій між національними і європейськими політиками;
- ✓ недостатня реакція на територіальні виклики, відсутність диверсифікованого підходу до різних територій.

Отже, країни-члени ЄС мають різні умови для досягнення збалансованого рівня і солідарного розвитку.

6. Які виділяються етапи еволюції в історії творення політики згуртування ЄС?

Етап 1. – Зародження (1957-1975 рр.)

Етап 2. – Формування (1975-1987 рр.)

Етап 3. – Реформа 1993 р.

Етап 4. – Реформа 1999 р.

Етап 5. – Реформа 2007 р.

Етап 6. – Реформа 2014 р.

Етап 7. – Політика згуртування 2021-2027 рр.

Основний вектор політики згуртування спрямований на досягнення економічної, соціальної та територіальної конвергенції, що відображено на всіх етапах реформ. Водночас, з боку інституцій ЄС та національних урядів країн-членів проводиться постійний моніторинг і розробка пропозицій щодо її поетапного удосконалення та фінансового забезпечення.

В історичному контексті у політиці згуртування ЄС постійно аналізуються потенційні «побочні ефекти», характер змін, пов'язаний з розвитком «розумної спеціалізації», що надає можливість окремим регіонам визначати власну політику в сфері підприємництва.

7. Яким чином фінансується та реалізується політика згуртування ЄС?

Політика згуртування як фінансується, так і реалізується на принципах співфінансування на двох рівнях:

I – й рівень: європейський, через інституції ЄС, зокрема Європейську Комісію. Фінансування здійснюється з урахуванням пріоритетів кожної країни-члена. Кошти ЄС доповнюють обсяги фінансування країн, які встановлюються на національному рівні.

II – й рівень: національний, виходячи з потреб і пріоритетів кожної країни-члена і регіону.

Призначення коштів спрямовано на покращення (вирівнювання) таких показників, як ВВП і ВВП на душу населення за купівельною спроможністю.

Взагалі політика згуртування ЄС – це триєдність європейського, національного і регіонального рівнів.

8. Якими типами законодавчих актів користуються в ЄС з метою формування і регулювання спільних політик і, зокрема, політики згуртування ЄС?

Законодавство ЄС – це систематизована сукупність договорів та нормативно-правових актів, а саме, таких як: регламенти, директиви, рішення, рекомендації прямого або непрямого застосування в ЄС.

Регламент – це нормативно-правовий акт ЄС, який підлягає негайному виконанню у всіх країнах-членах як закон. Основна відмінність від директиви полягає у принципах трансформації в національне законодавство кожної європейської країни

Директива – це тип законодавчо-правового акту ЄС, загальна керівна вказівка, якою від країн-членів вимагається досягнення поставленої мети бідь-яким обраним ними методом. Директива запроваджується через національне законодавство, водночас має верховенство над національним правом.

Рішення – індивідуально-правовий акт, який ґрунтується на юридичних фактах і нормах права, адресований країнам-членам ЄС і є обов'язковим для виконання.

В ЄС запроваджено спільне ухвалення рішень Радою Європейського Союзу (радою Міністрів) та Європейським парламентом з метою наближення законодавчого процесу в ЄС до норм європейської демократії, відповідно до яких закони ухвалюються Європейським парламентом, який обирається народом та є підзвітним йому.

Рекомендація – на відміну від регламенту і директиви, акт м'якого права Європейського Союзу, зазначений в Римському договорі поруч з думкою. Не є юридично обов'язковою, тим не менше обговорюється та голосується згідно з встановленою процедурою.

Структура законодавства в Європейському Союзі¹

Всі домовленості в рамках ЄС, які спрямовані на задоволення інтересів 27-ми країн-членів ЄС забезпечуються сімома основними інституціями Європейського Союзу:

- ✓ Європейським парламентом (консультаційно-законодавчий орган влади в ЄС)
- ✓ Європейською радою
- ✓ Радою ЄС (Рада міністрів), вищий законодавчий орган влади в ЄС)
- ✓ Європейською комісією (виконавчий орган влади в ЄС)
- ✓ Європейським центральним банком
- ✓ Європейським судом аудиторів

Із зазначених три інституції (Рада ЄС, Європарламент, Комісія ЄС) відповідають за виконавчу і законодавчу владу. Так, Рада ЄС репрезентує уряд, Європарламент – народ, Єврокомісія – інтереси європейців. Рада ЄС і Парламент ЄС подають запит до Європейської Комісії, яка ознайомлюється і готує проект, який у наступному розглядається Європарламентом та Радою ЄС.

¹Третяк Ю. Про еволюцію і законодавство політики згуртованості ЄС з акцентом на програмний період 2021-2027 рр. і майбутнє політики. Інститут громадянського суспільства. Проєкт USAID «Говерла». Київ, 2024 URL: <https://surl.li/ptdhoy>

9. Регіональна політика ЄС є частиною політики згуртування. Яким чином координується регіональна політика?

Зміцнення регіонального згуртування є незмінною метою ЄС. Відповідно досягнення мети відбувається шляхом усунення диспропорцій у розвитку країн-членів та формування політичної, соціальної та економічної концепції єдності.

У вступній частині Римського договору (Ст. 2, 1958 р.) відмічено, що досягнення єдності економік та забезпечення їх гармонійного розвитку можливо через зменшення регіональних відмінностей, на що і спрямовується на сучасному етапі регіональна політика у комплексі з основними структурними інструментами.

Основні структурні елементи регіональної політики ЄС²

² Третяк Ю. Про еволюцію і законодавство політики згуртованості ЄС з акцентом на програмний період 2021-2027 рр. і майбутнє політики. Інститут громадянського суспільства. Проєкт USAID «Говерла». Київ, 2024 URL: <https://surl.li/ptdhoy>

10. У якому ключовому нормативно-правовому документі ЄС визначаються засади політики згуртування на 2021-2027 рр.?

У Регламенті (ЄС) 2021/1060, який встановлює спільні положення для структурних та інвестиційних фондів ЄС, а саме для:

- ✓ Європейського фонду регіонального розвитку;
- ✓ Європейського соціального фонду +;
- ✓ Фонду згуртування;
- ✓ Фонду справедливого переходу;
- ✓ Європейського фонду морського судноплавства, рибальства та аквакультури;
- ✓ Фонду притулку, міграції та інтеграції;
- ✓ Фонду внутрішньої безпеки;
- ✓ Інструменту фінансової підтримки управління кордонами та візової політики.

Регламент відіграє ключову роль у формуванні регіональної політики ЄС, яка націлена на зміцнення економічного, соціального та територіального згуртування і розвитку в рамках ЄС.

Регламентом також визначено механізми, через які забезпечується прозорість та ефективність використання коштів фондів.

Дотримання положень Регламенту в роботі з фондами та досягнення ефективності у використанні європейських фінансових ресурсів є надзвичайно важливим при вступі України до ЄС.

11. Які ще нормативно-правові документи регулюють політику згуртування ЄС на етапі 2021-2027 рр.?

До таких документів відносяться:

- ✓ Регламент (ЄС) 2021/1059 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про особливі положення щодо мети «Європейське територіальне співробітництво» (Interreg), що підтримується Європейським фондом регіонального розвитку та інструментами зовнішнього фінансування;
- ✓ Регламент (ЄС) 2021/1058 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про Європейський фонд регіонального розвитку та про Фонд згуртування;
- ✓ Регламент (ЄС) 2021/1057 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про створення Європейського соціального фонду плюс (ЄСФ+) і скасування Регламенту (ЄС) No 1296/2013;
- ✓ Регламент (ЄС) 2021/1056 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 року створення Фонду справедливого переходу.

12. Які можна виділити основні політичні еволюційні віхи політики згуртування, що посилили її значущість й об'єктивну необхідність на сучасному етапі?

У Римському договорі не міститься окремого політичного контексту про політику згуртування, водночас чітко визначено завдання ЄЕС: сприяти солідарності, економічній і соціальній згуртованості між країнами-членами шляхом створення Європейського соціального фонду (ЄСФ) та Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), що зміцнило цілі політики, зосередивши увагу на можливостях працевлаштування, рівні життя, а також економічній і соціальній згуртованості.

Надалі виокремилися такі етапи формування політики згуртування ЄС у зв'язку з його розширенням та поглибленням розриву між державами-членами:

- ✓ 1973 р., перше розширення ЄЕС (вступ Великобританії та Ірландії), що призвело до збільшення економічної нерівності і, як відповідна реакція, створення Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР). Завданням фонду стало вирівнювання регіональних диспропорцій шляхом співфінансування виробничих інвестицій, створення робочих місць та розвиток інфраструктури, що особливо покращило ситуацію в депресивно промислових районах Великобританії;
- ✓ 1981-1985 рр. з приєднанням Греції, Португалії та Іспанії зумовило прийняття Єдиного Європейського акту з ухваленням якого політика згуртування позиціонується як повноцінна політика ЄС, спрямована на формування єдиного ринку ЄС. У зв'язку з цим до Лісабонського договору було додано окремий розділ, де визначено засади економічного, соціального та територіального

згуртування та акцентовано на меті скорочення нерівності у відсталих регіонах;

- ✓ 1988-1992 рр. – визначення механізмів фінансування для реалізації політики згуртування ЄС (Пакет Делора), створення четвертого фонду політики згуртування: Фонду згуртування ЄС, цільове призначення якого – покращення стану довкілля, розвиток транспортної інфраструктури в країнах з ВВП на душу населення менш, ніж 90% середнього показника в ЄС;
- ✓ 2021 р. – створення фонду «справедливого переходу» у контексті зеленого курсу ЄС;
- ✓ 2006-2013 рр. – забезпечення таких напрямів розвитку ЄС: - економічного зростання, - створення робочих місць, - зростання продуктивності. У межах реалізації Лісабонського договору;
- ✓ 2014-2020 рр. – спрямування на підтримку цілей стратегії «Європа 2020», орієнтовану на розумне, стале і інклюзивне зростання та визначення пріоритетів у розвитку країн ЦСЄ, які приєдналися в рамках чергової хвили розширення з менш розвиненими економіками;
- ✓ 2021-2027 рр. – надання пріоритетів Цілям сталого розвитку, збереження суттєвої фінансової підтримки.

Таким чином, процес творення політики ЄС – це адаптація до мінливих умов та реакція на глобальні виклики, відповідність політичним пріоритетам та цілям країн-членів та сприяння гармонійному і солідарному регіональному розвитку.

13. Основні принципи управління фінансами політики згуртування

У зв'язку із забезпеченням цільового використання коштів у політиці згуртування, ЄС дотримується таких ключових принципів³:

1. Концентрація: кошти спрямовуються переважно на найменш розвинені регіони, які мають найбільшу потребу в підтримці.

2. Програмування: ресурси виділяються згідно із середньостроковими національними планами розвитку, забезпечуючи стабільність і послідовність у впровадженні політики.

3. Доповнюваність: кошти ЄС не замінюють власні структурні видатки країн-членів, а доповнюють їх, сприяючи партнерству та зміцнюючи спільну відповідальність.

4. Партнерство: тісна співпраця між Європейською Комісією, країнами-членами, суб'єктами приватного сектору та регіональними/місцевими органами влади покращує цілеспрямованість проєктів, інновації, моніторинг та оцінку.

5. Ефективність: держави-члени несуть основну відповідальність за реалізацію та моніторинг політики згуртування, приділяючи особливу увагу підвищенню ефективності та винагороджуючи успішні програми розвитку.

6. Субсидіарність: роль ЄС полягає у підтримці країн-членів на регіональному, національному та європейському рівнях, а Комісія залучається там, де її втручання буде найефективнішим.

³ Мрак М., Жубар П. Політика згуртування ЄС як основа регіонального розвитку країн-членів. URL: <https://voxukraine.org/polityka-zgurtuvannya-yes-yak-osnova-regionalnogo-rozvytku-derzhav-chleniv>

14.3 якою метою здійснюється процес управління фінансами в межах політики згуртування ЄС?

Фінансова система ЄС є матеріальною основою інтеграційного угруповання, призначення якої об'єднати, захистити інтереси і принести користь усьому населенню ЄС.

Процес розвитку і удосконалення фінансової/валютної системи триває дотепер, а країни-члени ЄС поступово і надійно вирішують проблеми сумісного існування і співпраці.

«Валютний союз – це не кінцева точка, це постійний процес об'єднання ... Союз має бути багатограним і включати фінансові, фінансові та банківські виміри для розвитку вищого ступеня інтеграції...»

Крістін Лагард (французька фінансистка, ексдиректорка МВФ, з 2019 р. президентка ЄЦБ

Управління фінансами в рамках політики згуртування ЄС здійснюється з метою ефективного та раціонального використання коштів і ресурсів країн-членів, а також максимального впливу на розвиток регіонів.

15. Якими рамками визначаються місце і роль політики згуртування в бюджеті ЄС?

Фінансові можливості для політики згуртування встановлюються відповідно до багаторічних фінансових рамок (БФР), які є результатом домовленостей між Парламентом ЄС та країнами-членами ЄС щодо бюджетних пріоритетів та програм. Загальна сума визначається у розрізі фондів на семирічний період.

Для БФР на період 2021-2027 рр. країни-члени ЄС колективно погодили комплексний фінансовий пакет на суму 1 824 млрд євро⁴.

Цей пакет складається з двох компонентів:

- 1) звичайної БФР: на цей період загальний обсяг становитиме 1 074 млрд євро;
- 2) програми «Нове покоління ЄС» (NGEU) обсягом 750 млрд євро.

⁴ Мрак М., Жубар П. Політика згуртування ЄС як основа регіонального розвитку країн-членів. URL: <https://voxukraine.org/polityka-zgurtuvannya-yes-yak-osnova-regionalnogo-rozvytku-derzhav-chleniv>

16. Які цілі політики згуртування ЄС на сучасному етапі розвитку?

Хронологія постановки та порівняння ключових цілей в реалізації політики згуртування ЄС за десятирічний період творення

2007-2013 рр.	2014-2020 рр.	2021-2027 рр.
Ціль №1: Конвергенція, спрямована на стимулювання зростання і зайнятості в найменш розвинених регіонах ЄС	Ціль №1: Інвестиції для зростання	Ціль №1: Конкурентоспроможна, розумна Європа, інформаційний цифровий прорив
Ціль №2: Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість, зорієнтована на посилення конкурентоспроможності і привабливості регіонів	Ціль №2: Нові робочі місця та європейське територіальне співробітництво, прийняття нової трирівневої класифікація регіонів ЄС. Три аспекти концентрації уваги: концентрація ресурсів; концентрація зусиль на інноваціях і ІКТ, перехід до низьковуглецевої економіки; концентрація на витратах на реалізацію політики згуртування.	Ціль №2: зелений, низьковуглецевий перехід до чистої нульової вуглецевої економіки та стійкої Європи
Ціль №3: Європейське територіальне співробітництво, посилення зв'язку між інноваціями та суспільством, акцент на знаннях, адаптивність до економічних і соціальних змін і якості навколишнього середовища		Ціль №3: зв'язана (об'єднана) Європа через збільшення мобільності громадян
		Ціль №4: соціально-орієнтована та інклюзивна Європа
		Ціль №5: Європа ближча до громадян через сталість і інтегрованість територій ЄС

17. Цілі політики згуртування 2001-2007 рр.

Джерело: Ткачук А., Третяк Ю., Ткачук Р., Білий Б., Лапін Є. (2024) Політика згуртуваності. ЄС та Україна. Аналітична записка. URL: <https://www.csi.org.ua/news/polityka-zgurtovanosti-yes-ta-ukrayina-analitychna-zapyska/>

18. Алгоритм реалізації політики на прикладі Цілі №1: Конкурентоспроможна, розумна Європа, інформаційний цифровий прорив.

Джерело: Ткачук А., Третяк Ю., Ткачук Р., Білий Б., Лапін Є. (2024) Політика згуртованості. ЄС та Україна. Аналітична записка. URL: <https://www.csi.org.ua/news/polityka-zgurtovanosti-yes-ta-ukrayina-analytychna-zapyska/>

19. Особливості згуртування ЄС?

генези теорії політики

Теорія згуртування, як теорія регіонального розвитку сформувалася у другій половині XX ст. Основні пріоритети, які закладалися в її реалізацію, носили переважно економічний характер. На початку XXI ст. конкурентоспроможність європейських регіонів набула першочергового значення і стала розглядатися з позицій сталого розвитку в економічному, соціальному та екологічному контексті, що відповідає загальновизнаним Концепції (рис) та Цілям сталого розвитку.

Рис. Загальна концепція сталого розвитку

Джерело: <https://uk.wikipedia.org>

20. Як регулюється політика згуртування у період 2021-2027 рр.?

На політику згуртування, як політику солідарності, припадає третина бюджету ЄС. На даний період довгостроковий бюджет ЄС формуватиметься з врахування інвестиційних потреб країн-членів та регіонів ЄС. Комісією ЄС планує витратити 373 млрд євро на подолання розриву між багатими і бідними регіонами ЄС.

У процесі фінансуванні задіяні три фонди:

Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР, Європейський соціальний фонд плюс (ЄСФ+) та Фонд згуртування (ФЗ).

В рамках політики згуртування пропонується виділити сумарно ЄФРР / ЄСФ+ 326,3 млрд євро, а решту - 46,7 млрд євро - на Фонд згуртування. У межах ЄФРР / ЄСФ+ є дві цілі найвищого рівня: інвестиції в робочі місця та зростання (316,8 млрд євро) та європейське територіальне співробітництво (9,5 млрд євро). Комісія запропонувала зберегти перерахування 11 мільярдів євро з Фонду згуртування до прямо керованого напрямку Підтримка з'єднання Європи (ЗЄ / CEF)⁵.

⁵ Соціальне згуртування в урядуванні: європейський досвід. Семінар в межах Модулю Жана Моне за фінансової підтримки ЄС. Національна академія державного управління при Президенті України. Київ. 23-27 травня 2020. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/7c5a95c3-16eb-4019-a80c-771eb5a4e8c8/MaterialsofSemin>

21. Яка методологія розподілу коштів на політику згуртування ЄС у 2021-2027 рр.?

Комісія ЄС запропонувала методологію розподілу коштів на ЄСФ + з метою розмежування асигнувань на ЄСФ + (загалом 100 млрд Євро) та ЄФРР на рівні країн-членів.

Пропозиція Комісії означатиме, що держави-члени отримають в цілому на 10% менше фінансування політики згуртування у 2021-2027 рр., ніж у попередній період. Вагомим фактором змін в окремих асигнуваннях є 10 змінений рівень процвітання багатьох регіонів (та деяких держав-членів), що приводить до перекласифікації їх статусу (наприклад, від менш розвинутого до перехідного).

Ефект обмежень та мереж безпеки означає, що жодна держава-член ЄС не отримає збільшення фінансування політики згуртування понад 8% або зменшення більше, ніж на 24%. Загальна частка фінансування політики згуртування, що спрямовується на менш розвинені регіони за цією пропозицією, залишатиметься незмінною і становитиме 75% наявного фінансування⁶.

⁶ Соціальне згуртування в урядуванні: європейський досвід. Семінар в межах Модулю Жана Моне за фінансової підтримки ЄС. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ. 23-27 травня 2020. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/7c5a95c3-16eb-4019-a80c-771eb5a4e8c8/MaterialsofSemin>

22. У чому полягає сутність соціального згуртування як основної складової політики згуртування ЄС?

Соціальне згуртування – це стосунки та взаємодія людей в суспільстві, засновані на зменшенні соціально-економічних нерівностей та розривів в рівнях доходів і доступі до суспільних благ.

Цілі соціального згуртування досягаються за умов, при яких більш розвинені країни впроваджуватимуть зміни для налагодження співпраці з бідними країнами в питаннях зменшення торговельних бар'єрів, збереженні фінансової стабільності, подолання кліматичних змін, мінливості цін на сільськогосподарську продукцію, пригнічення прав людини, збройних конфліктів тощо.

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ ПОЛІТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ЄС

1. Що таке інституційні рамки політики згуртування? Які інститути впливають на реалізацію політик згуртування ЄС?

Інституційні рамки політики згуртування Європейського Союзу (ЄС), у широкому розумінні, - це сукупність правил, організаційних структур та механізмів управління, які забезпечують планування, реалізацію, моніторинг та оцінку програм, спрямованих на зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами Європейського Союзу.

Ключові елементи інституційних рамок:

1. Нормативно-правова база:

- Договори ЄС (зокрема, Договір про функціонування ЄС, стаття 174-178), що визначають загальні принципи регіонального розвитку
- Регламенти ЄС – актах, що встановлюють правила фінансування та реалізації програм згуртування.
- Фінансова перспектива (Бюджет ЄС) – багаторічна фінансова програма, яка визначає обсяг і напрями фінансування політики згуртування.

2. Інституції, що відповідають за управління політикою згуртування ЄС.

3. Фінансові механізми.

4. Механізми реалізації та контролю:

- Програмування – розробка багаторічних стратегій розвитку на рівні ЄС, країн-членів та регіонів.

- Моніторинг і оцінка – регулярне звітування та перевірка ефективності використання коштів.
- Принцип партнерства – залучення різних рівнів влади, громадськості та бізнесу до управління програмами.

Таким чином, Інституційні рамки політики згуртування ЄС забезпечують комплексний підхід до управління фінансовими ресурсами та сприяють ефективному регіональному розвитку. Вони базуються на взаємодії європейських, національних і місцевих інституцій, що гарантує прозорість та ефективність реалізації програм політики згуртування.

Джерело: https://european-union.europa.eu/contact-eu_uk

2. Які інститути впливають на управління політикою згуртування ЄС??

ЄС реалізує політику згуртування, спрямовану на скорочення нерівності в рівнях розвитку та якості життя між європейськими регіонами. Ця політика сприяє ініціативам, що допомагають регіонам ставати більш інноваційними, стійкими та інклюзивними, що, у свою чергу, покращує добробут громад і населення. Її реалізація базується на діяльності інституцій, які забезпечують фінансування, моніторинг та управління програмами й проектами згуртованості.

1. Європейська Комісія (*European Commission*)

- ❖ Головний виконавчий орган ЄС, що розробляє політику згуртування, затверджує програми та контролює їх виконання.

Відповідальні підрозділи:

- ✓ Генеральний директорат з регіональної та міської політики (DG REGIO) – займається плануванням і реалізацією політики згуртування.
- ✓ Генеральний директорат з зайнятості, соціальних справ і інклюзії (DG EMPL) – відповідає за соціальну інтеграцію та ринок праці.

2. Рада Європейського Союзу (*Council of the EU*)

- ❖ Представляє уряди країн-членів та ухвалює рішення щодо регіональної політики, зокрема бюджету та стратегічних напрямів розвитку.

3. Європейський парламент (*European Parliament*)

- ❖ Спільно з Радою ЄС затверджує законодавчі ініціативи та бюджетні програми політики згуртування.

4. Європейський економічний і соціальний комітет (EESC)

- ❖ Консультативний орган, який представляє інтереси громадянського суспільства, профспілок та підприємницьких асоціацій.

5. Комітет регіонів (CoR)

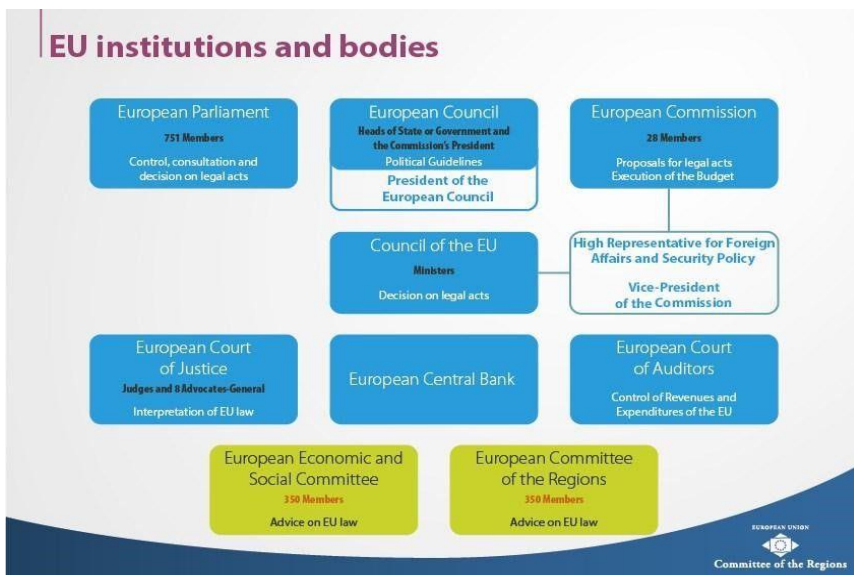
- ❖ Захищає інтереси регіонів і місцевих органів влади в процесі ухвалення рішень щодо політики згуртування.

6. Європейський інвестиційний банк (EIB)

- ❖ Фінансує інфраструктурні проекти та надає кредити для розвитку регіонів.

7. Керівні та виконавчі органи країн-членів

- ❖ Національні, регіональні та місцеві органи влади відповідають за розподіл коштів та управління програмами в межах політики згуртування.

Джерело: https://european-union.europa.eu/contact-eu_uk

3. Які існують інституційні моделі управління політиками ЄС, зокрема політикою згуртування?

Політика згуртування ЄС спрямована на зменшення економічних і соціальних диспропорцій між регіонами, підвищення конкурентоспроможності та підтримку сталого розвитку. Управління цією політикою здійснюється за допомогою кількох ключових моделей, що визначають взаємодію між ЄС, державами-членами та регіональними органами влади, серед яких:

1. Спільне управління¹:

Близько 70% програм ЄС реалізуються за принципом багаторівневого управління. Відповідальність за розробку, впровадження, моніторинг і оцінку таких програм поділяється між Європейською Комісією та національними інституціями країн-членів, зокрема центральними, регіональними та місцевими органами влади, а також іншими державними структурами.

До ключових фондів, що підтримують такі програми, належать:

- Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF)
- Фонд згуртування (Когезійний фонд, CF)
- Європейський соціальний фонд+ (ESF+)
- Фонд справедливого переходу (JTF)
- Європейський морський, рибальський та аквакультурний фонд (EMFAF)
- Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF).

¹ Аналітична записка Про інституційне забезпечення політики згуртованості в європейському союзі. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/26-02-24-az-na-sajt-v-2.pdf>

1. Пряме управління:

Близько 20% програм ЄС перебувають під безпосереднім адмініструванням Європейської Комісії. Реалізація цих програм і проектів здійснюється через відповідні генеральні директори (DG), представництва та виконавчі агентства, такі як EACEA, HaDEA, EISMEA, ERCEA, REA, FPI. Управління та подання заявок відбувається через спеціалізовану платформу SEDIA.

❖ Ключові програми в межах прямого управління:

- **COSME** – підтримка малого та середнього бізнесу
- **EU4Health** – програми у сфері охорони здоров'я
- **Creative Europe** – сприяння розвитку культурних та креативних індустрій
- **Horizon Europe** – фінансування наукових досліджень та інновацій
- **Digital Europe** – розвиток цифрових технологій та інфраструктури

2. Непряме управління:

10% програм ЄС реалізуються за механізмом непрямого управління, коли Європейська Комісія передає повноваження з адміністрування програм третім країнам, міжнародним організаціям та фінансовим установам. До ключових партнерів належать ООН, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський інвестиційний банк тощо.

Основні напрями фінансування:

- Гуманітарна допомога (EHRC) – підтримка населення у кризових ситуаціях
- Міжнародна підтримка – сприяння розвитку третіх країн
- Interreg D – програми транскордонного співробітництва.

4. Як здійснюється фінансування проєктів і програм політики сільського розвитку?

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) фінансує проєкти в регіонах ЄС, де рівень валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення є нижчим за середній показник ЄС. Такі проєкти і програми повинні відповідати хоча б одному з ключових напрямів діяльності ЄІБ, зокрема:

- ❖ розвитку інновацій (цифрових технологій та людського капіталу), створенню сталих міст і регіонів;
- ❖ забезпеченню екологічно стійкої енергетики та ефективного використання природних ресурсів;
- ❖ підтримці малого та середнього бізнесу й середніх підприємств.

ЄІБ надає кредити та інші фінансові механізми для реалізації ініціатив, які сприяють економічній, соціальній та територіальній інтеграції. Також банк консультує державні органи та ініціаторів проєктів у регіонах згуртування, допомагаючи їм підвищити якість проєктних ініціатив як з технічного, так і з фінансового погляду. Він також сприяє розробці ефективних стратегій у сфері транспорту, кліматичних змін, зменшенні регуляторного впливу фінансових інституцій.

З огляду на стратегічні орієнтири розвитку політики згуртування на період 2021-2027 рр. відповідно до своїх зобов'язань ЄІБ збільшив підтримку регіонів. Також банк планує збільшити фінансування на проєкти в регіонах згуртованості щонайменше 45% починаючи з 2025 року. При цьому не менше половини цієї суми буде спрямовано на менш розвинені регіони Європи.

5. Які існують успішні практики фінансування проєктів політики згуртування інституціями ЄС?

Успішні кейси політики згуртування ЄС включають різноманітні ініціативи, які сприяють економічному, соціальному та територіальному розвитку:

1. Програма розвитку відсталих регіонів (Іспанія)²:

Іспанія успішно використовує політику згуртування для підтримки менш розвинених регіонів, зокрема Андалусії та Галісії. Завдяки фінансуванню з ЄС були реалізовані численні інфраструктурні проєкти (будівництво доріг, розвиток транспортних мереж, модернізація залізничного сполучення), що покращило доступність та економічне зростання в цих районах. Також за сприяння ЄС Іспанія активно підтримує розвиток сільського господарства та підтримує ініціативи щодо створення нових робочих місць у сільській місцевості.

Угода про партнерство між Іспанією та ЄС визначає стратегію розподілу фінансування на політику згуртування у межах 45 програм, що спрямовані на економічний розвиток країни, зокрема:

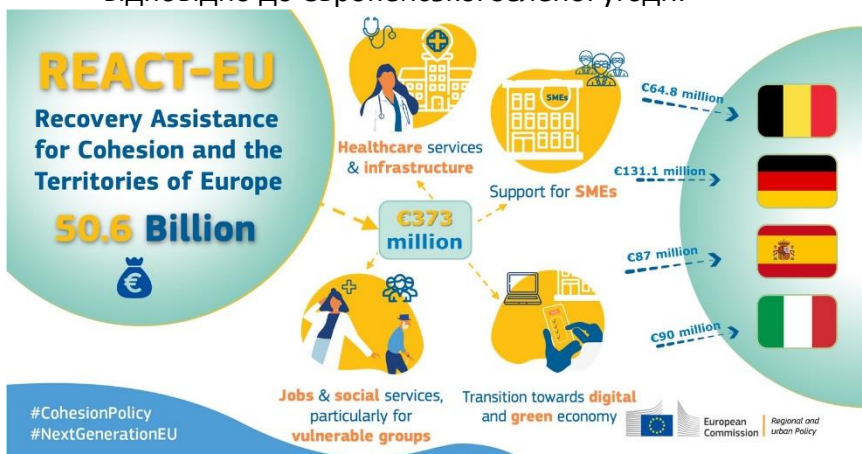
- обсяг фінансування Іспанії у програмному періоді 2021-2027 рр. становить 37,3 млрд євро в рамках політики згуртування для підтримки зеленого переходу, цифровізації, зайнятості та соціальних послуг. Основний акцент – менш розвинені регіони, на які заплановано 50% виділених коштів, а також Канарські острови через свою віддаленість отримують додаткові 673 млн євро;
- 9 млрд євро спрямовано на програми, що сприятимуть зеленому переходу та реалізації екологічних ініціатив,

² European Commission

[https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_6964]

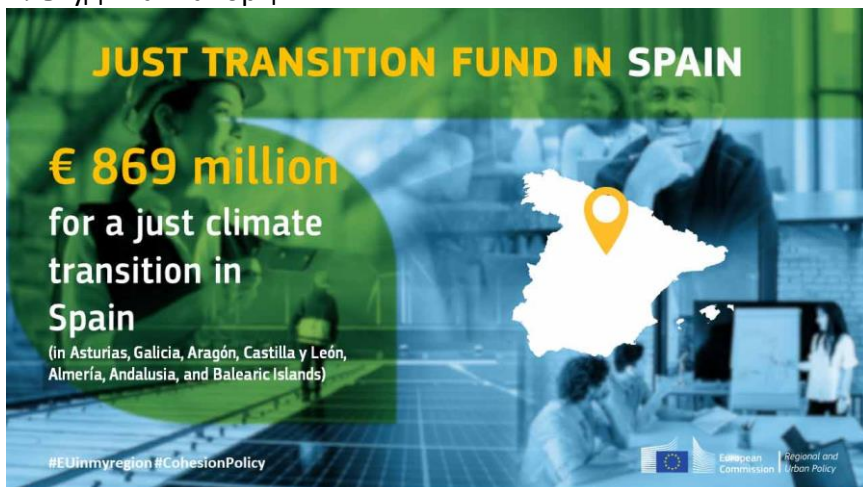
спрямованих на підвищення енергоефективності та розвиток відновлюваних джерел енергії в провінціях Ла-Корунья, Астурія, Леон, Паленсія, Теруель, Кордова, Альмерія, Кадіс і Балеарські острови (Алькудія та деякі навколишні муніципалітети);

- інвестиції у розмірі 8,5 млрд євро направлено на підтримку конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу через інноваційні програми;
- Фонд справедливого переходу інвестує 870 млн євро для цільової допомоги регіонам, що відмовляються від вугільної промисловості;
- обсяг фінансування програм підтримки працевлаштування населення становить 11,3 млрд євро;
- 4 млрд євро спрямовано на соціальні програми, включаючи боротьбу з бідністю та підтримку дітей; також фінансування покращить медичні послуги, модернізуючи лікарні та медичне обладнання;
- 1,1 млрд євро інвестицій спрямовано у розвиток рибальства, аквакультури та охорону морських ресурсів відповідно до Європейської зеленої угоди.

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy

ЄС підтримає справедливий кліматичний перехід у регіонах, які зазнали наслідків закриття вугільних шахт і електростанцій³. Значна частина фінансування іспанського Фонду справедливого переходу (JTF) буде спрямована до Астурії, яка отримає майже 1/3 коштів. Також підтримку отримають інші постраждалі регіони, зокрема провінція Ла-Корунья в Галісії, Теруель в Арагоні, Леон і Паленсія в Кастилії і Леоні, Альмерія, Кадіс і Кордова в Андалусії, а також муніципалітети поблизу Алькудії на Майорці.

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy

JTF інвестуватиме в енергоефективність, циркулярну економіку, відновлювану енергетику (сонячну, вітрову, водну) та екологічну модернізацію промисловості. Фонд підтримає центр технологічних інновацій у сфері морської енергетики в Ла-Корунї, реконструкцію громадських будівель у Леоні для підвищення енергоефективності та проєкт із використання

³European Commission. Regional policy. Spain. [https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/22-12-2022-eu-cohesion-policy-almost-eur-869-million-for-a-just-climate-transition-in-spain_en]

мікроводоростей для виробництва відновлюваного палива в Кадісі.

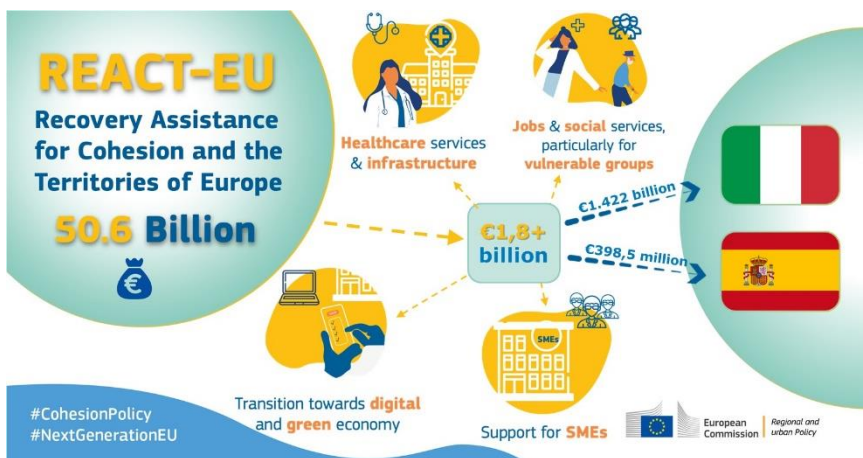
2. Регіональні стратегії розвитку (Італія)

Італія застосовує комплексний підхід до розвитку своїх південних регіонів, зокрема Сицилії та Калабрії. Італійські регіони активно залучають європейське фінансування для розвитку інфраструктури, малого та середнього бізнесу, а також для підтримки інновацій та зеленої енергетики. У 2014-2020 рр. була реалізована національна програма для Південної Італії, яка включала інвестиції в заходи в транспортну та енергетичну інфраструктуру, а також з підвищення рівня освіти та професійного навчання.

Разом з цим, варто відзначити, що в рамках політики згуртування ЄС для Італії у 2021-2027 рр. заплановано фінансування у розмірі 42,7 млрд євро для розвитку економіки, зайнятості та регіональної рівності, з акцентом на південні регіони. Загальний бюджет, включаючи національне співфінансування, становить 75 млрд євро, з яких:

- 8,7 млрд євро спрямують на розвиток чистої енергетики, реконструкцію будівель і сталу мобільність;
- 1,2 млрд євро – на модернізацію водопровідної мережі;
- на 1 млрд євро Фонд справедливого переходу фінансуватиме регіони, що відмовляються від вуглецево-інтенсивних галузей;
- 9,5 млрд євро інвестують у цифровізацію малого та середнього бізнесу, дослідження й інновації;
- 15 млрд євро спрямують на соціальну інтеграцію, навчання молоді та підтримку працевлаштування. Також кошти сприятимуть усуненню гендерного розриву в зайнятості та боротьбі з дитячою бідністю;

- 518 млн євро допоможуть розвивати екологічно чисте рибальство та зберігати морські ресурси.

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy

ЄС підтримує Італію щодо фінансування справедливого кліматичного переходу у Таранто (Апулія) та Сулсіс-Іглезіенте (Сардинія), сприяючи економічній диверсифікації та створенню робочих місць у зелених секторах, зокрема у сфері відновлюваної енергетики⁴. Фонд допоможе трансформувати економіку регіону Таранто, де працює найбільший сталеливарний завод Європи, через розвиток чистої енергетики та перенавчання 4300 працівників на «зелені» професії. Також будуть створені вітрові турбіни, геотермальні установки та центри підтримки МСП. Додатково планується створення зеленого поясу для відновлення екології міста.

Фінансування сприятиме розвитку зелених галузей, туризму та морської економіки, підтримці стартапів та МСП регіону Сулсіс

⁴European Commission. Regional policy. Italy. [https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/20-12-2022-eu-cohesion-policy-eur1-billion-for-a-just-climate-transition-in-italy_en]

Іглєзієнте на Сардинії. 2250 працівників зможуть пройти навчання, а регіон отримає інвестиції у відновлювані джерела енергії, чисті технології та рекультивацію забруднених територій.

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy

3. Програма "Міський розвиток та інновації" (Греція)

Греція реалізує програми, спрямовані на підтримку інновацій та сталого розвитку місцевих громад, зокрема у сільських та віддалених районах. Програма підтримує малі та середні підприємства (МСП), надаючи їм гранти та кредити на розвиток інноваційних проєктів, які стимулюють економічне зростання в менш розвинутих регіонах. Також велика увага приділяється розвитку аграрного сектору та використанню відновлювальних джерел енергії.

Напрями екологічної, економічної та соціальної трансформації Греції, наближаючи її до європейських кліматичних і цифрових

цілей в рамках імплементації принципів політики згуртування ЄС:

1. Екологічна трансформація та енергетична незалежність

- Греція спрямує значну частку фінансових ресурсів європейських фондів на екологічну модернізацію, зокрема ці кошти (30% коштів ЄФРР і 55% Фонду згуртування) будуть інвестовані в енергоефективність, зменшення викидів вуглецю, управління відходами та водними ресурсам.
- Розвиток екологічного громадського транспорту продовжиться в Аттіці та Салоніках і пошириться на інші міста. Впровадження нового механізму управління дозволить розширити інвестиції в охорону біорізноманіття.
- Греція взяла на себе зобов'язання закрити всі електростанції, що працюють на бурому вугіллі, до 2028 року, що стане вагомим внеском у кліматичну політику ЄС. Також країна поступово відмовляється від дорожніх інвестицій на користь мультимодальних і стійких транспортних рішень.

2. Підвищення соціальної згуртованості. Греція інвестує у створення робочих місць, якісну освіту, екологічні та цифрові навички, а також розвиток соціальних послуг відповідно до Європейської основи соціальних прав. Ці заходи супроводжуватимуться реформами та підтримкою державного управління для ефективного використання коштів.

3. Стійке рибальство та "блакитна економіка". Греція реалізує комплексну стратегію розвитку рибальства, аквакультури та морського сектору, узгоджену зі Спільною рибальською політикою ЄС та Європейською зеленою угодою. 35% ресурсів Європейського фонду морського рибальства та

аквакультури буде спрямовано на досягнення кліматичних цілей та розвиток сталої морської економіки.

4. Цифровізація економіки та державного управління.

Пріоритетом стане модернізація цифрової інфраструктури, автоматизація державних послуг та підвищення цифрових навичок громадян. Понад 38% коштів ЄФРР буде спрямовано на інновації, дослідження та розвиток малих і середніх підприємств у межах національної стратегії розумної спеціалізації.

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy

4. Стратегія для сільських територій (Португалія)

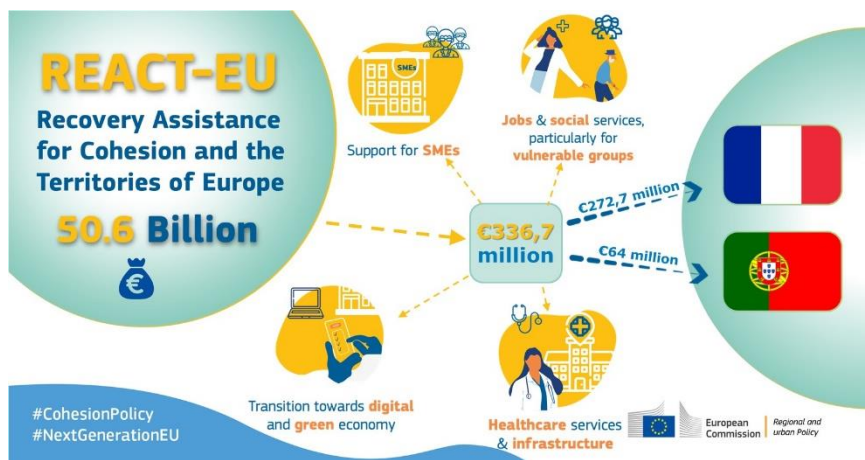
Португалія реалізує стратегію розвитку сільських регіонів, яка включає підтримку малих і середніх підприємств, розвиток сільського туризму, енергетичну ефективність і сталий розвиток. Програми ЄС сприяють збереженню культурної спадщини, екологічним ініціативам та підвищенню конкурентоспроможності сільських підприємств. Однією з основних складових є підтримка відновлення інфраструктури,

такої як дороги та енергетичної мережі, що забезпечує інтеграцію сільських територій в національну економіку та покращує якість життя місцевого населення.

Фінансування сприятиме розвитку інноваційної та стійкої економіки Португалії, з акцентом на зелений і цифровий перехід. Фінансові ресурси фондів, що інвестують цілі політики згуртування ЄС будуть використані на зменшення регіональних диспропорцій та покращення доступу до основних послуг, зокрема:

- Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) інвестує 11,5 млрд євро у конкурентоспроможність регіонів, цифровізацію бізнесу та розвиток досліджень;
- 5,5 млрд євро буде спрямовано на підтримку Європейської зеленої угоди, розвиток сталої економіки, екологічного транспорту та збереження біорізноманіття;
- Фонд справедливого переходу (JTF) виділив 224 млн євро для регіонів, які зазнали найбільшого впливу кліматичних змін, допомагаючи їм адаптуватися та створювати нові робочі місця;
- Європейський соціальний фонд плюс (ESF+) інвестує 7,8 млрд євро у створення нових можливостей працевлаштування, освіти та професійного навчання. Також буде надана підтримка в боротьбі з бідністю та соціальним відчуженням, зокрема через продовольчу та матеріальну допомогу дітям;
- для Азорських островів і Мадейри виділять 1,9 млрд євро, з яких понад 200 млн євро підуть на покращення транспортної інфраструктури та мобільності;
- Близько 400 млн євро від Європейського фонду морського господарства, рибальства та аквакультури (EMFAF) буде спрямовано на екологічний розвиток рибальства та “блакитної” економіки, підтримку

дрібного прибережного рибальства та використання інноваційних рішень у секторі.

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy

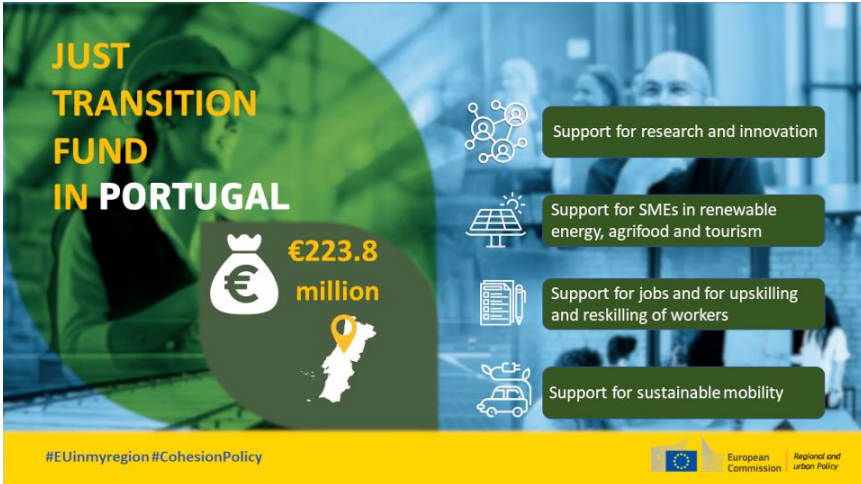
ЄС підтримує справедливий кліматичний перехід у португальських регіонах – це завершальний етап ухвалення 11 програм, які спрямовують 22,6 млрд євро на розвиток збалансованої, зеленої та цифрової економіки країни⁵:

✓ **Алентежу Літораль** : Фонд справедливого переходу (JTF) підтримує МСП у відновлюваній енергетиці, агропродовольчій сфері та туризмі, інвестує у стійку мобільність та допомагає у перекваліфікації працівників, створюючи близько 200 робочих місць.

✓ **Медіо Тежу**: JTF сприяє розвитку зелених секторів, інноваційного підприємництва та професійної перепідготовки 420 осіб.

⁵European Commission. Regional policy. Portugal. [https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/15-12-2022-eu-cohesion-policy-eur223-8-million-for-a-just-climate-transition-in-portugal_en]

✓ **Матозіньюш:** Фонд фінансує інноваційний центр із фокусом на сталу мобільність, чисту енергію та морську економіку, допомагає МСП адаптуватися до нових умов і створює 150 робочих місць, перекваліфікуючи 170 осіб.

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy

5. Розвиток сільських регіонів через інновації (Швеція)

Швеція активно працює над розвитком сільських територій, сприяючи інноваційним технологіям та зеленим ініціативам. У період 2014-2020 рр. Швеція реалізувала низку програм, спрямованих на розвиток біоенергетики, екологічного землеробства та зеленої енергетики в сільських регіонах. Європейська комісія ухвалила Угоду про партнерство зі Швецією на 2021-2027 рр., спрямовану на економічне, соціальне та екологічне зростання країни у розмірі 2,2 млрд євро:

- 214 млн євро з ЄФРР виділяється, як підтримка циркулярної економіки, енергоефективності та відновлюваних джерел енергії;

- 573 млн євро спрямовані на цифровізацію, інновації та розвиток широкосмугового зв'язку;
- 47 млн євро інвестують у транспортні рішення для малонаселених регіонів, а 27 млн євро – у розширення інтернет-інфраструктури;
- 706 млн євро з ESF+ підуть на освіту, підвищення кваліфікації та боротьбу з бідністю;
- 155 млн євро з JTF допоможуть модернізувати сталеливарну, мінеральну та металургійну промисловість, скорочуючи викиди та зберігаючи робочі місця;
- 115 млн євро з EMFAF підтримає інновації в рибальстві та аквакультурі, а також створення морських охоронних територій.

JTF підтримає перехід шведської промисловості до кліматичної нейтральності, зберігаючи конкурентоспроможність і робочі місця в Норботтені, Вестерботтені та Готланді. Оскільки 32% викидів парникових газів країни припадає на промисловість, фонд інвестуватиме в декарбонізацію сталеливарного, мінерального та металургійного секторів, а також у дослідження, інновації та перекваліфікацію працівників⁶.

JTF фінансуватиме цільові заходи для зниження викидів у виробництві сталі та цементу, що дозволить зберегти робочі місця та досягти екологічних цілей. Додатково 9 млн євро будуть спрямовані на модернізацію електромережі Готланда, що дозволить розширити використання відновлюваної енергії та переобладнати місцевий цементний завод.

⁶European Commission. Regional policy. Sweden. [https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2022/09/09-05-2022-eu-cohesion-policy-eur155-7-million-for-a-just-climate-transition-in-sweden]

6. Які цілі програми Interreg?

Програма **Interreg Europe**⁷ – це ініціатива міжрегіонального співробітництва, що фінансується за підтримки ЄС. Її мета – сприяти зменшенню розривів у рівнях розвитку, економічного зростання та якості життя між європейськими регіонами. Програма охоплює період з 2021 по 2027 рр. Бюджет програми становить 394 млн євро, Interreg Europe допомагає місцевим, регіональним і національним органам влади по всій Європі впроваджувати ефективніші політики. Програма створює умови для обміну досвідом та успішними рішеннями у сфері регіонального розвитку.

До співпраці залучені 36 країн, зокрема всі 27 держав-членів ЄС, а також Албанія, Боснія і Герцеговина, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Норвегія, Сербія, Швейцарія та Україна.

Завдяки Interreg Europe місцеві, регіональні та національні органи влади мають можливість обмінюватися успішними практиками, адаптувати найкращі рішення та розробляти більш ефективні стратегії розвитку. Це сприяє економічному зростанню, підвищенню рівня інноваційності, екологічній стійкості та соціальній згуртованості європейських регіонів.

**Interreg
Europe**

**Co-funded by
the European Union**

⁷Interreg Europe [<https://www.interreg-europe.eu/what-is-interreg-europe>]

Проекти реалізуються за такими пріоритетними напрямками⁸:

✓ **“Розумна Європа”** — основний акцент на науково-дослідницькій діяльності, цифрових технологіях, підтримці стартапів та підприємництва, а також розширені доступ до швидкого Інтернету;

✓ **“Зелена Європа”** — охоплює ініціативи з підвищення енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії, ефективного управління відходами й водними ресурсами, адаптації до кліматичних змін та збереження природного середовища;

✓ **“Об’єднана Європа”** — спрямована на модернізацію транспортної інфраструктури та розвиток екологічно стійких видів транспорту;

✓ **“Соціально відповідальна Європа”** — включає освітні й медичні проекти, ініціативи щодо інтеграції національних меншин та вразливих груп, сприяння інклюзивності, підтримку культурної сфери та сталого туризму;

✓ **“Європа ближча до громадян”** — полегшення гармонійного розвитку міських і сільських територій через комплексні підходи;

✓ **“Краще регіональне врядування”** — охоплює заходи з покращення роботи місцевої влади та підвищення якості адміністративних послуг для громадян.

Джерело: <https://www.interregeurope.eu/>

⁸Smart. Interreg Europe [<https://www.interregeurope.eu/smart>]

7. Які існують інституційні рамки програми Interreg?

Для того щоб стати учасником програми Interreg Europe, необхідно відповідати певним критеріям та пройти кілька етапів.

Учасниками програми можуть бути:

1) органи державної влади:

- ✓ національні, регіональні, місцеві органи державної влади
- ✓ інші відповідні органи, відповідальні за розробку та/або впровадження політики регіонального розвитку
- ✓ органи влади, відповідальні за розробку та/або реалізацію програм «Інвестиції заради робочих місць і зростання».

2) організації, що мають відношення до політики регіонального розвитку:

- ✓ організації підтримки бізнесу (агенції розвитку, інноваційні агенції, торгово-промислові палати, кластери тощо);
- ✓ екологічні організації (екологічні агентства, енергетичні агентства тощо);
- ✓ освітні та дослідницькі установи (університети, дослідницькі центри тощо).

Програма Interreg відіграє ключову роль у вирішенні питань, пов'язаних із циркулярною економікою, розвитком сільських територій, безпекою, готовністю до надзвичайних ситуацій, а також підвищенням кваліфікації. Вона сприяє обміну досвідом, реалізації спільних ініціатив та узгодженню політики між країнами та регіонами-учасниками. Співпраця між подібними регіонами з конкретними викликами або тим вже продемонструвала свою ефективність.

Розподіл фінансування⁹:

❖ Interreg A (транскордонне співробітництво) – підтримує спільні проекти між сусідніми регіонами різних країн ЄС:

- ✓ Interreg Франція-Бельгія (Валлонія-Фландрія-Франція)
- ✓ Interreg Польща-Словаччина
- ✓ Interreg Італія-Словенія

Джерело: <https://rem-consult.eu/en/funding-programmes/interreg-a/>

❖ Interreg B (транснаціональне співробітництво) – фінансує великі міждержавні ініціативи, спрямовані на вирішення спільних викликів.

- ✓ Interreg Alpine Space (Альпійський регіон)
- ✓ Interreg Baltic Sea Region (Балтійський регіон)
- ✓ Interreg Danube (Дунайський регіон)

Interreg_B
Zusammenarbeit. Transnational.

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/trans-national_en

⁹Smart. Interreg Europe [<https://www.interregeurope.eu/smart>]

❖ Interreg C (міжрегіональне співробітництво) – обмін досвідом і найкращими практиками між регіонами в усій Європі:

- ✓ **Interreg Europe** – загальноєвропейська програма для покращення політики регіонального розвитку.
- ✓ **URBACT** – підтримка сталого міського розвитку через обмін знаннями між містами ЄС

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/interregional_en

❖ Interreg NEXT (співробітництва з сусідніми країнами) – допомога регіонам ЄС співпрацювати з країнами, які не входять до ЄС, але мають спільні кордони:

- ✓ **Interreg NEXT Black Sea Basin (Чорноморський регіон)**
- ✓ **Interreg NEXT (Середземномор'я).**

Interreg

Co-funded by
the European Union

NEXT Black Sea Basin

Джерело: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/next_en

На період 2021–2027 рр. на програму фінансування Interreg було передбачено 8,05 млрд євро, що дозволить країнам ЄС розвивати економічні, соціальні та екологічні ініціативи для зміцнення регіональної співпраці. У рамках програми покривається близько 80% вартості проекту для громад та регіонів та 70% для неурядових організацій.

8. Як програма Interreg зміцнює східні регіони ЄС після вторгнення РФ в Україну?

Європейська комісія спрямувала 150 млн євро на підтримку країн, які мають спільні кордони з країною-військовим агресором – РФ, допомагаючи їм налагодити нові відносини з партнерами в межах ЄС та змінити економічні позиції.

Завдяки оновленим правилам стало можливим продовження реалізації програми 2014–2020 рр. без залучення партнерів із РФ та Білорусі. Це дало змогу прикордонним регіонам ЄС завершити вже розпочаті проекти та адаптувати свої стратегії відповідно до нових умов. У рамках програмного періоду 2021–2027 рр. кошти, передбачені для співпраці з РФ та Білорусією в рамках Interreg, перенаправлені на транскордонні ініціативи в постраждалих регіонах ЄС.

Це сприяло зміцненню внутрішньоєвропейської співпраці та економічній переорієнтації прикордонних територій. Ці зусилля розширюють підтримку та відкривають нові можливості для співпраці. Програми Interreg також погіршують зростаючі потреби західних прикордонних регіонів через поточні проекти:

✓ **Програма Центральної Балтії¹⁰**: проведення конкурсів, де головний партнер або половина учасників повинні бути із зовнішніх прикордонних регіонів.

Країни учасниці – Фінляндія, Естонія, Латвія, Швеція.

Бюджет програми – 152 млн євро.

¹⁰ Interreg Finland-Estonia-Latvia-Sweden

<https://interreg.eu/programmes/finland-estonia-latvia-sweden-central-baltic/>

Цілі програми:

1. Збільшення експорту МСП.
2. Розвиток підприємництва.
3. Управління циркулярною економікою.
4. Покращення прибережного та морського середовища.
5. Зменшення викидів CO₂.
6. Покращення можливостей працевлаштування.
7. Покращення надання державних послуг.

✓ **Програма Південної Балтії**¹¹: цільові конкурси для доданих регіонів.

Країни учасниці – Польща, Данія, Німеччина, Литва, Швеція.

Бюджет програми – 87,7 млн євро.

Цілі програми: цифрова трансформація, екологічна безпека та економічний розвиток, зокрема через партнерства малого та середнього бізнесу та впровадження новітніх технологій. Основні напрями охоплюють використання відновлюваних джерел енергії, раціональне управління водними ресурсами та впровадження принципів циркулярної економіки. Також передбачено збереження культурної спадщини, розвиток туристичного бізнесу та сприяння співпраці між державними установами та зацікавленими секторами.

✓ **Програма «Аврора»**¹²: відмінною рисою цієї програми є її тісний зв'язок із народами сапмі та саамами — єдиним корінним населенням Європи. Ініціатива спрямована на

¹¹ Interreg Poland-Denmark-Germany-Lithuania-Sweden

[<https://interreg.eu/programmes/poland-denmark-germany-lithuania-sweden-south-baltic/>]

¹² Interreg Aurora [<https://interreg.eu/programmes/interreg-sweden-finland-norway-aurora/>]

підтримку та збереження саамської культури, традиційних способів життя, економічної діяльності та мовного розмаїття. Як єдина нова програма Interreg, створена в межах фінансування 2021–2027 рр., Aurora об'єднує зусилля з колишніх програм Interreg Nord та Interreg Botnia-Atlantica, використовуючи їхній досвід для посилення регіонального співробітництва та розвитку.

Країни учасниці – Швеція, Фінляндія, Норвегія

Бюджет програми – 205 млн євро.

Цілі програми: заохочення транскордонної співпраці, посилення конкурентоспроможності, стійкості та привабливості територій через соціальну інтеграцію, цифровізацію та справедливий зелений перехід.

✓ **Interreg Естонія-Латвія¹³**: розвиток туризму та залучення нових учасників зі східних регіонів.

Бюджет програми – 24 млн євро.

Цілі програми: впровадження інноваційних та стійких підходів до вирішення спільних викликів. Основна увага програми націлена на ефективне управління, підтримку бізнесу, екологічну стійкість та доступність туризму.

✓ **Програма між Литвою та Польщею¹⁴**: нові пріоритети, зокрема покращення зв'язку та розробка туристичної стратегії.

Бюджет програми – 125 млн євро.

Цілі програми: підвищення добробуту громад, розташованих уздовж спільного кордону. Програма зосереджена на раціональному використанні природної та культурної спадщини, збереженні біорізноманітності, адаптації до кліматичних змін і розширеному доступі до якісних медичних послуг. Основні напрями програми включають

¹³ Interreg Estonia-Latvia [<https://estlat.eu/en>]

¹⁴ Interreg Poland-Lithuania [<https://lietuva-polska.eu/>]

охорону навколишнього середовища, розвиток туризму та популяризацію культурної спадщини. Важливим аспектом є зміцнення співпраці між місцевими громадами та управління зацікавленими сторонами для покращення й підвищення рівня довіри.

✓ **Латвійсько-Литовська програма¹⁵**: інвестиції в навчання з цивільної оборони та готовність до надзвичайних ситуацій.

Бюджет програми – 45,9 млн євро.

Цілі програми: зміцнення співпраці між Латвією та Литвою, орієнтуючись на сталий та гармонійний соціально-економічний розвиток регіону. Основні напрями включають розширення інтересів для партнерства, екологічну стійкість, підтримку інклюзивного та справедливого суспільства, а також розвиток туризму й збереження культурної спадщини як складного економічного зростання.

Джерело: <https://www.interreurope.eu/discover-the-programme>

¹⁵ Interreg Latvia-Lithuania [<https://latlit.eu/>]

9. Які програми співробітництва Interreg доступні для України?

Участь у програмах ЄС відкриває для українських громад нові перспективи розвитку, надаючи доступ до значних фінансових ресурсів, які можна спрямувати на реалізацію важливих проектів. Це сприяє підвищенню міжнародного іміджу громад, робить їх привабливішими для інвесторів, стимулює розвиток туризму та сприяє створенню нових робочих місць. Долучення до програм ЄС допомагає громадам не лише вирішувати локальні виклики за рахунок зовнішньої підтримки, а й інтегруватися в європейський простір, переймаючи найкращі практики та інноваційні підходи. В Україні програми Interreg зосереджуються на підтримці транскордонного співробітництва із сусідніми країнами ЄС, такими як Польща, Румунія, Угорщина та Словаччина. Програми Interreg, які діють в Україні:

Програма Транскордонного Співробітництва Interreg NEXT Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна¹⁶

Ця програма реалізується в межах Політики згуртування ЄС у фінансовому періоді 2021–2027 рр. Вона фінансується через Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI), який є ключовим механізмом зовнішньої фінансової підтримки ЄС.

До участі в програмі залучені чотири країни, які співпрацюють у рамках єдиної структури управління та ухвалення рішень:

¹⁶ Interreg NEXT Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine [<https://next.huskroua-cbc.eu/>]

- *Україна:* Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька обл.
- *Угорщина:* Саболч-Сатмар-Берег, Боршод-Абауй-Земплен.
- *Словаччина:* Кошицький край, Прешовський край.
- *Румунія:* Марамуреш, Сату-Маре, Сучава.

Джерело: <https://next.huskroua-cbc.eu/programme/>

Проектні напрями:

1. Стійкий і зелений прикордонний регіон.
2. Здоровий і привабливий прикордонний регіон.
3. Прикордонне співробітництво.

Програма, що визначає пріоритети, цілі та механізми реалізації, була розроблена спільно та затверджена Європейською Комісією. На реалізацію проектів передбачено 83 млн євро.

Програма транскордонного співробітництва Interreg NEXT Польща-Україна¹⁷

У період 2014-2020 рр. ця програма була найбільшою за бюджетом серед ініціатив Європейського інструменту сусідства, що охоплювали сухопутні кордони ЄС. Загальний обсяг фінансування становив 201,4 млн євро, що дозволило реалізувати 158 проектів, серед яких: 10 стратегічних, 65 стандартних, 76 мікропроектів, 7 спеціальних позаконкурсних ініціатив.

У програмному періоді 2021-2027 рр. новий етап програми планувався у форматі тристороннього партнерства (Польща,

¹⁷ Interreg NEXT Poland-Ukraine [<https://www.pl-ua.eu/ua/pages/586>]

Україна, Білорусь) як продовження попереднього успішного співробітництва. Однак через кризу на кордоні, організовану білоруською владою, а також участь Білорусі у військовій агресії РФ проти України, співпрацю з цією країною було припинено.

Як результат, у програмному періоді 2021-2027 років ініціатива набрала двостороннього формату та реалізується виключно між Польщею та Україною.

Interreg

Co-funded by
the European Union

NEXT Poland – Ukraine

Джерело: <https://www.pl-ua.eu>.

Програма спрямована на розвиток транскордонного співробітництва між двома країнами. Її основна мета – підтримка сталого розвитку прикордонних територій Польщі та України. Загальний бюджет програми перевищує 262 млн євро.

Програмні регіони:

- *Україна:* Волинська, Львівська, Закарпатська, Рівненська, Івано-Франківська, Тернопільська обл.
- *Польща:* воєводства Підляське, Мазовецьке (лише Остроленцький і Седлецький субрегіони), Люблінське і Підкарпатське.

Фінансування спрямовується на реалізацію проєктів у 6-ти ключових сферах: 1) охорона довкілля; 2) медицина та охорона здоров'я; 3) розвиток туризму; 4) підтримка міжрегіональної співпраці; 5) покращення прикордонної інфраструктури; 6) забезпечення транспортної доступності.

Програма транскордонного співробітництва Interreg NEXT Румунія-Україна¹⁸

Interreg Румунія-Україна – це програма транскордонного співробітництва, спрямована на розвиток регіонів, розташованих уздовж спільного кордону між двома країнами. Її основна мета – сприяння соціально-економічному розвитку, зміцнення добросусідських відносин та вирішення спільних викликів через реалізацію спільних проєктів.

Регіони програми:

- *Україна:* Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська обл.
- *Румунія:* повіти Сату-Маре, Марамуреш, Сучава, Ботошань та Тулча.

Interreg

**Співфінансується
Європейським
Союзом**

NEXT Румунія-Україна

Джерело: <https://ro-ua.net/ua/projects-ua>

Програма фінансується ЄС у рамках Європейського інструменту сусідства (ENI) та Інструменту сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI). Загальний бюджет розподіляється між партнерами обох країн для реалізації ініціатив у розмірі 54 млн євро.

У рамках програми реалізуються проєкти, що націлені на вирішення проблемних питань у сфері медицини, екології, транспорту, освіти та культури.

¹⁸ Interreg NEXT Romania-Ukraine [<https://ro-ua.net/ua/2021-2027-ua>]

Програма транснаціонального співробітництва Interreg Danube¹⁹

Ця програма об'єднує країни Дунайського регіону для спільного розвитку, зміцнення економічних зв'язків та вирішення екологічних і соціальних викликів. Ініціатива реалізується в межах Політики згуртування ЄС і фінансується з Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF), Інструменту передвступної допомоги (IPA) та Інструменту сусідства (NDICI).

Програмні регіони:

- країни-члени ЄС: Німеччина (Баден-Вюртемберг і Баварія), Австрія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Болгарія, Румунія та Хорватія.
- країни з доступом до фінансування IPA: Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія.
- країни з доступом до фінансування NDICI: Молдова та Україна.

Джерело: <https://interreg-danube.eu/projects>

Програма Interreg Danube, за загального фінансування у 268 млн євро, сприяє сталому розвитку регіону, підвищенню конкурентоспроможності та зміцненню міжнародного

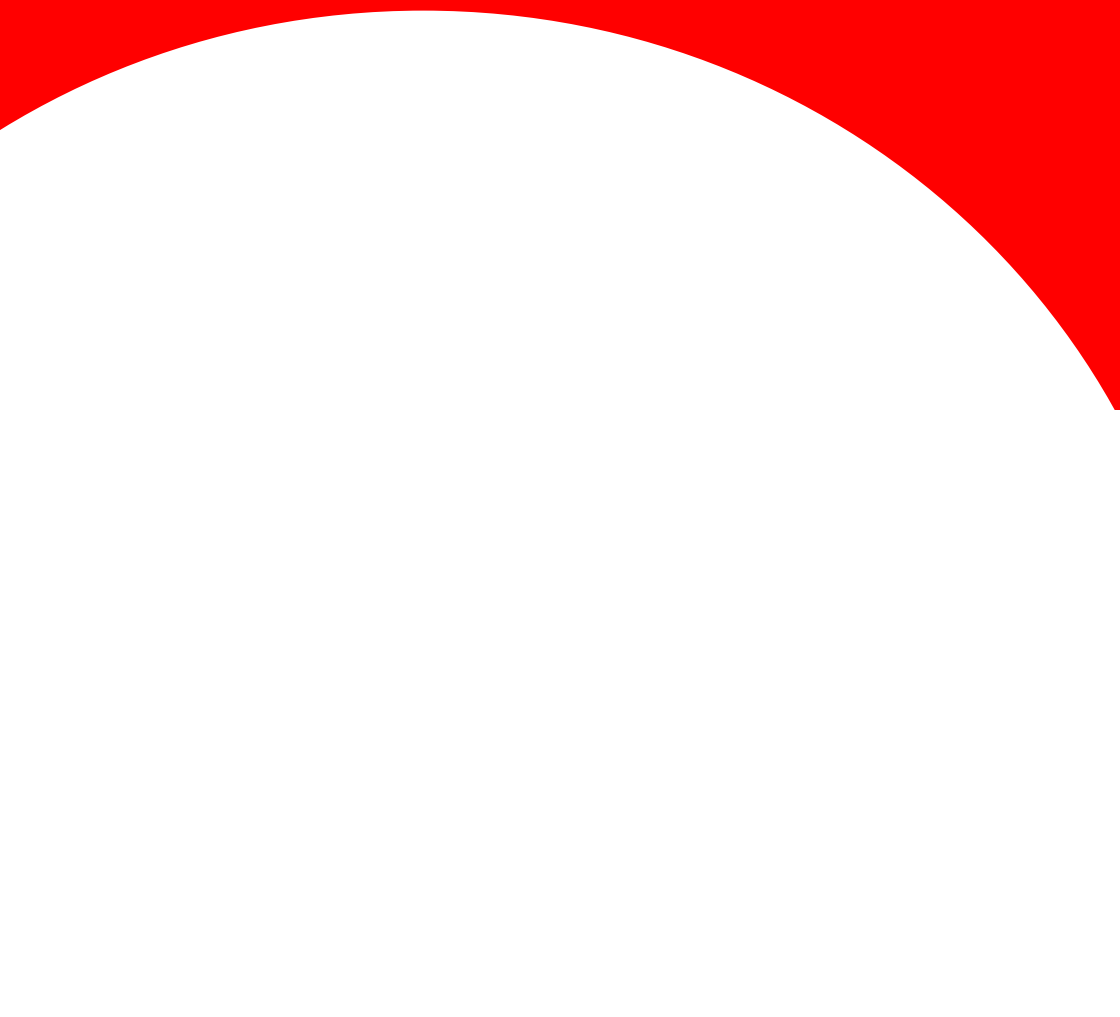
¹⁹ Interreg Danube Region [<https://interreg-danube.eu/drp-at-a-glance>]

партнерства між державами, що мають спільні економічні та екологічні виклики, зокрема за такими проєктними напрямками:

1. Екологічна сталість – охорона водних ресурсів, біорізноманіття та протидія зміні клімату.
2. Інновації та цифровізація – стимулювання технологічного розвитку та підтримка стартапів.
3. Зелена мобільність – розвиток екологічного транспорту та поліпшення логістичних зв'язків.
4. Культурна спадщина та туризм – збереження історичних пам'яток та просування сталого туризму.
5. Соціальна інтеграція – сприяння рівним можливостям та співпраці між громадами.

Програма передбачає фінансування великих транскордонних ініціатив, що залучають різні державні та приватні організації, наукові установи та громадські організації. Основний підхід до реалізації – спільне управління та координація між партнерами з різних країн регіону.

РОЗДІЛ 3. КОНВЕРГЕНЦІЯ, ПАСТКИ РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗГУРТУВАННЯ

1. Які цілі політики згуртування ЄС?

Політика згуртування спрямована на всі регіони та міста ЄС і її цілями є:

- створення додаткових робочих місць;
- підвищення конкурентоспроможності бізнесу;
- забезпечення економічного зростання;
- сталий розвиток;
- покращення якості життя громадян.

Для досягнення цих цілей і задоволення різноманітних потреб розвитку регіонів ЄС було виділено 392 млрд євро на політику згуртування 2021-2027 рр., що становить майже третину загального бюджету ЄС.

Політика згуртування є важливим рушієм сталого розвитку та економічного зростання ЄС. У довгостроковій перспективі очікується, що кожен євро, інвестований через Політику згуртування, до 2043 р. зросте втричі і це еквівалентно річній нормі прибутку близько 4%¹. Завдяки Політиці, за оцінками, до 2027 р. в ЄС буде створено 1,3 млн додаткових робочих місць, особливо в секторах, пов'язаних із зеленим і цифровим переходом. Політика згуртування також забезпечує позитивний вплив економічного розвитку регіонів на єдиний ринок ЄС завдяки торговельним та інвестиційним зв'язкам.

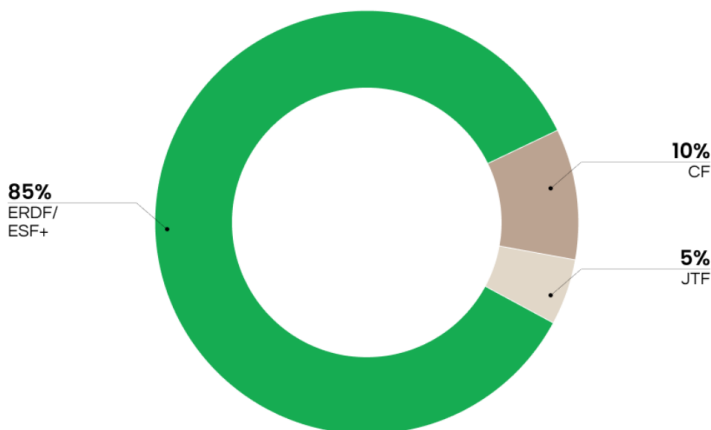
¹ 9th Cohesion Report shows that Cohesion Policy continues to narrow the gaps in EU regions and Member States. (2024). Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_1616

2. Через які фонди реалізується політика згуртування ЄС?

Політика згуртування здійснюється через спеціальні фонди:

- Європейський фонд регіонального розвитку (European соціальний та економічний розвиток усіх регіонів і міст ЄС.
- Фонд згуртування (Cohesion Fund, **CF**) для інвестицій у навколишнє природне середовище та транспорт у менш процвітаючих країнах ЄС.
- Європейський соціальний фонд плюс (European Social Fund справедливості та соціально-інклюзивного суспільства в країнах ЄС.
- Фонд справедливої переходу (Just Transition Fund, **JTF**) для підтримки регіонів, які найбільше постраждали від переходу до кліматичної нейтральності.

Розподіл коштів політики згуртування

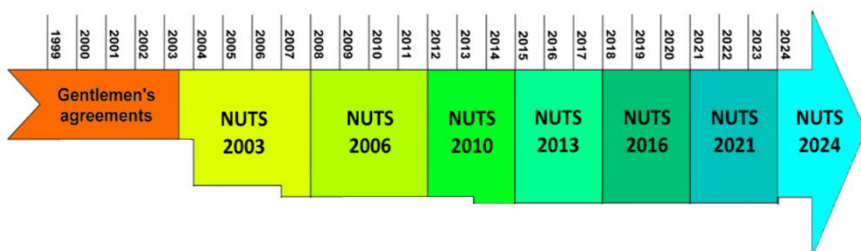
Джерело: Available budget of Cohesion Policy 2021-2027. Retrieved from: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/available-budget_en

3. Що таке NUTS?

NUTS - Nomenclature of Territorial Units for Statistics - Номенклатура територіальних одиниць для статистики створена Європейським статистичним бюро (Євростат - Eurostat) з метою застосування єдиних статистичних стандартів в ЄС.

Рівні NUTS – це географічні території, які використовуються для збору гармонізованих даних у ЄС. Вони використовуються в структурних фондах з 1988 р. і відіграють важливу роль у розподілі коштів цих фондів. Протягом 30 років Євростат впроваджував та оновлював NUTS через низку неформальних угод. Щоб надати NUTS юридичний статус в 2003 р. був прийнятий регламент ЄС 1059/2003².

Поточна номенклатура поділяє держави-члени на **три категорії** відповідно до конкретних порогів чисельності населення:

Рівні	Мінімальна кількість населення	Максимальна кількість населення
	3 000 000	7 000 000
	800 000	3 000 000
	150 000	800 000

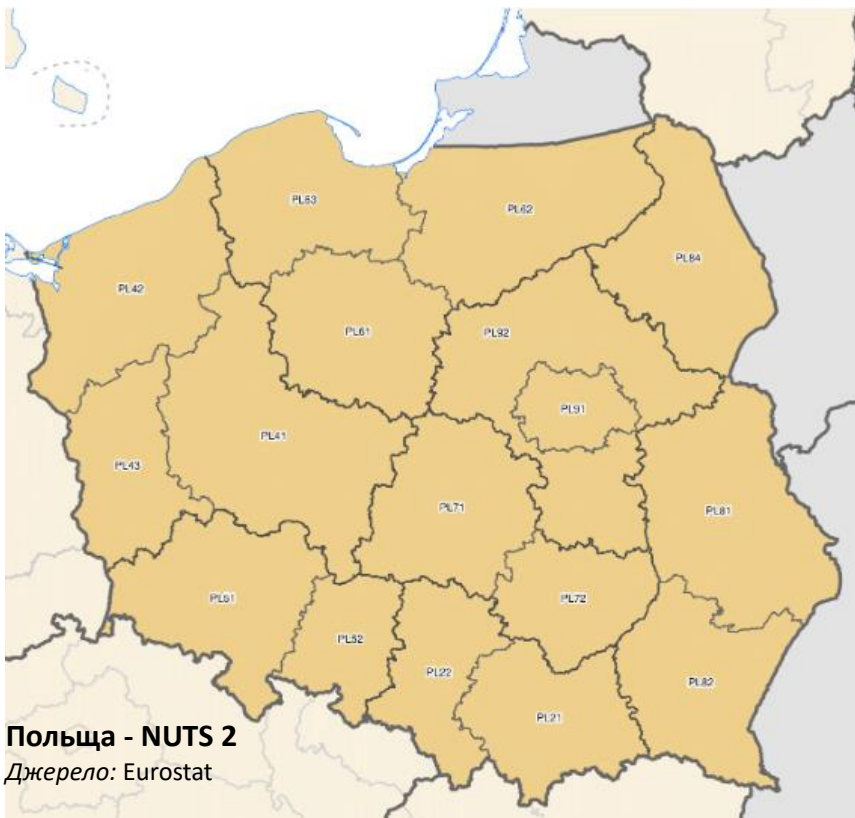
² NUTS - Nomenclature of Territorial Units for Statistics. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/overview>

Класифікація NUTS 2024 діє з 1 січня 2024 р і включає 92 регіони на рівні NUTS 1, 244 регіони на рівні NUTS 2 і 1165 регіонів на рівні NUTS 3.

NUTS використовується для:

- ➔ збору, удосконалення та гармонізації європейської регіональної статистики;
- ➔ проведення соціально-економічного аналізу регіонів;
- ➔ формування регіональної політики ЄС.

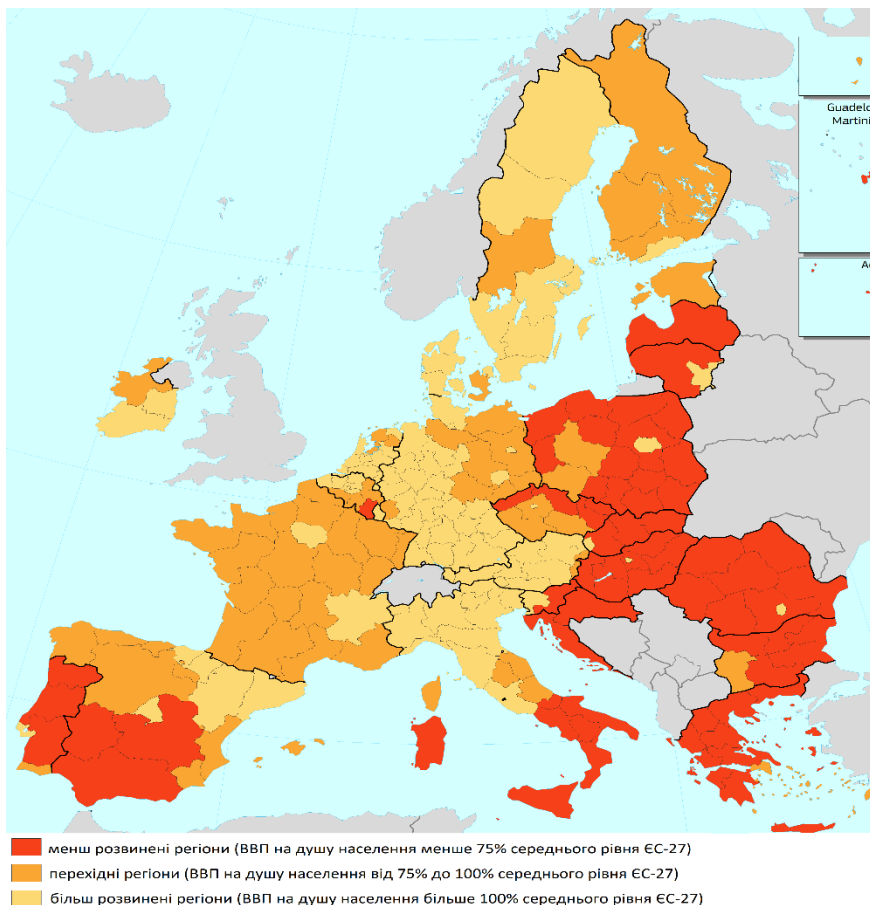
NUTS загалом відображає адміністративно-територіальний поділ країн ЄС, що має практичний характер і допомагає гарантувати, що дані є легкодоступними, а політики ЄС можуть бути ефективно реалізовані.

4. Які регіони ЄС можуть отримати підтримку через політику згуртування?

Політика згуртування охоплює всі регіони ЄС, проте найбільше коштів спрямовується у регіони з ВВП на душу населення нижче 75% від середнього по ЄС.

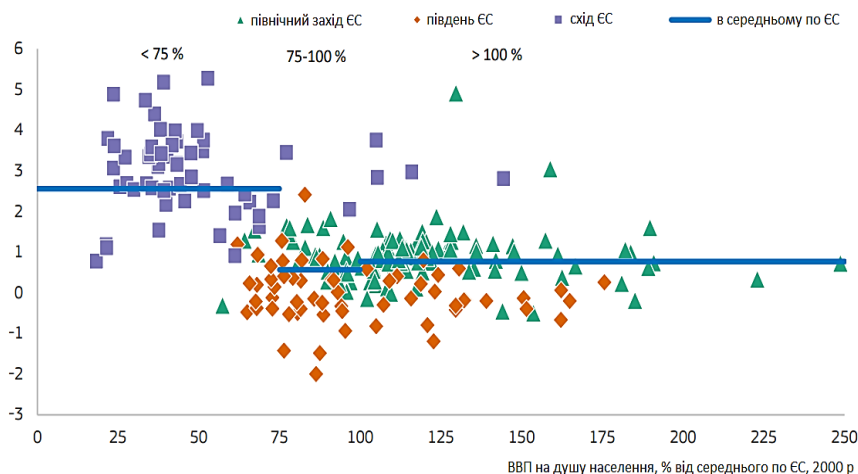
Категорії регіонів

Джерело: Cohesion Policy eligibility 2021-2027. Retrieved from: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/how/is-my-region-covered_en

5. Які основні довгострокові тенденції конвергенції та економічного згуртування ЄС?

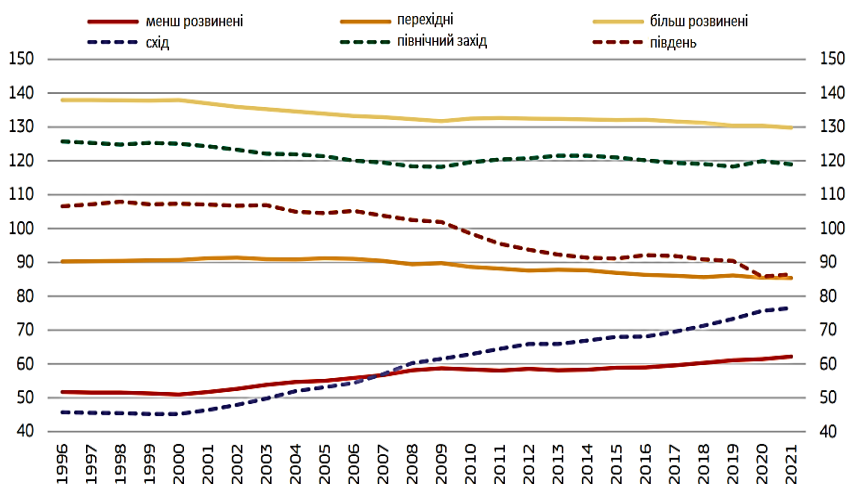
Різниця в регіональному ВВП ЄС на душу населення постійно зменшувалася протягом останніх двох десятиліть. Через 20 років після розширення ЄС у 2004 р. країни, що увійшли, досягли надзвичайної економічної конвергенції. ВВП на душу населення у Східній Європі зріс з 50% середнього показника ЄС у 2004 р. до майже 80% у 2021 р. Проте, все ще є значний потенціал для подальшої економічної конвергенції. Понад 1 із 4 осіб у ЄС (28 %) все ще живе в регіонах із ВВП на душу населення нижчим за 75 % від середнього по ЄС, більшість із них у східних державах-членах, але також у найвіддаленіших регіонах і дедалі частіше в Південній Європі³.

Щорічне зростання реального ВВП на душу населення в регіонах ЄС за рівнем розвитку, 2001–2021 рр.

³ Зінчук, Т., Ковальчук, О., & Усюк, Т. (2024). Модернізаційна парадигма європейської політики сільського розвитку: інституційний підхід, виклики, перспективи. Економіка України, 67(8 (753), 51–76.

У Болгарії, наприклад, ВВП на душу населення був нижчим за 50 % від середнього в ЄС у всіх регіонах, за винятком південно-західного та столичного. В США різниця у ВВП на душу населення досягає найнижчого рівня 60% від середнього показника по країні, і лише 1 з 12 людей живе в штатах з ВВП на душу населення нижче 75% від середнього значення. Це свідчить про те, що в ЄС все ще існує великий невикористаний потенціал для зростання ВВП на душу населення та рівня життя. Більше того, у 2021 р. близько третини регіонів ЄС, що становить майже 150 млн людей мають ВВП на душу населення нижче рівня 2008 р. Вони порівну розподілені між менш розвиненими, перехідними та більш розвиненими регіонами та присутні в 11 державах-членах ЄС: Італія (19), Іспанія (15), Греція (13), Франція (10), Німеччина (4), Фінляндія (4), Нідерланди (3), Португалія (3), Румунія (3), Австрія (2) та Бельгія (1).

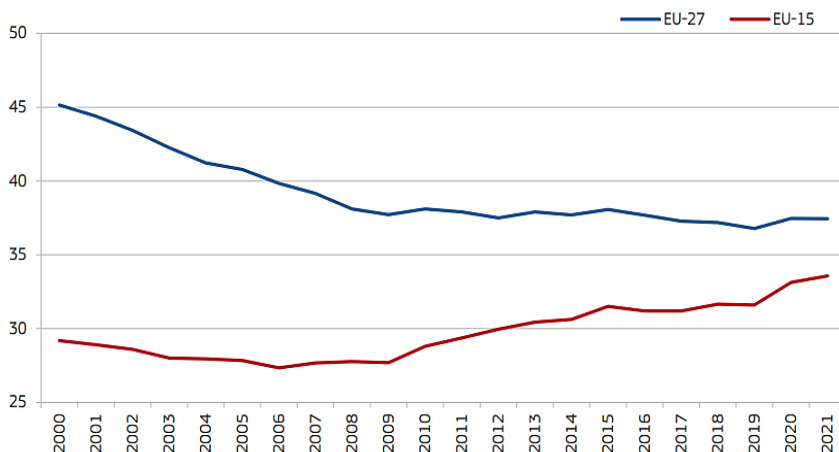
Реальний ВВП на душу населення в регіонах ЄС, % від середнього по ЄС

Джерело: Eurostat. GDP per capita in PPS. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en>

6. Якими були темпи зміни ВВП на душу населення в ЄС-27 та ЄС-15?

Динаміка конвергенції в ЄС-27 та ЄС-15 (держави-члени до розширення 2004 р.) суттєво відрізняється. Найбільш поширеним статистичним показником для оцінки диспропорцій у ВВП на душу населення є коефіцієнт варіації, що вказує його розпорошення між регіонами. Даний коефіцієнт засвідчує, що відмінності у ВВП на душу населення в регіонах ЄС різко скоротилися за 2000–2021 рр. З однієї сторони, це значною мірою зумовлено сильною висхідною конвергенцією східних регіонів, з іншої - очевидно, що динаміка конвергенції між ЄС-27 та ЄС-15 помітно відрізняється. У східних регіонах диспропорції суттєво зменшувалися до 2009 р., а потім стабілізувалися.

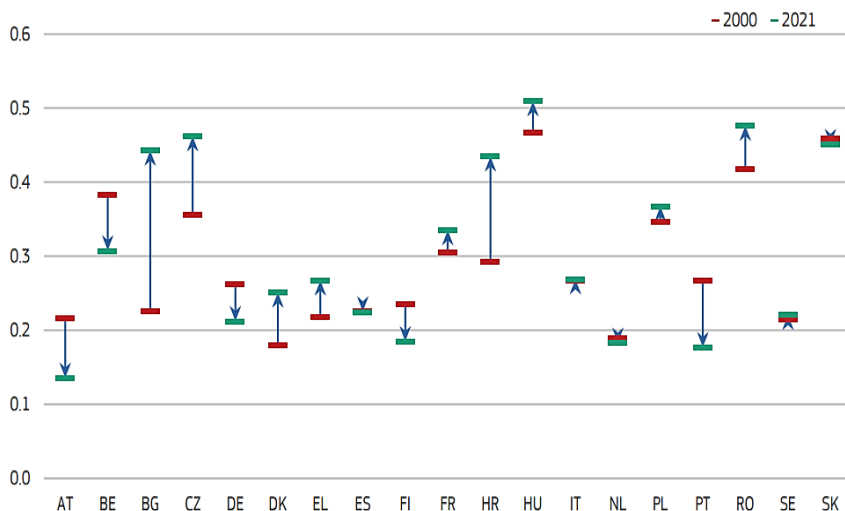

**Регіональні (NUTS 2) відмінності між ЄС-27 та ЄС-15
(коефіцієнт варіації реального ВВП на душу населення,
% від середнього)**

Джерело: Eurostat. Regional gross domestic product (PPS per inhabitant) by NUTS 2 region. Retrieved from:

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TGS00005/default/table>

У ЄС-15 розбіжності досить повільно зменшувалися до 2006 р. і почали збільшуватися після 2009 р. Коефіцієнт варіації вказує, що регіональні розбіжності в ЄС-27 були на 30 % більшими у 2021 р., ніж у ЄС-15 у 2004 р., що свідчить про те, що залишається достатньо резервів для висхідної конвергенції. Регіональні відмінності є значними в багатьох країнах ЄС і мають тенденцію до подальшого зростання з 2000 р.

Коефіцієнти варіації реального ВВП на душу населення (NUTS 2), %

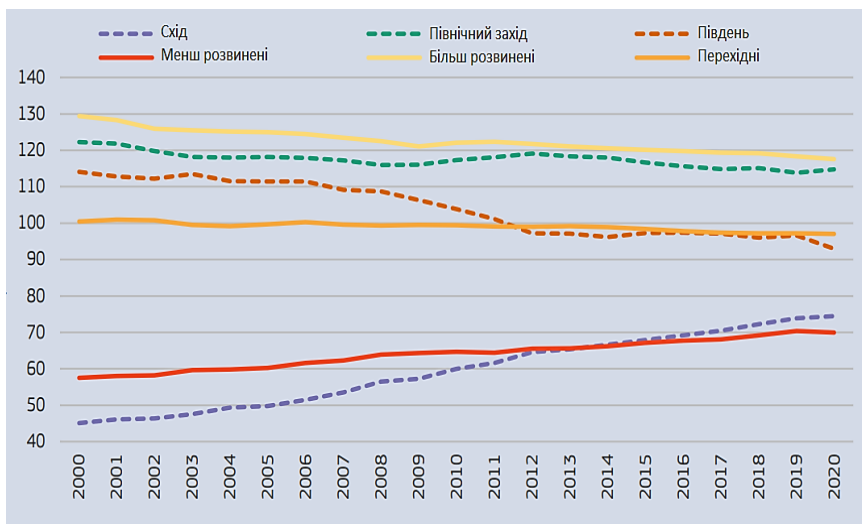
Джерело: Regional Trends for Growth and Convergence in the European Union.
Retrieved from:
https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/reports/swd_regional_trends_growth_convergence_en.pdf

Найбільше зростання спостерігалось в Болгарії, Хорватії та Чехії, що стосується ЄС-15, то у Данії, Греції та Франції. Суттєво диспропорції зменшилися в Португалії, Австрії, Бельгії та Німеччині. Причини регіональних розбіжностей усередині країн досить неоднорідні.

7. Як конвергенція ВВП на душу населення відображається на доходах домогосподарств?

Що стосується доходів домогосподарств (Net household disposable income, NNDI), то як і ВВП на душу населення, мають місце значні регіональні відмінності в темпах його зростання. Чистий наявний дохід домогосподарства на душу населення відносно середнього в ЄС стабільно зростав з 2000 р. по 2020 р. в східних регіонах (з 45 % до 75 %) і, меншою мірою, у менш розвинених регіонах загалом (з 60 % до 70 %).

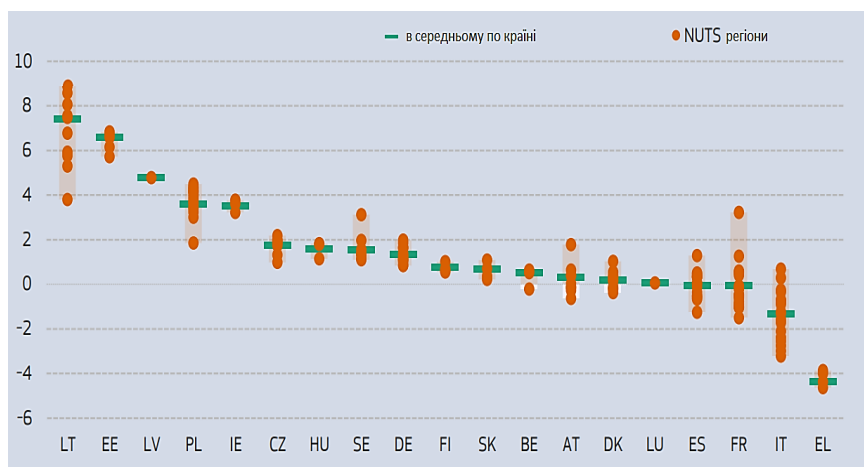

Чистий дохід домогосподарств на душу населення (NUTS 2), % від середнього по ЄС

Джерело: Eurostat. Disposable income of private households by NUTS 2 region. Retrieved from:

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00026/default/table?lang=en>

В південних регіонах ЄС за 2000-2012 рр. NHDІ суттєво знизився з 115 % до менш ніж 100 % і залишався незмінним до 2020 р. (95 %) через вплив пандемії COVID-19. ВВП і дохід домогосподарства на душу населення є важливими показниками для оцінки економічної конвергенції та відмінностей між регіонами, але вони повністю не відповідають на запитання, якою мірою вигоди від зростання поділяються між людьми в регіонах. Існували значні регіональні відмінності в темпах зростання середнього еквівалентного доходу домогосподарств в ЄС.

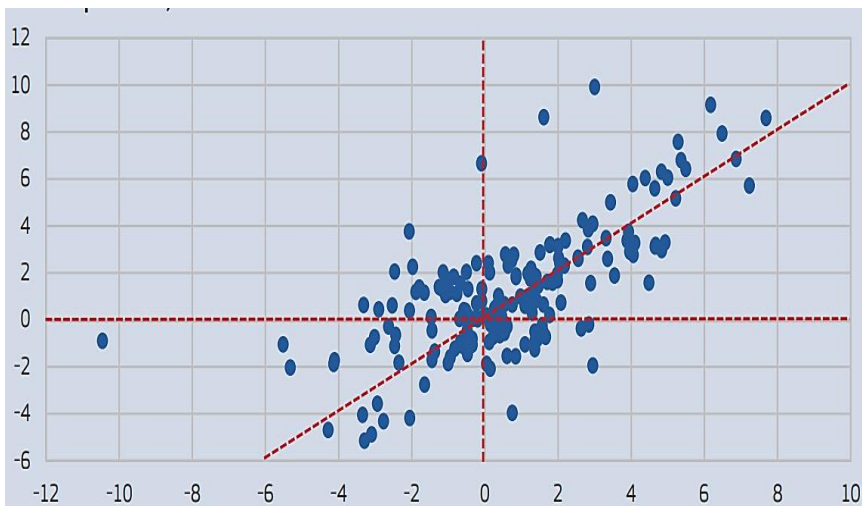

Середньорічні темпи зростання еквівалентного доходу домогосподарств, 2010–2019 рр.

Джерело: Ninth report on economic, social and territorial cohesion. 2024.
Retrieved from: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/9cohesion-report_en

За цей період у 2/3 регіонів ЄС спостерігалось зростання середнього доходу домогосподарств, а в решті – його зниження. Більшість регіонів із високим темпом зростання знаходяться у Східній Європі, тоді як інші, де зростання не

спостерігається або занепадає, знаходяться в Південній Європі. У низці розвинутих економік північно-західної Європи (Франція, Австрія, Бельгія та Данія) середній дохід домогосподарств також стагнував протягом цього періоду.

**Середньорічні темпи зростання середнього еквівалентного
наявного доходу домогосподарств для верхнього та
нижнього квінтилів, 2010–2019 рр.**

Джерело: там же

Найбільші відмінності в темпах зростання спостерігаються між країнами, а не всередині них. Винятком є Франція, де в окремих регіонах спостерігається стійке зростання, а в інших - спад. Виходячи з рівня даного показника, Європейська комісія відмічає, що домогосподарства ЄС з високим доходом найбільше виграли від зростання доходів у країнах, де зростання було вищим за середній рівень ЄС протягом періоду 2007–2017 рр. (країни, які переважно наздоганяють). Навпаки, у країнах, де дохід знизився, падіння було більш рівномірним.

Ці результати свідчать про важливість регіональної статистики ЄС щодо розподілу доходів і необхідності розширення її охоплення. Цього можна досягти шляхом використання додаткових джерел даних для більш точного вимірювання нерівностей на більш детальних просторових рівнях.

Досягти прогресу в даному питанні важливо з кількох причин.

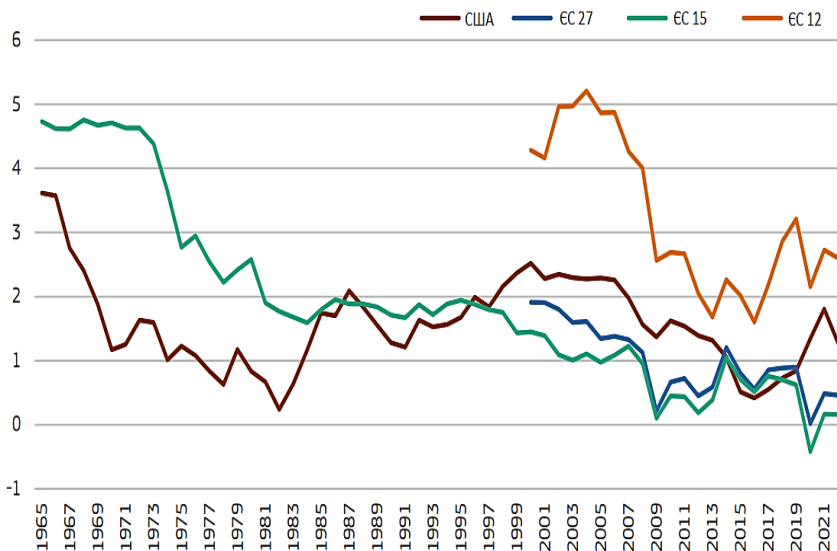
- По-перше, це допомогло б привернути увагу на категорії людей у певних місцях, які отримали найбільшу вигоду від регіональної конвергенції або найбільше постраждали від рецесії чи потрясінь.
- По-друге, постійні або зростаючі осередки бідності та соціальної ізоляції можуть обмежити можливості для людей, таким чином зменшуючи потенціал зростання регіонів, наприклад, через нижчі рівні зайнятості.
- По-третє, якщо зростаюча нерівність ускладнюється суттєвим погіршенням рівня життя, це може призвести до невдоволення, а отже, до зниження економічної згуртованості та більш поляризованого політичного ландшафту.

8. Чи існує взаємозв'язок між продуктивністю праці та економічним згуртуванням?

Показник рівня продуктивності праці відіграє важливу роль у визначенні економічної згуртованості регіонів. Продуктивність праці є важливим чинником економічного зростання та процвітання. Оскільки країни та регіони стають більш продуктивними, вони генерують більший дохід, який можна перерозподіляти як просторово, так і між людьми для покращення інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших державних і соціальних послуг. Вища продуктивність праці позитивно корелює з вищою освітою та збільшенням очікуваної тривалості життя і сприяє економічній згуртованості та справедливості. Нерівномірне зростання продуктивності може призвести до посилення територіальної нерівності і мати негативні просторові зміни.

Зростання продуктивності сповільнювалося в усіх розвинених економіках з кінця 1960-х років, що викликало занепокоєння щодо можливості вступу в період вікової стагнації. Незважаючи на бурхливі події та війни, у промислово розвинутих економіках у першій половині XX ст. спостерігалось значне зростання виробництва та продуктивності. У період після Другої світової війни мало місце ще більш стрімке прискорення, відзначене щорічними темпами зростання від 3% до 5%. Проте з кінця 1960-х рр. продуктивність неухильно знижувалася, і сьогодні нормою є річний темп зростання близько 1 % або нижче. У контексті зниження темпів зростання продуктивності праці розрив між ЄС і США також збільшився в період 1995–2005 рр., а також одразу після рецесії 2009 р.

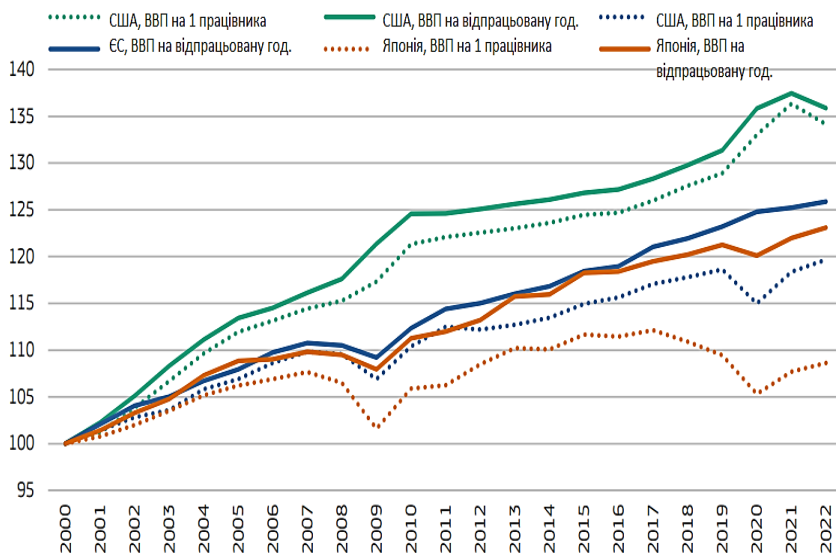

Темпи зміни продуктивності праці в США, ЄС 27, ЄС 15, ЄС 12, %⁴

Загальна тенденція до зниження продуктивності праці приховує значні відмінності в середині ЄС. Найбільше зниження продуктивності (ВВП на одну зайняту особу) в ЄС-15 відбулося приблизно на межі століть. Протягом 1980–2000 рр. воно становило в середньому близько 1,5 % на рік, у період 2001–2021 рр. - 0,5 % на рік. У 1980-х рр. менш розвинені регіони мали в середньому вищі темпи зростання продуктивності, тоді як з 1990-х рр. більш розвинені регіони мали вищі темпи зростання. Для ЄС-27 картина більш позитивна. За період 2001–2021 рр. збільшення ВВП на душу населення в ширшому ЄС було в основному пов'язане зі зростанням як продуктивності, так і зайнятості.

⁴ Keeping Up with the US: Why Europe's Productivity is Falling Behind. Retrieved from: https://ecipe.org/wp-content/uploads/2024/05/ECI_24_PolicyBrief_09-2024_LY07.pdf

У багатьох менш розвинених регіонах, особливо в східних державах-членах, продуктивність і зайнятість були вищими за середні, що частково компенсувалося зменшенням частки населення працездатного віку від загальної кількості і тому зростання ВВП на душу населення була вищим за середній показник ЄС 28.

Продуктивність праці в ЄС, США та Японії (2000=100)⁵

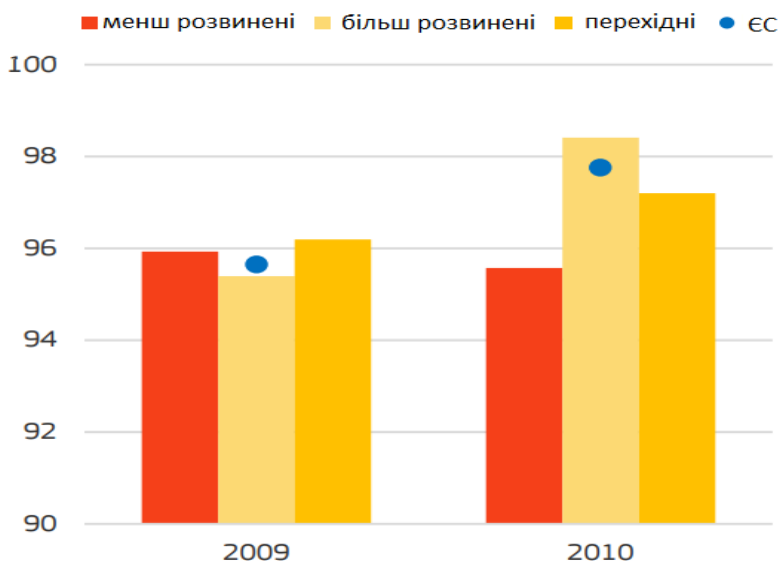
Загальна картина приховує той факт, що в ряді регіонів ЄС, особливо на півдні, ВВП на душу населення за цей період зменшивсь, а продуктивність знизилася або зросла дуже незначно.

⁵ Erixon, F., Guinea, O. & Roy, O. (2024). Keeping Up with the US: Why Europe's Productivity is Falling Behind. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/384013391_Keeping_Up_with_the_US_Why_Europe's_Productivity_is_Falling_Behind

9. Чи вплинула пандемія COVID-19 на економічне згуртування регіонів ЄС?

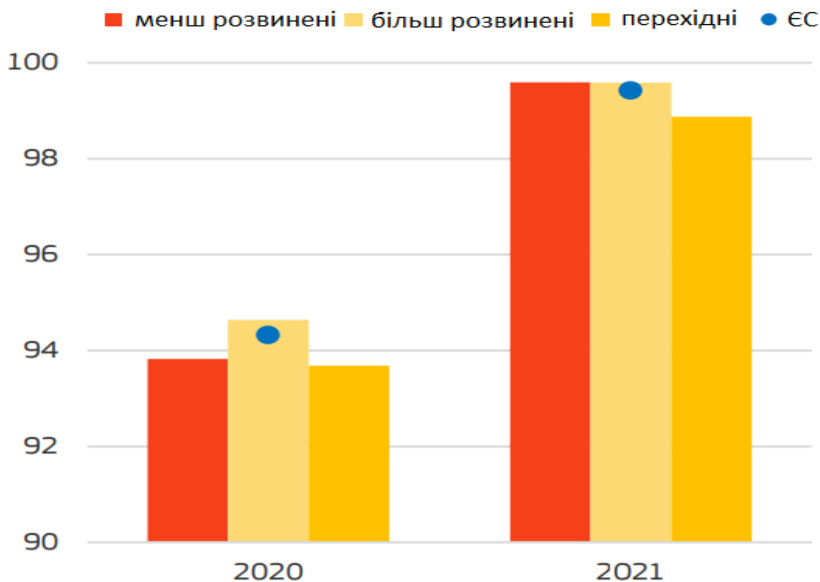
Спалах COVID-19 серйозно вплинув на економіку та суспільство ЄС, але ВВП швидко відновився у 2021 р. після масштабного спаду в 2020 р. Безпрецедентні, сміливі та скоординовані заходи економічної політики, вжиті, в тому числі в рамках політики згуртування, пом'якшили економічні та соціальні наслідки пандемії. В останньому кварталі 2021 р. ВВП ЄС уже перевищив рівень до пандемії, тоді як після 2009 р. йому знадобилося сім років, щоб перевищити рівень до рецесії.

**Реальний ВВП у регіонах NUTS 2
за рівнем розвитку (2008=100)**

Джерело: Eurostat. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Найбільш постраждала від рецесії 2020 р. Південна Європа, де ВВП впав на 10%. Північно-західні та, особливо, східні регіони після двох криз показали значно кращі показники ВВП, ніж південні. Однак це не завадило ВВП ЄС загалом відставати від ВВП США та інших розвинутих економік.

Реальний ВВП у регіонах NUTS 2 за рівнем розвитку (2019=100)

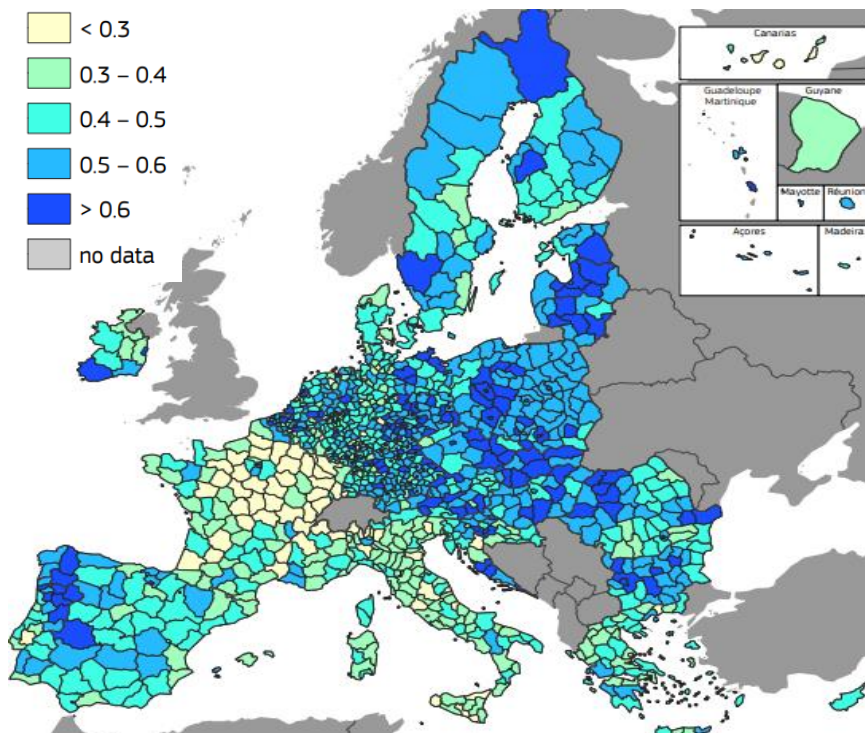
Джерело: Eurostat. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Ще занадто рано, щоб повністю оцінити довгостроковий вплив спалаху COVID-19 на економічну згуртованість, але поки що менш розвинені регіони відновлювалися швидше, ніж після рецесії 2009 р. Наявні дані підтверджують значні масштаби шоку в 2020 р. Загалом падіння ВВП було набагато більшим, ніж під час рецесії 2009 р.

10. Що таке Індекс економічного розвитку та траєкторії швидкого зростання регіонів ЄС?

Аналіз конвергенції дає загальне уявлення про розвиток макрорегіонів ЄС і не дозволяє в повній мірі визначити конкретні особливості та історії успіху на більш детальному рівні. Певним доповненням є індекс економічного розвитку (Economic Development Index, EDI) регіонів. Протягом останніх двох десятиліть значна кількість регіонів ЄС, визначених на рівні NUTS 3, були на траєкторії високого зростання (EDI вище 0,5).

**Індекси економічного розвитку регіонів ЄС
на рівні NUTS 3, 2001-2021 рр.**

Як і очікувалося, вони непропорційно розташовані у Східній Європі, що відображає більш високе зростання під час фази наздоганяння (бета-конвергенція). Більшість держав-членів ЄС мають принаймні один регіон NUTS 3, який має швидке зростання протягом періоду 2001–2021 (EDI вище 0,5). Це стосується не лише столичних регіонів, а й деяких регіонів у центральній частині північної Португалії, північно-західної Іспанії, прибережної Франції та, меншою мірою, Італії та Греції, а також деяких більш розвинутих регіонів у Німеччині, Бельгії, Нідерландах та Швеції. Загалом це підтверджує, що економічні показники суттєво відрізнялися в ЄС і всередині країн.

11. Що таке пастки економічної складності (розвитку)?

Аналіз структурної еволюції пасток розвитку протягом тривалого періоду часу надав систематичні емпіричні докази того, скільки регіонів в ЄС не спромоглися подолати структуру «низької складності», наскільки це регіони з високим чи низьким рівнем доходу, а також види пасток, у які вони потрапили. Визначення «еволюційних пасток» зосереджено навколо структурної неспроможності регіонів розвивати нові види діяльності, оскільки їхні можливості заважають їм переходити до нових і більш складних видів діяльності, які могли б підвищити їхнє процвітання.

Характеристики регіонів у пастках розвитку дуже різноманітні з точки зору рівнів розвитку, але обмежені можливості регіону навчати людей і утримувати їх є спільною рисою для всіх рівнів розвитку. Причини потрапляння в пастки розвитку відрізняються між регіонами залежно від початкового економічного стану, географічних особливостей, макроекономічного середовища, глобального економічного контексту та структурних характеристик. Однак існує низка спільних рис щодо якості інституцій, інноваційної спроможності та важливості виробництва, які залежно від рівня розвитку різняться між регіонами, що перебувають у пастці, і регіонами, що не знаходяться в пастці. Географічні характеристики, галузева спеціалізація, продуктивність та динаміка інвестицій основні чинники впливу на бета-конвергенцію. Спільною рисою регіонів, які постійно перебувають у пастці, на всіх рівнях економічного розвитку є брак людського капіталу.

**Соціально-економічна характеристика регіонів
«в пастці розвитку» в середньому за 2003–2021 рр.**

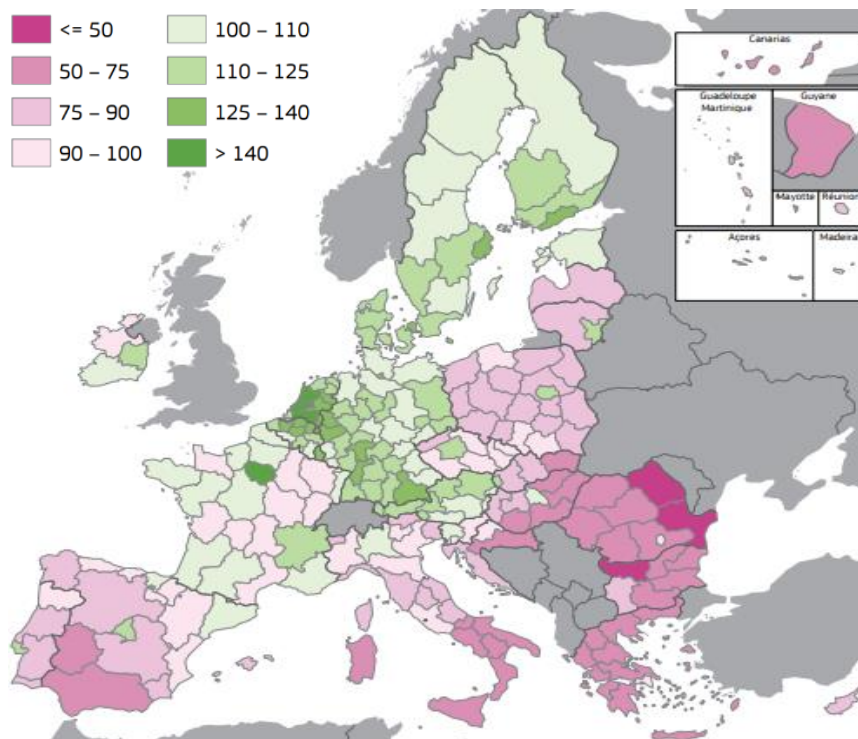
Показники	Пастка розвитку?	ВВП на душу населення (ЄС-27 = 100)			
		< 75 %	75 - 100 %	>= 100 %	Разом
Питома вага промисловості у доданій вартості, %	так	21.5	14.8	18.8	18.1
	ні	26.3	18.1	20.9	21.0
Питома вага R&D витрат у ВВП, %	так	0.4	1.2	2.0	1.8
	ні	0.9	1.5	2.5	2.1
Питома вага населення віком 25–64 роки з вищою освітою, %	так	12.1	20.2	27.0	23.9
	ні	20.9	27.7	30.9	27.2
Інституційний індекс якості	так	-1.6	-0.5	0.3	-0.1
	ні	-0.8	0.1	0.6	0.1
Структура населення (2021 р.) за рівнем ВВП на душу населення, %		23.3	22.5	54.2	100.0
Питома вага населення регіонів у пастках розвитку		2.4	7.3	18.6	28.4

Наявність умов і можливостей для інвестування, залучення та утримання людей з вищою освітою є постійною рисою регіонів, яким вдалося не потрапити в пастку розвитку протягом тривалого періоду і може зменшити ймовірність потрапити в пастку. Минулі результати не є гарантією майбутніх результатів. І не всі регіони можуть мати значну частку працівників із вищою освітою, але будь-який рівень розвитку, орієнтований на людину і з диференційованим місцевим підходом відповідно до потенціалу та характеристик регіону може зменшити ймовірність переживання тривалого періоду стагнації.

12. Економічний зміст та тенденції Індексу регіональної конкурентоспроможності ЄС?

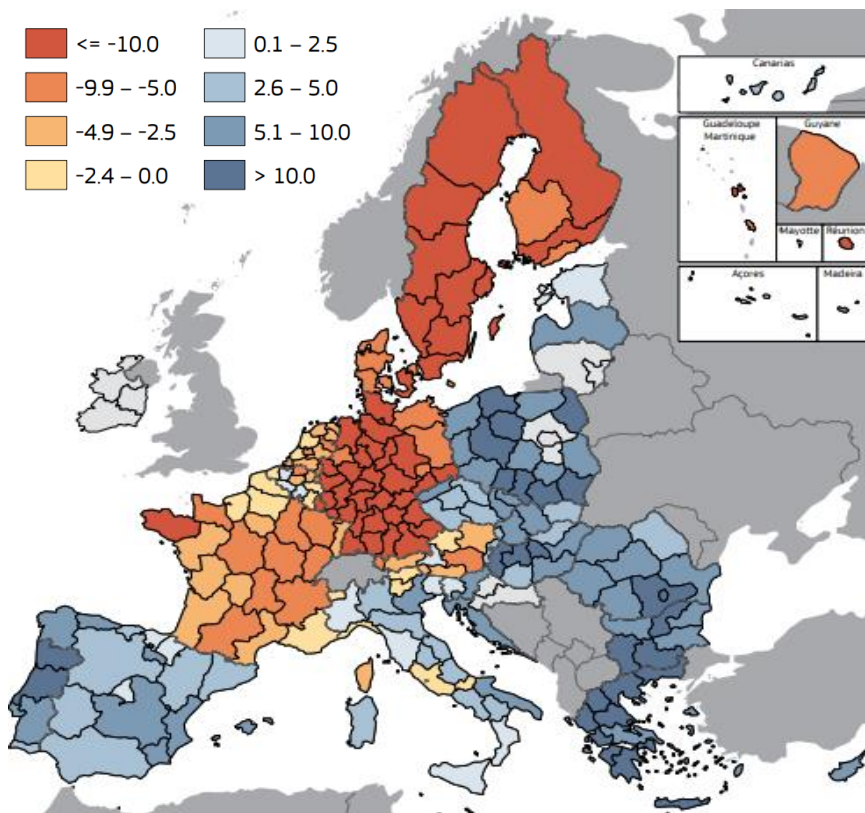
Індекс регіональної конкурентоспроможності (Regional Competitiveness Index, RCI) - це зведений показник, що включає 11 основних вимірів конкурентоспроможності регіонів ЄС NUTS 2: інститути; макроекономічна стабільність; інфраструктура; здоров'я; базова освіта; вища освіта; навчання впродовж життя; ефективність ринку праці та його розмір; технологічна готовність; ділова активність та інновації.

Індекси регіональної конкурентоспроможності (RCI), 2022 р.

Джерело: Eurostat. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat>

RCI 2022 демонструє поліцентричну модель із належними показниками регіонів із великими міськими районами, які виграють від економіки агломерації, кращого зв'язку та вищого рівня людського капіталу. Індекс вище середнього по ЄС у всіх регіонах Австрії, країн Бенілюксу, Німеччини та скандинавських держав-членів.

Зміни Індексу регіональної конкурентоспроможності (RCI), за 2016 - 2022 рр.

Джерело: Eurostat. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Усі східні регіони, за винятком більшості столичних, мають показники, нижчі за середні показники ЄС. Південні регіони також мають показники нижче середнього, за винятком Каталонії, Мадрида та Паїш-Васко в Іспанії, Ломбардії в Італії та Лісабона в Португалії. Ірландія та особливо Франція мають поєднання регіонів вище та нижче середнього ЄС.

За шість років, що минули з моменту першої розробки індикатора у 2016 р., спостерігався явний процес наздоганання східних регіонів у поєднанні з покращенням у південних, після відновлення від економічної та фінансової кризи. У період з 2019 по 2022 рр. RCI покращився на 10 та більше індексних пунктів в столичному регіоні Литви (+20 пунктів), Норт в Португалії (+14), столичному регіоні в Польщі (+13), португальському віддаленому регіоні Мадейра (+13), а також Балеарських островах в Іспанії та Сілезькому воєводстві в Польщі (обидва +10).

У державах-членах ЄС регіони столичних міст, як правило, є найбільш конкурентоспроможними. Розрив між столичним регіоном та іншими регіонами особливо великий у Франції, Іспанії, Португалії та багатьох східних країнах ЄС. Це може бути причиною для занепокоєння, оскільки це посилює тиск на ресурси в столичному регіоні, водночас залишаючи їх недостатньо використаними в інших місцях. Однак у трьох країнах, Нідерландах, Італії та Німеччині, столичні регіони не є найбільш конкурентоспроможним.

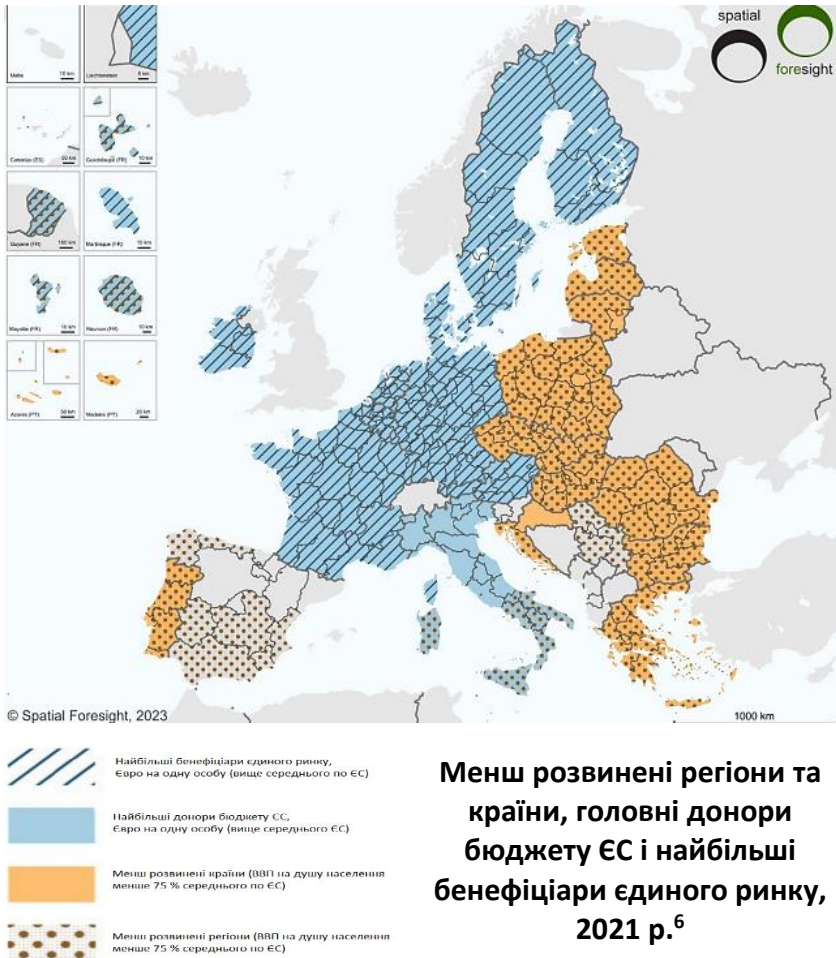

13. Чи існує взаємозв'язок між економічним згуртуванням, конкурентоспроможністю та функціонування єдиного ринку ЄС?

Єдиний ринок ЄС є визначальним чинником інтеграції та конкурентоспроможності і ці питання тісно взаємопов'язані з політикою згуртування. Усунення перешкод для вільного руху товарів, послуг, капіталу та працівників сприяло кращому розподілу ресурсів у ЄС та сприяло обміну ідеями та інноваціями. Однак самі по собі ринкові сили не гарантують, що всі отримають вигоду від економічної інтеграції. Дані Євростату засвідчують значні територіальні відмінності, пов'язані з різними рівнями розвитку країн і регіонів, їхніми специфічними географічними особливостями та економічною структурою. Ці розбіжності, хоч і мають тенденцію до зменшення, перетворюються на різні рівні конкурентоспроможності – як це видно, наприклад, за індексом RCI, що, у свою чергу, може призвести до фрагментації в межах Єдиного ринку. Залишена сама по собі, вільна мобільність робочої сили та капіталу в контексті нерівномірного рівня конкурентоспроможності може завдати шкоди згуртованості.

Політика згуртування разом з іншими політиками, зокрема правилами державної підтримки, допомагає створити рівні умови, необхідні для справедливого функціонування єдиного ринку, одночасно підтримуючи розвиток менш розвинених регіонів. Інвестуючи в інфраструктуру, інновації, освіту та інші ключові сфери, політика згуртування допомагає менш розвиненим регіонам напряму та всім іншим регіонам опосередковано скористатися перевагами Єдиного ринку. Останнє відбувається через ефект переливу та ефект масштабу. Більш конкурентоспроможний та інтегрований Єдиний ринок

надає бізнесу доступ до більшої клієнтської бази та дозволяє підвищити ефективність за рахунок масштабу.

Менш розвинені регіони та країни, головні донори бюджету ЄС і найбільші бенефіціари єдиного ринку, 2021 р.⁶

⁶ Cohesion Policy and the Single Market: the cost of non-cohesion. (2024). <https://www.adcoesao.pt/wp-content/uploads/cohesion-policy-and-the-single-market-QG0224063ENN.pdf>

Належне функціонування єдиного ринку вимагає, щоб виробники та споживачі по всій Європі мали рівний доступ до нього, щоб він міг забезпечити ефективне узгодження попиту та пропозиції, ефективний розподіл ресурсів як у довгостроковій, так і в короткостроковій перспективі.

Доступ не слід сприймати як належне – необхідно підтримувати інвестиції там, де доступ обмежений, особливо в менш конкурентоспроможних і менш розвинених регіонах.

eurostat

РОЗДІЛ 4.

ВЕКТОР СОЦІАЛЬНОГО ЗГУРТУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЄС

1. Що покладено в основу розуміння соціальної згуртованості суспільства? Як це поняття ідентифікується Європейською комісією?

Соціальна згуртованість передбачає створення спільних цінностей, зменшення нерівності в багатстві та доходах; дає людям відчуття, що вони беруть участь у спільній справі, стикаються зі спільними викликами і є членами однієї спільноти.

Джерело: <https://euractive.com>.

Європейська комісія називає соціальною згуртованістю здатність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів, мінімізуючи диспропорції та уникаючи поляризації.

2. Які концептуальні підходи до визначення «соціального згуртування» використовуються при формуванні європейських політик?

Соціальне згуртування є складним для визначення поняттям, яке по-різному детермінується в окремих академічних галузях (психологія, соціологія, політологія, економіка та державна політика). З огляду на багатоаспектність та полігалузовий характер багато дослідників вважають його квазіпоняттям, яке є достатньо гнучким, щоб пристосуватися до політичних умов в будь-який момент часу.

Соціальна згуртованість відображає вертикальні та горизонтальні взаємодії між членами суспільства, що характеризується набором установок і норм (довіру, почуття приналежності та готовність брати участь і допомагати), а також їх поведінкові прояви¹. Водночас, соціальна згуртованість розглядається як міра участі/пасивності, пов'язаної з політичною партисипацією членів суспільства як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Соціальна згуртованість операціоналізується через п'ять вимірів:

- приналежність/ізоляція,
- включення/виключення,
- участь/активність,
- прийняття/неприйняття
- легітимність/нелегітимність².

¹ Aassve A., Amarales A., Hultberg L., Zenato A. (2024). The political dimension of social cohesion in Europe. URL.: <https://eurofound.link/ef23012>.

² Broadhead, J. (2021), Social cohesion in Europe: Literature review, British Council, London.

3. Як можна охарактеризувати згуртоване суспільство? Які існують прояви соціально-згуртованого суспільства?

Згуртоване суспільство — це спільнота вільних індивідів, що взаємно підтримується і переслідує спільні цілі демократичними засобами.

Соціальна згуртованість передбачає почуття єдності, стійкості й орієнтації на загальне благо.

Прояви / антипрояви соціального згуртування:

- уявне соціальне відчуження
- відчутна економічна та етнокультурна соціальна напруга
- міжособистісна довіра
- участь у житті суспільства (громадянська активність і політична діяльність)
- почуття спільноти (прихильність до людей і частота міжособистісних контактів)

4. Яка логіка політики соціального згуртування ЄС ?

Логіка європейської політики соціального згуртування базується на:

- культивуваці толерантності та поваги у суспільстві;
- забезпеченні єдності та сприйнятті різноманіття;
- повазі спільних цінностей;
- подоланні стереотипів, викликів згуртованості та стигм.

5. Чому ЄС об'єктивно потребує соціального згуртування? Роль культури у соціальному згуртуванні

«Соціальна згуртованість є ідеальною кінцевою метою для створення інклюзивного та сталого суспільства»

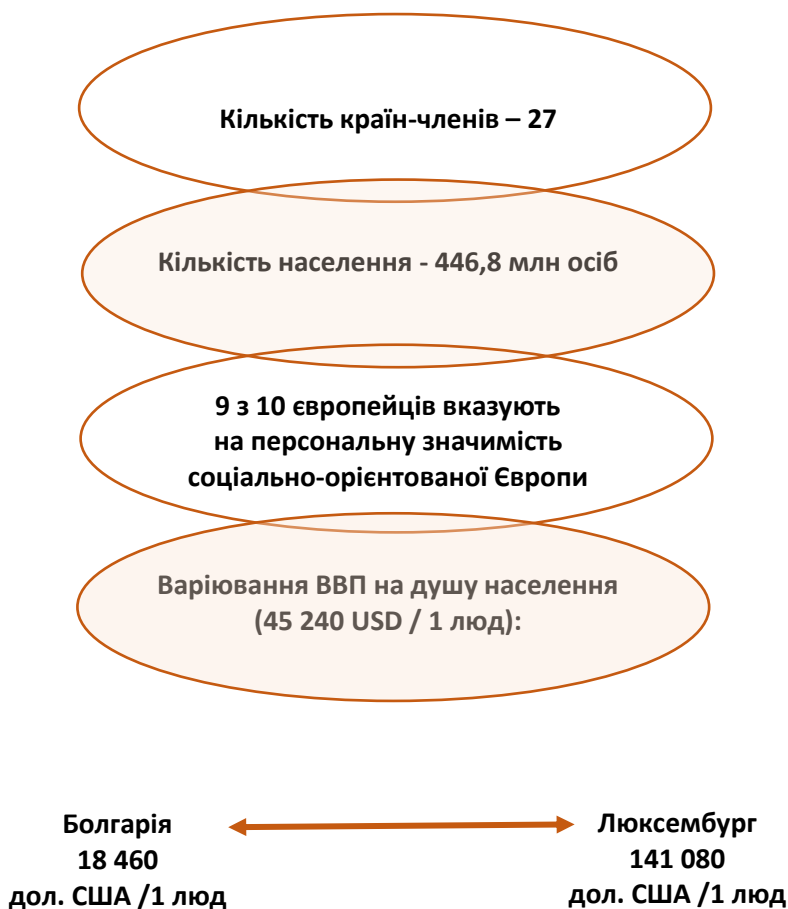
Сюзанна Райс

Виходячи з низки криз, Європа стикається зі зростаючою соціальною нерівністю, різноманітністю населення, популізмом, радикалізацією та іншими загрозами. Підтримка ролі культури є життєво важливим аспектом розбудови соціальної згуртованості. Культура має важливе значення для уникнення конфліктів та їх вирішення. Вона є ідеальним засобом спілкування через мовні бар'єри, розширення прав і можливостей людей та сприяння соціальній згуртованості, в тому числі серед біженців, мігрантів та приймаючого населення. Вона запобігає маргіналізації людей на основі їхньої культурної ідентичності, соціально-економічного статусу, віку та інших факторів.

Участь у культурному житті також покращує здоров'я і благополуччя. Проживання поруч з місцями, пов'язаними з культурною спадщиною Європи, може покращити якість життя, а доступ до культури є одним з найважливіших чинників психологічного благополуччя.

Аргументація потреби у соціальному згуртуванні населення
в країнах ЄС:

Джерело: International Monetary Fund
(<https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/UVK/EURO/EU/LUX>).

6. Що слугує основою для соціального згуртування в ЄС?

Основою для соціального згуртування в країнах ЄС слугують цінності, викладені в статті 2 Лісабонського договору та Хартії основних прав ЄС.

7. Який зміст закладено в цінностях ЄС?

Цінності є спільними для країн-членів ЄС, де панують інтеграція, толерантність, справедливість, солідарність і недискримінація. Їх зміст полягає у такому:

Характеристика основоположних цінностей Європейського Союзу

Ціль	Характеристика
<i>Людська гідність</i>	Людська гідність є недоторканною. Вона повинна поважатися, захищатися і становить реальну основу фундаментальних прав
<i>Свобода</i>	Свобода пересування дає громадянам право вільно пересуватися і проживати в межах Союзу. Індивідуальні свободи, такі як повага до приватного життя, свобода думки, релігії, зібрань, вираження поглядів та інформації, захищені Хартією основних прав ЄС.
<i>Демократія</i>	Функціонування ЄС ґрунтується на представницькій демократії. Європейський громадянин автоматично користується політичними правами. Кожен повнолітній громадянин ЄС має право висувати свою кандидатуру і голосувати на виборах до Європейського парламенту. Громадяни ЄС мають право балотуватися і голосувати в країні проживання або в країні походження.

8. Який термін є антагоністичним до терміну «згуртування»? Що розуміють під «соціальним відчуженням»?

Протилежним за значенням до згуртування є термін відчуження.

У соціальному розумінні відчуження – це ситуація, в якій деякі люди, які є бідними або не мають роботи, не відчують себе частиною решти суспільства.

Соціальне відчуження стосується буття та почуттів людей, «виключених» з суспільства, що можуть становити серйозну загрозу для добробуту. У суспільствах, де соціальна ізоляція є широко поширеною, спостерігаються глибокі соціальні розбіжності та неспроможність належним чином інтегрувати всіх своїх членів.

Соціальна ізоляція є наслідком низки проблем, що впливають на окрему особу або групу осіб, таких як безробіття, дискримінація, низька кваліфікація, низький рівень доходів, погані житлові умови, високий рівень злочинності, погане здоров'я та розпад сім'ї. Коли такі проблеми поєднуються, вони можуть створити замкнене коло. Соціальне виключення має складні та багатовимірні причини та наслідки.

СОЦІАЛЬНЕ ВІДЧУЖЕННЯ

4 твердження для операціоналізації соціального відчуження (підхід Eurofound³):

- ✓ Я відчуваюся осторонь суспільства;
- ✓ Сьогодні життя стало настільки складним, що я майже не можу знайти дорогу;
- ✓ Я відчуваю, що цінність того, що я роблю, не визнається іншими;
- ✓ Деякі люди дивляться на мене зверхньо через мою роботу, статус або дохід.

Дослідження свідчать, що соціальне відчуження є наступною пандемією розвитку суспільства. Три необхідні кроки для подолання соціального відчуження через технологічні зміни:

- доступ до технологій як соціальне право,
- сприяння соціальній економіці відкритих знань,
- демократизація технологічних дебатів⁴.

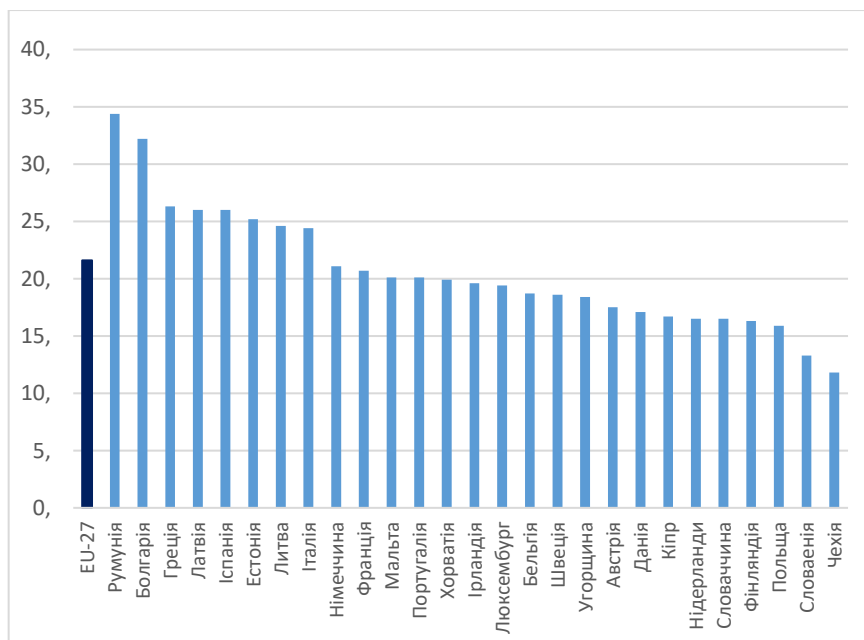
³ Джерело: Eurofound [<https://www.eurofound.europa.eu/en/european-industrial-relations-dictionary/social-exclusion>].

⁴ Джерело: Thoughtworks [<https://www.thoughtworks.com/en-ec/about-us/social-change/reports/edition2-tech-society-covid/social-exclusion>].

9. Які масштаби поширення соціального відчуження в країнах ЄС?

У 2023 р. 94,6 мільйона людей в ЄС (21% населення) перебували під ризиком бідності або соціальної ізоляції, тобто проживали в домогосподарствах, які зазнавали принаймні одного з трьох ризиків бідності та соціальної ізоляції: - ризик бідності, - серйозних матеріальних і соціальних позбавлень та/або - проживання в домогосподарстві з дуже низькою інтенсивністю праці.

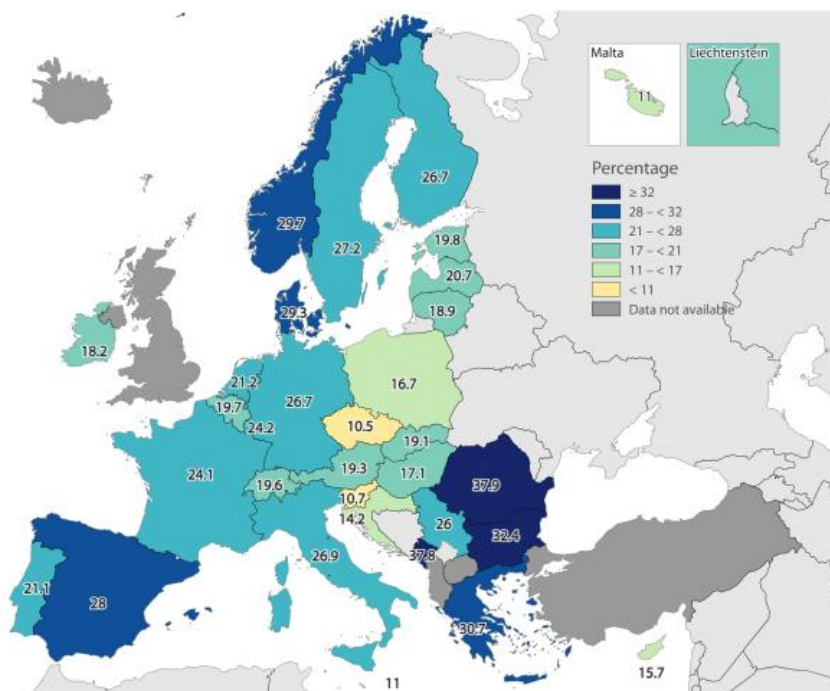
Частка населення країн ЄС, яка перебувала в зоні ризику соціального відчуження у 2023 р., %

Джерело: Eurostat [<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240612-1>].

10. Чи є проблема соціального відчуження актуальною для європейської молоді?

У 2022 р. рівень ризику соціальної ізоляції для молоді у віці 15-29 років становив 24,5 % в ЄС, що охоплює приблизно 17,4 мільйонів молодих людей. Цей показник на 2,9 відсоткових пункти вищий, ніж для дорослого населення (21,6 %).

Частка населення країн ЄС у віці 15-29 років, яка перебувала в зоні ризику соціального відчуження у 2022 р., %

Джерело: Eurostat [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Map_1_Share_of_people_15-29_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion.png].

11. Що виражає існування проблеми соціального відчуження у суспільстві?

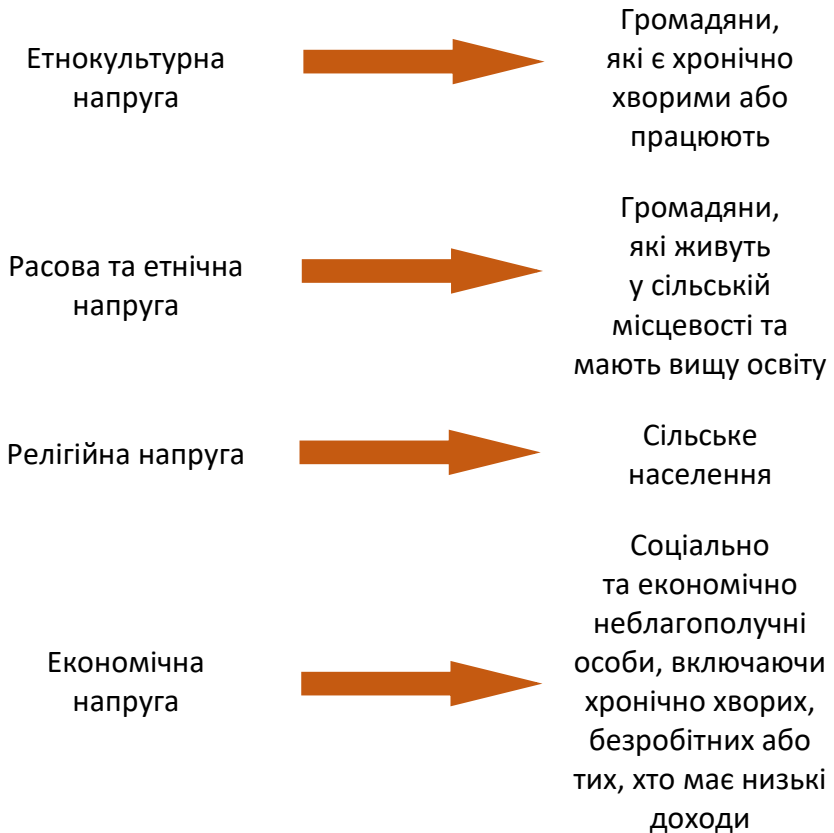
Соціальне відчуження у суспільстві виражається через відчуття соціальної напруги, яке вказує на те, наскільки скооперована чи конфліктна взаємодія вибудувалася між різними соціальними групами у суспільстві.

Бінарно-опозиційні групи для оцінювання рівня соціальної напруги:

- ✓ Бідні та багаті
- ✓ Менеджери та працівники
- ✓ Етнічні/расові групи
- ✓ Релігійні групи

Групи ризику:

Візія драйверів подолання соціальної напруги в Європейському Союзі:

- ✓ Економічний добробут населення
- ✓ Висхідна соціальна мобільність
- ✓ Скорочення різниці в оплаті праці
- ✓ Міграція
- ✓ Вища освіта

12. Чи сприяє міжособистісна довіра соціальному згуртуванню людей? Чи існує диференціація між рівнем довіри в країнах-членах ЄС?

Міжособистісна довіра – це очікування, що інші діють розумно, є чесними та доброзичливими.

Міжособистісна довіра – «клей», який з'єднує суспільства; невід'ємна частина його соціального капіталу.

Методика оцінювання рівня міжособистісної довіри базується на відповіді на питання «Чи вважаєте Ви загалом, що більшості людей можна довіряти?». У 2023 р. оціночний середній рейтинг довіри до інших людей у віці 16 років і старше в ЄС становив 5,8 (за шкалою від 0 «зовсім не довіряю» до 10 «повністю довіряю»). На національному рівні помітні відмінності спостерігалися серед населення у віці 16 років і старше: рейтинг коливався від 7,3 у Фінляндії до 3,6 на Кіпрі.

Серед окремих вікових груп найвищий рівень довіри до інших найчастіше демонстрували люди у віці від 16 до 29 років у більшості країн ЄС. Ця тенденція спостерігається в 15 країнах, причому найвищий показник зафіксовано в Румунії (7,7). У 5 країнах, однак, особи віком 65 років і старше повідомили про вищу довіру порівняно з іншими віковими групами, зокрема, у Фінляндії (7,5). Лише 2 країни – Данія (5,7) та Словенія (4,7) – повідомили про найвищі рейтинги довіри серед осіб віком від 30 до 64 років. У решті країн різні вікові групи отримали однаковий середній показник.

Джерело: Eurostat [<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250114-2>]

Країни-члени ЄС з вищим обсягом ВВП на 1 людину, витратами на державну політику і більшою часткою громадян, які володіють цифровими навичками, мають вищий рівень міжособистісної довіри. Натомість нижчий рівень міжособистісної довіри властивий суспільствам, в яких релігія є більш важливою частиною повсякденного життя громадян.

Отже, ті, хто має дохід нижче середнього, є менш довірливими, ніж люди з високим рівнем доходів

Групи ризику втрати міжособистісної довіри:

- ✓ безробітні
- ✓ особи, що мають низький або нижчий середнього рівень доходів
- ✓ рівень освіти

Соціально та економічно неблагополучні категорії громадян.

13. Який взаємозв'язок між соціальним згуртуванням та громадянською участю?

Громадянська участь у добровільних асоціаціях та участь у політичній діяльності є двома ключовими характеристиками згуртованого суспільства.

Громадянська участь характеризує частоту здійснення неоплачуваної волонтерської роботи за останні 12 місяців в таких видах організацій:

- ✓ громадські та соціальні служби
- ✓ освітні, культурні, спортивні чи професійні асоціації
- ✓ громадські рухи або благодійні організації
- ✓ політичні партії чи профспілки
- ✓ інші добровільні об'єднання

Країни-члени Європейського Союзу з вищими витратами на державну політику і більшою часткою громадян, які володіють цифровими навичками мають вищий рівень громадянської участі.

Особи з доходами нижче середнього менш схильні займатися громадянською та політичною діяльністю, ніж ті, що мають середній рівень доходу.

Особливості громадянської участі в країнах ЄС:

- ✓ Найменш залученими до громадського життя є соціально та економічно неблагополучні й безробітні особи, особи з низьким рівнем доходів та освіти.
- ✓ Найменш політично активними є особи з низьким рівнем освіти, а також люди у віці понад 65 років.
- ✓ Люди з вищою освітою мають найвищий рівень участі у політичному та громадському житті.

Джерело: The European Environmental Bureau [<https://eeb.org/tag/public-participation/>].

14. Яку роль відіграє політична партисипація громадян у становленні згуртованого суспільства в ЄС?

Після 70 років інтеграції ЄС продовжує розвиватися через процеси, які значною мірою маргіналізують громадян. Хоча пост-лісабонський ЄС конституційно закріпив модель демократії, згідно з якою участь громадян є додатковим джерелом легітимності у прийнятті щоденних рішень, це не привело до значних змін у тому, як громадяни беруть участь у демократичному житті (за межами виборів). Питання про те, як би виглядав ЄС, якби громадяни були в його центрі, а не на маргінесі, залишається не тільки без відповіді, але й поза традиційними уявленнями.

Інструментарій ЄС для забезпечення партисипації

В сучасних умовах ЄС надає своїм громадянам широкий спектр можливостей для участі в процесі прийняття рішень і потенційно впливати на них. Ці механізми варіюються від найстарішого інструменту демократії участі – *права на подачу петицій* – до найновішого – *Європейських ініціатив громадян (ЄІГ)* – першого транснаціонального інструменту демократичної участі, що дозволяє щонайменше семи громадянам ЄС з семи різних держав-членів пропонувати нові політичні ініціативи в будь-якій сфері, де ЄС має право пропонувати законодавство (наприклад, навколишнє середовище, сільське господарство, енергетика, транспорт і торгівля), після збору одного мільйона підписів. Сюди також відносяться:

- ✓ Запити на доступ до документів інституцій ЄС
- ✓ Публічні консультації з громадськістю з боку Комісії
- ✓ Скарги до Європейського омбудсмена
- ✓ Скарги до Комісії

15. Чи застосовується поняття соціального згуртування по відношенню до бізнесу?

Соціальна згуртованість у бізнесі відображає позитивні результати діяльності компанії та залученість її співробітників. Щоб вижити в умовах жорсткої конкуренції в бізнес-індустрії, потрібно знати, як працювати зі своєю командою згуртовано.

Одним із найважливіших чинників, який має враховувати група, є її згуртованість. Створення інклюзивного робочого середовища, де працівники можуть вільно співпрацювати, висловлювати свої ідеї та думки, мотивує їх до більшої продуктивності.

Бізнес як рушій згуртованості

Робочі місця є місцем міжкультурних взаємодій – цю можливість можна максимально використати:

- ✓ залучення різноманітного персоналу
- ✓ сприяння інклюзивній культурі через управління, орієнтованого на згуртованість
- ✓ надання меншинам можливості очолювати інновації
- ✓ інвестування в соціальну інфраструктуру в
- ✓ місцевої громади

Основні рекомендації щодо того, як бізнес може зробити більше для підтримки соціальної згуртованості у громадах:

- ✓ Спонсорування місцевих благодійних організацій
- ✓ Залучення співробітників до волонтерства
- ✓ Перегляд ланцюжків постачання
- ✓ Оцінка впливу

16. Яку роль мають громади в реалізації політики згуртування ЄС?

Взаємозв'язок громад та політики згуртування в ЄС реалізується не стільки через відносини людей із суспільством у цілому та з іншими його представниками зокрема, скільки через сукупність дрібних зв'язків з конкретними людьми і локальним простором.

Особливості сприйняття ролі громад в політиці згуртування ЄС:

- ✓ Почуття прихильності громадян до людей у своїй місцевості є більш виразним серед менш заможних громадян.
- ✓ Соціальні контакти стають більш частими в суспільствах, які страждають від соціально-економічних проблем.
- ✓ Молоді громадяни виділяються як група з найнижчим рівнем прихильності до людей у місці проживання. Водночас, вони також показують найвищий рівень соціальних контактів.

17. Як відбувається згуртування територіальних громад? Які цільові кроки передбачає цей процес?

Процес згуртування на рівні громад детермінується знанням локальними лідерами потреб їх членів; здатністю вибудовувати партнерські відносини між ключовими стейкхолдерами, запобігати та реагувати на прояви дискримінації та конфлікти між групами, якщо вони виникають; вмінням критично оцінювати та ділитися досягнутими результатами.

18. Які інституційні кроки сприяють консолідації зусиль у забезпеченні соціального згуртування в Європі?

З метою консолідації зусиль з інтеграції соціальних аспектів у діяльність європейських інституцій Рада Європи створила міжурядову структуру – Європейська платформа соціальної згуртованості (PECS)⁵. Платформа має на меті підтримувати та підкріплювати процес реформ у сфері соціального згуртування шляхом:

- ✓ сприяння рівному та ефективному користуванню соціальними правами;
- ✓ забезпечення того, щоб перспектива соціальної згуртованості була інтегрована в діяльність усіх комітетів та органів Ради Європи через обмін досвідом;
- ✓ вивчення нових тенденцій та викликів.

Платформа була створена як спеціальний комітет у відповідь на запит кількох держав-членів Ради Європи щодо створення міжурядової структури для підтримки зусиль з інтеграції соціальних аспектів. Вона відкрита для всіх держав-членів, інституцій та комітетів Ради Європи, міжнародних організацій та інших зацікавлених сторін. Сфери діяльності PECS – подолання дитячої бідності, діджиталізація та розвиток ІТ, захист та інтеграція мігрантів та біженців, соціальний захист та охорона здоров'я, боротьба з бідністю та ізоляцією, які можуть сприяти насильницькій радикалізації, доступ вразливих груп, осіб з інвалідністю та молоді до соціальних прав, включаючи питання людської гідності та боротьби з дискримінацією.

⁵ Council of Europe [<https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/european-social-cohesion-platform-about>]

19. Громадянське суспільство: ключовий гравець чи цільовий бенефіціар у досягненні справжньої згуртованості ЄС?

Справжнє залучення соціальних партнерів та інших організацій громадянського суспільства до формування політики соціального згуртування та моніторингу її наслідків є не лише проявом належного врядування, але й допомагає оцінити реальні результати політики згуртування, вимірюючи розвиток, а не лише зростання. Тому Європейська комісія постійно здійснює нагляд за реалізацією принципу партнерства в державах-членах⁶. Однією з передумов успішної політики згуртування є підтримка соціальної економіки, зокрема суб'єктів, що надають послуги загального інтересу.

Отже, громадянське суспільство є вирішальним гравцем у досягненні справжньої згуртованості.

⁶ Balon K. (2022). European Cohesion Policy: Leave no one behind. URL.: <https://territorialagenda.eu/news-articles/european-cohesion-policy-leave-no-one-behind/>.

20. Яка різниця між співпрацею та згуртованістю?

Успішна співпраця між окремими людьми, а також суспільствами та країнами зміцнює взаємні зв'язки, спільні стимули та спільний досвід.

Згуртованість є ширшим поняттям, оскільки зосереджується на готовності колективних суб'єктів, як індивідуальних, так і структурних, працювати разом.

Моніторинг згуртованості в країнах-членах ЄС фокусується не лише на фактичній співпраці, але й включає заходи щодо підвищення обізнаності, готовності та налаштованості суспільств на співпрацю.

21. Які фактори впливу на соціальне згуртування існують у ЄС?

Сучасні дослідження та позиції різного роду інституцій підкреслюють соціальну згуртованість як бажану характеристику суспільства. Водночас, існує тверде переконання, що сучасні суспільства демонструють меншу згуртованість, ніж ті, що були в минулому. З огляду на це ЄС виокремлює та забезпечує посилення впливу таких трьох груп факторів соціального згуртування⁷:

Економічні:

- криза зайнятості та зростаюча нерівність;
- глобалізація та спричинені нею економічні зміни;
- зниження рівня довіри у суспільстві через економічне розшарування;
- економічне незадоволення та соціальний розпад у суспільстві.

Соціальні:

- міграція та зростаюче етнокультурне розмаїття;
- всеохоплюючі демографічні зміни.

Політичні:

- політична поляризація та існуючі розбіжності в суспільстві;
- поляризація політичного середовища, яке кидає виклик встановленим соціальним нормам, уможливорює розкол суспільства та дискримінацію.

⁷ Aassve A., Amarales A., Hultberg L., Zenato A. (2024). The political dimension of social cohesion in Europe. URL.: <https://eurofound.link/ef23012>.

22. Чи має ідея соціального згуртування в ЄС візуальне відображення?

Соціальне згуртування – це ідейна основа становлення об'єднаної Європи; феномен, що базується на принципі солідарності та особливо цінний в часи зростаючого ізоляціонізму і націоналізму в країнах-членах ЄС. Критичною суперечністю в логіці політики згуртування Європейського Союзу є дискусійність об'єкта, тобто відсутність однозначної відповіді про її людино-центричність та локальну зорієнтованість, першочергову націленість на рівність чи ефективність. Зазначене обумовлює погляд європейського суспільства та інституцій у майбутнє, постійний пошук необхідних політичних відповідей (що й відображає рисунок).

РОЗДІЛ 5. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ КОНСОЛІДАЦІЇ ГРОМАД В УКРАЇНІ

1. Якою є сутність регіональної політики ЄС та яким чином вона сприяє зменшенню соціально-економічних диспропорцій між регіонами й забезпеченню їх сталого розвитку?

Регіональна політика ЄС (*Regional Policy of the EU*) є однією з фундаментальних політик ЄС, що спрямована на зменшення економічних, соціальних та територіальних диспропорцій між регіонами держав-членів.¹ Незважаючи на процеси інтеграції та єдину політико-економічну рамку, в межах ЄС дотепер зберігаються помітні диспропорції у рівнях розвитку як між окремими державами-членами, так й між окремими регіонами всередині однієї країни.

Об'єктом регіональної політики ЄС є різні форми територіальної нерівності, що спричиняють значні розбіжності у ключових соціально-економічних показниках розвитку регіонів. До них, насамперед, належать: рівень доходів населення; рівень зайнятості; рівень ділової активності; екологічний стан; демографічна ситуація тощо.

Концепт регіональної політики ЄС ґрунтується на комплексному підході, що поєднує принципи економічної, соціальної і територіальної згуртованості, які спрямовані на нівелювання регіональних диспропорцій, підтримку менш розвинених територій та сприяння їх збалансованому й гармонійному розвитку на основі використання спеціальних фінансових інструментів – структурних інвестиційних фондів.

Принципи регіональної політики ЄС – це фундаментальні засади, на яких формується стратегія розвитку європейських регіонів для зменшення соціально-економічних асиметрій та забезпечення згуртованості у межах ЄС.

¹ Регіональна політика Європейського Союзу: URL: <http://surl.li/awglc>.

Принципи регіональної політики ЄС

Принцип	Сутність
Згуртованість	Спрямованість на зменшення економічних, соціальних і територіальних дисбалансів між регіонами.
Солідарність	Перерозподіл ресурсів для зменшення регіональних нерівностей (фінансова підтримка менш розвинених регіонів через фонди ЄС).
Партнерство	Залучення різних рівнів влади (ЄС, національного, регіонального та місцевого) до розробки та реалізації регіональної політики.
Субсидіарність	Ухвалення рішень на найближчому до громадян рівні, що сприяє формуванню ефективної системи менеджменту регіонального розвитку.
Сталий розвиток	Поєднання економічного зростання, соціальної інтеграції та екологічної стійкості.
Конкурентоспроможність	Підтримка інновацій, цифрової трансформації та малого і середнього бізнесу.

Виходячи з принципів регіональної політики ЄС, її основними *напрямами* визначено:

- економічну, соціальну і територіальну згуртованість;
- підтримку менш розвинених регіонів;
- сприяння сталому розвитку;
- підтримку конкурентоспроможності регіонів;
- підтримку Європейського зеленого курсу;
- цифровізацію регіонів та їх інноваційний розвиток;
- посилення міжрегіонального співробітництва;
- підвищення безпеки та стратегічної автономії регіонів.

Основні напрями регіональної політики ЄС

Сучасна політика ЄС характеризується не лише його географічним розширенням, але й якісним розвитком держав-членів, що супроводжується закріпленням демократичних цінностей, соціально-економічним зростанням та посиленням локальних пріоритетів. У цьому контексті регіональна політика відіграє ключову роль, виступаючи інструментом справедливого розподілу ресурсів на підтримку регіонів, які найбільше цього потребують, а також механізмом ідентифікації та розвитку стратегічних можливостей окремих регіонів для забезпечення їх сталого зростання.

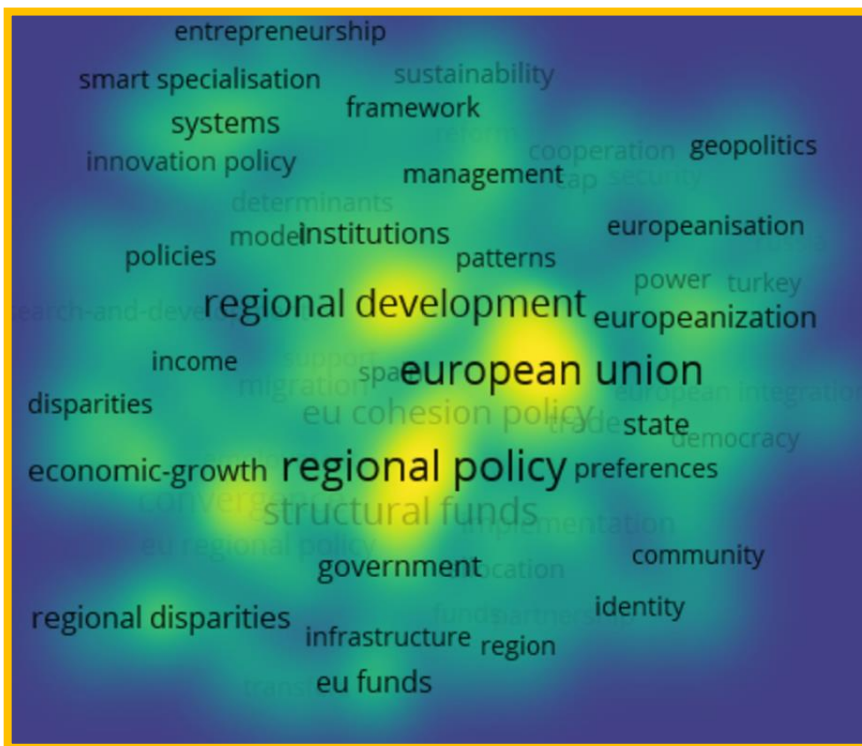
2. Які ключові терміни та концепції визначають регіональну політику ЄС і як вони впливають на науковий дискурс у цій сфері?

До основоположних термінів регіональної політики ЄС належать:

- *Економічна згуртованість* – зменшення розривів у рівні розвитку та добробуту між регіонами ЄС.
- *Соціальна згуртованість* – забезпечення рівних можливостей і соціальної інтеграції для всіх громадян ЄС.
- *Територіальна згуртованість* – гармонійний розвиток усіх регіонів ЄС, включаючи міські, сільські та віддалені території.
- *Структурні фонди ЄС* – фінансові інструменти для підтримки регіонального розвитку та зменшення диспропорцій між регіонами.
- *Політика вирівнювання* – стратегія ЄС для підтримки менш розвинених регіонів з метою скорочення економічних і соціальних асиметрій.
- *Стале зростання* – економічний розвиток, що враховує екологічну стійкість, соціальний добробут і довгострокову ефективність.

Поглиблений аналіз змісту та особливостей реалізації регіональної політики ЄС, заснований на інтерпретації ключових понять у працях сучасних науковців, свідчить про те, що нині дана проблематика є предметом наукового пошуку не лише дослідників з України та ЄС, а й учених у глобальному масштабі.

Графічна візуалізація результатів бібліометричного аналізу, здійсненого за допомогою програмного забезпечення *VOSviewer* на основі даних наукометричної бази *Scopus*, дала змогу виокремити основну термінологію, що визначає науковий дискурс у площині регіональної політики ЄС.

Графічна візуалізація ключової термінології у контексті досліджень регіональної політики ЄС²

Отже, у сучасному науково-дослідницькому дискурсі регіональна політика ЄС розглядається крізь призму таких категорій і понять, як: регіон, територія, регіональний розвиток, згуртування, зближення, диспропорції, інституції, стале зростання, інфраструктурний розвиток, партнерство, європеїзація, геополітика, спільнота, економічне зростання, дохід, трансформації, структурні фонди, менеджмент, маркетинг, брендинг, інновації, цифровізація та ін.

² Побудовано на основі даних НМБД *Scopus*.

3. Як трансформація регіональної політики ЄС сприяє розвитку регіонів, їх конкурентоспроможності та ефективному використанню місцевого потенціалу?

Еволюційний розвиток регіональної політики ЄС демонструє її поступову трансформацію від концептуальної основи до ключового механізму забезпечення добробуту громадян та зменшення регіональних диспропорцій у межах ЄС.

На початкових етапах регіональна політика ЄС була орієнтована на підтримку регіонів, що зазнавали значних структурних труднощів. Проте зі зміною глобального середовища механізми регіональної політики масштабувалися на ширший спектр викликів, що зачіпають не лише менш розвинені території, але й багато інших регіонів. Тобто, регіональна політика ЄС перестала розглядатися виключно інструментом підтримки менш розвинених територій, а перетворилася на динамічний механізм, що реагує на загальноєвропейські виклики та забезпечує сталий розвиток усього ЄС.

Суттєві трансформації у регіональній політиці держав-членів ЄС відбулися на поч. 1980-х рр. і ознаменували перехід від старого регіоналізму до парадигми нового регіоналізму, у межах якої сформовано сучасну модель регіонального розвитку.

Сучасна модель регіональної політики ЄС ґрунтується на концепції ендегенного зростання і передбачає врахування іманентних потреб регіонів шляхом ідентифікації та ефективної реалізації їх локального потенціалу. Така модель має поліструктурний і міжсистемний характер, одночасно сприяючи стратегічному прогнозуванню змін на ринку праці відповідно до інноваційного розвитку технологій, процесам діджиталізації суспільства, а також активному залученню соціального та інституційного капіталу конкретного регіону.

Основні трансформації регіональної політики ЄС, що визначають її сучасний дизайн, включають:

- зміну моделі регіонального розвитку (перехід від концепції «Європа регіонів», яка була орієнтована на фінансову підтримку менш розвинених територій, до моделі «Європа через регіони», що акцентує увагу на стимулюванні саморозвитку регіонів та підвищенні їх конкурентоспроможності шляхом ефективної реалізації ендogenous потенціалу);
- посилення ролі локального компонента у регіональному розвитку (зростання значущості активів територій, що трансформує систему менеджменту просторового розвитку та сприяє формуванню регіональних стратегій на основі місцевих ресурсів та можливостей);
- запровадження довгострокового фінансового планування (перехід від річного бюджетування до 6–7-річних фінансових планів, що забезпечує стабільність фінансування та дозволяє реалізовувати довгострокові проекти регіонального зростання);
- децентралізацію політики розвитку (перехід від національного до регіонального рівня управління, що сприяє концентрації фінансових ресурсів у регіонах з найбільшою потребою у підтримці);
- реформування системи управління регіональним розвитком (впровадження багаторівневого врядування та розподіл функцій між рівнями управління замість традиційної централізованої моделі «зверху вниз»);
- посилення відповідальності регіонів (залучення місцевих структур і організацій не лише до участі в регіональному розвитку, а й до його співфінансування та підтримки інвестиційної активності).

Трансформацію підходів до реалізації регіональної політики ЄС на період 2021–2027 рр. демонструє наступна таблиця.

**Сучасний дизайн регіональної політики ЄС
(трансформація підходів на період 2021–2027 рр.)^{3,4}**

НОВАЦІЇ: • Орієнтація на ендогенний розвиток. • Децентралізація управління політикою. • Запровадження довгострокового планування. • Реформування системи управління. • Посилення відповідальності регіонів.	Інвестиційні інструменти	Структурні фонди ЄС: Європейський фонд регіонального розвитку (<i>ERDF</i>) Європейський соціальний фонд (<i>ESF</i>) Фонд згуртування (<i>CF</i>) Фонд справедливого переходу
	Стратегічні пріоритети	Розумніша Європа Зеленіша і безвуглецева Європа Більш об'єднана Європа Більш соціальна Європа Європа, ближча до громадян
	Відмінності у мехнізмах фінансування	Спрощення процедур та дебюрократизація правил надання бюджетних коштів для реалізації регіональних програм. При розподілі фінансових ресурсів, крім ВВП, враховуватимуться додаткові соціально-економічні та екологічні показники – рівень безробіття (включаючи молодіжне безробіття), наслідки змін клімату, рівень інтеграції мігрантів, а також специфічні потреби віддалених і малонаселених регіонів. Посилення координації між стратегічними напрямками регіонального розвитку та заходами зі стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності на рівні ЄС.

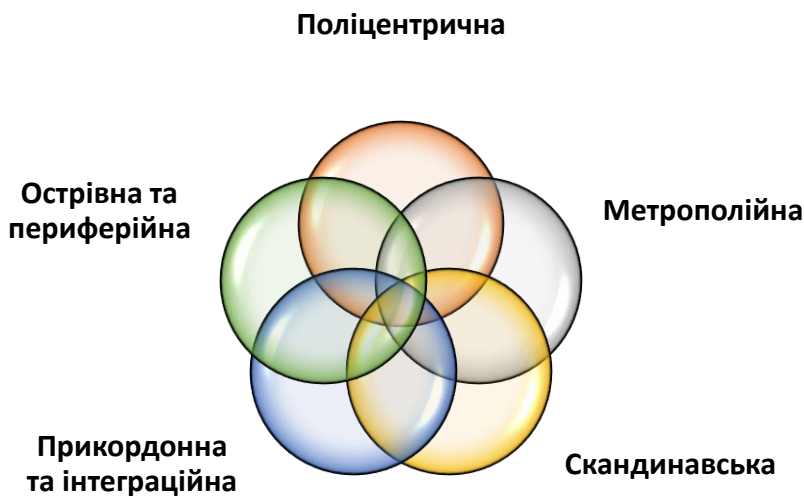
³ Сторонянська І.З., Бенювська Л. Я. (2023). Нова регіональна політика ЄС: особливості реалізації в контексті сучасних викликів та ризиків. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. Вип. 1 (159). С. 5.

⁴ 2021–2027: EU budget allocations for cohesion policy. <http://surl.li/sodcz>.

4. Як різні моделі регіонального розвитку в межах регіональної політики ЄС сприяють збалансованому зростанню та зменшенню диспропорцій між регіонами?

Регіональна політика ЄС враховує особливості кожної країни, сприяючи збалансованому розвитку та зменшенню диспропорцій. Вона реалізується через п'ять базових моделей – поліцентричну, метрополійну, скандинавську, прикордонну та інтеграційну, кожна з яких відображає унікальні економічні, соціальні та адміністративні умови кожного регіону.

Моделі регіонального розвитку держав-членів ЄС

1) *Поліцентрична модель* (Німеччина, Нідерланди, Австрія):

- орієнтована на збалансований розвиток кількох економічних центрів;

- децентралізація влади та сильні регіональні органи управління;
- високий рівень інтеграції міських і сільських територій.

2) Метрополійна модель (Франція, Іспанія, Польща):

- зосередження ресурсів у великих мегаполісах (Париж, Мадрид, Варшава);
- суттєвий вплив центральної влади на регіональний розвиток;
- проблема розвитку периферійних регіонів.

3) Скандинавська модель (Швеція, Данія, Фінляндія):

- орієнтована на високий рівень соціальної рівності та сталого розвитку;
- потужна підтримка периферійних та північних територій;
- висока роль держави у фінансуванні регіональних проєктів.

4) Прикордонна та інтеграційна модель (Угорщина, Чехія, Словаччина, Румунія):

- фокус на транскордонне співробітництво та інтеграцію до спільного європейського ринку;
- активне використання фондів ЄС для модернізації інфраструктури та економіки;
- значна залежність від зовнішніх інвестицій.

5) Острівна та периферійна модель (Греція, Португалія, Кіпр, Мальта):

- пріоритет на подолання географічної ізоляції та розвиток туризму;
- використання коштів ЄС для транспортної доступності та модернізації економіки;
- значна залежність від структурних фондів ЄС.

5. Як регіональна політика ЄС адаптується до сучасних викликів і забезпечує розвиток регіонів на різних рівнях управління?

Формат регіональної політики ЄС трансформується відповідно до глобальних та внутрішніх викликів, забезпечуючи інклюзивний, сталий та інноваційний розвиток регіонів із фокусом на справедливий розподіл ресурсів і можливостей, цифрову трансформацію, соціальну інтеграцію, посилення екологічної відповідальності, міжрегіональне співробітництво, зміцнення безпеки регіонів тощо.

**Графічна візуалізація трендів
регіональної політики ЄС**

Регіональна політика ЄС охоплює всі рівні управління – від локального та регіонального до національного і наднаціонального. Для кожного рівня розроблено адаптивні механізми та інструменти імплементації, що забезпечують

узгодженість стратегій розвитку та ефективність їх реалізації. Роль регіонів у цьому процесі пояснюється їх незамінною участю в реалізації територіальних аспектів горизонтальної політики ЄС.

Роль регіонів у реалізації територіальних аспектів горизонтальної політики ЄС⁵

Подолання регіональних диспропорцій та посилення стійкості	Посилення ролі регіонів як драйверів розбудови майбутньої Європи	Розробка механізмів для забезпечення єдності в межах Союзу
забезпечення справедливого переходу до екологічно стійкої економіки; зміцнення стійкості регіонів до асиметричних криз; підтримки регіонів у реагуванні на демографічні зміни та адаптації до старіння населення; протидії викликам, що загрожують демократії та її цінностям у європейському просторі.	створення економічних можливостей для менш розвинених та периферійних територій; інтеграція інновацій у розвиток регіонів ЄС; активізація транскордонного та міжрегіонального співробітництва; підвищення ролі малих міст у підтримці розвитку сільських громад; зменшення розриву в соціально-економічному розвитку між регіонами з різним рівнем добробуту.	залучення державних та приватних інвестицій у сфери зеленого, цифрового та демографічного переходу; збільшення фінансування розвитку людського капіталу; узгоджене впровадження регіональної політики з іншими стратегічними напрямками ЄС; оптимізація управління на місцевому рівні.

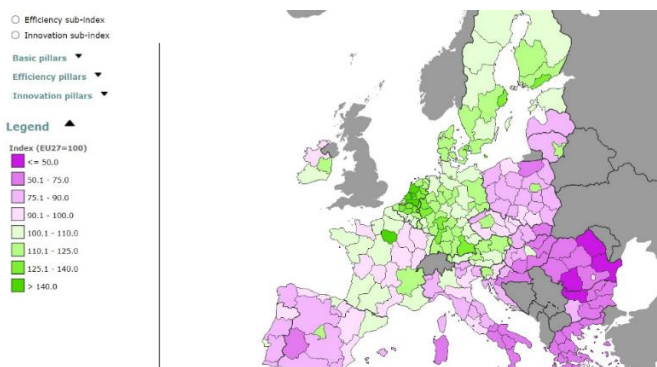
⁵ Commission staff working document impact assessment report. Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council. URL: <http://surl.li/rgyem>.

6. Як Індекс регіональної конкурентоспроможності оцінює розвиток регіонів ЄС і які фактори впливають на їх позиції в рейтингу?

З 2010 р. для оцінки конкурентоспроможності регіонів ЄС застосовується Індекс регіональної конкурентоспроможності (*RCI*), який відображає здатність регіону створювати сприятливі умови для бізнесу та життєдіяльності населення. Він базується на комплексі показників, серед яких: інноваційність; ефективність ринку праці; розмір ринку; технологічна готовність; інфраструктура; макроекономічна стабільність; рівень освіти.

Оцінку *RCI-2022* здійснено за оновленою методологією, відомою як *RCI 2.0*. Згідно з актуальним рейтингом Європейської комісії, найвищий рівень конкурентоспроможності мають регіони Нідерландів, Німеччини, Бельгії, Данії, Швеції, Фінляндії та Австрії, тоді як найнижчі показники зафіксовано у Греції, Румунії, Болгарії та Угорщині.⁶

Регіони ЄС за показником Індексу регіональної конкурентоспроможності (*RCI*)

⁶ 2021–2027: EU budget allocations for cohesion policy. <http://surl.li/sodcz>.

7. Яку роль відіграють структурні фонди ЄС у підтримці регіонального розвитку?

Структурні фонди ЄС є основним фінансовим інструментом підтримки регіонального розвитку. Фінансування в рамках цих фондів може спрямовуватися на будь-який регіон ЄС, проте пріоритетною є підтримка вразливих, економічно слабких і відсталих територій.

Кошти структурних фондів ЄС для регіонального розвитку надаються у вигляді різних фінансових інструментів, зокрема: грантів; позик; гарантій; інших механізмів підтримки. Бенефіціарами можуть бути національні уряди, представники бізнесу, міста, села, громади, неурядові організації тощо.

В регіональній політиці ЄС найактивніше використовуються чотири фонди.

Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), 1975 р.

Є одним із ключових структурних фондів ЄС, спрямованим на соціально-економічний розвиток регіонів та міст ЄС. Фінансує проекти, що сприяють місцевому розвитку, підвищенню конкурентоспроможності та інноваційної активності регіонів. У програмному періоді 2021–2027 рр. фонд покриває до 75 % витрат проєктів у регіонах, де ВВП не перевищує 75 % середнього показника по ЄС. Загальний обсяг фінансування становить понад 300 млрд євро. Основними пріоритетами *ERDF* є: підвищення конкурентоспроможності економіки ЄС; перехід до низьковуглецевої економіки; розвиток екологічно сталих технологій та інновацій. Нововведенням стало розширення сфери діяльності *ERDF*, який тепер інтегрований з: політикою інтеграції мігрантів; освітньою політикою ЄС; захистом прав людини; забезпеченням європейських цінностей.

 ERDF European Regional Development Fund	Європейський фонд регіонального розвитку спрямований на інвестиції в інфраструктуру, економічний розвиток і конкурентоспроможність регіонів.
 ESF+ European Social Fund+	Європейський соціальний фонд підтримує ринок праці, професійну освіту та соціальну інтеграцію.
 CF Cohesion Fund	Фонд згуртування забезпечує фінансування екологічних та транспортних проектів у країнах із ВВП нижче 90 % від середнього по ЄС.
 JTF Just Transition Fund	Фонд справедливого переходу допомагає регіонам, що стикаються з труднощами внаслідок переходу до кліматично нейтральної економіки.

Структурні фонди ЄС у регіональному розвитку

Європейський соціальний фонд (ESF+), 1958 р.

Фінансовий інструмент ЄС, спрямований на розвиток людського капіталу. Фонд підтримує: програми боротьби з бідністю та безробіттям; інвестування в освіту та навчання впродовж життя; соціальні інновації та підвищення рівня

зайнятості населення. У 2021–2027 рр. на його діяльність передбачено 135 млрд євро. Доступ до нього можуть отримати не лише країни-члени ЄС, але й деякі треті країни, зокрема країни-кандидати, що розширює можливості фінансування реформ у потенційних країнах-учасниках ЄС, у т.ч. Україні.⁷

Фонд згуртування (Cohesion Fund), 1993 р.

Забезпечує фінансову підтримку для держав-членів ЄС із ВВП на душу населення, що не перевищує 90 % середнього рівня по ЄС. Його діяльність спрямована на зменшення соціально-економічних розривів між країнами та регіонами. Загальний бюджет фонду на поточний програмний період становить 49 млрд євро, які спрямовуються на: розвиток транс'європейських транспортних та енергетичних мереж; реалізацію проєктів сталого розвитку та захисту довкілля.

Фонд справедливого переходу (JTF), 2021 р.

Є новим фінансовим інструментом ЄС, створеним для підтримки країн та регіонів, які зазнають значних економічних та соціальних труднощів у зв'язку з переходом до кліматичної нейтральності. Основна мета – полегшення «зеленого переходу», зокрема через поступову відмову від викопного палива та впровадження екологічно сталих технологій. У 2021–2027 рр. фонд має у своєму розпорядженні понад 25 млрд євро, що використовуються для фінансування: диверсифікації економіки регіонів, залежних від вуглецево-інтенсивних галузей; перепідготовки працівників та підтримки зайнятості у сферах, що відповідають принципам «зеленої» економіки.⁸

Адміністрування фінансової підтримки здійснюється переважно через спільне управління Єврокомісією з одного боку та країною або регіоном-реципієнтом – з іншого. При

⁷ Глосарій термінів Європейського Союзу. URL: <http://surl.li/sitte>.

⁸ Що таке структурні фонди ЄС та що про них потрібно знати українцям. URL: <http://surl.li/siutz>.

цьому органам управління країн-членів і країн-партнерів доручено самостійно розподіляти фінансування і створювати систему управління та контролю для забезпечення реалізації коштів на основі погоджених програм.⁹ В цілому розподіл фінансування має нерівномірний характер, що пов'язано із соціально-економічними потребами окремих країн. У 2021–2027 рр. ключовою державою-бенефіціаром є Польща, якій виділено понад 80 млрд євро. Значне фінансування (понад 20 млрд євро) спрямовано до Італії, Іспанії, Німеччини, Румунії та Франції. Найменші обсяги фінансових інвестицій (до 1,0 млрд євро) спрямовані до Люксембургу, Мальти та Кіпру.¹⁰

Розподіл структурних фондів ЄС має стратегічно обґрунтований характер, що враховує як рівень розвитку країн, так і їх внесок у загальний бюджет ЄС. Наприклад: у Люксембурзі та Данії лише 25 % фінансування припадає на *ERDF*, тоді як 50 % коштів спрямовується на територіальне співробітництво; для країн, що отримують найбільші обсяги фінансування (Польща, Італія, Румунія, Іспанія), частка *ERDF* у розподілі коштів перевищує 60 %.¹¹

Фінансування *Cohesion Fund* має чіткий регіональний фокус і пріоритетно спрямовується на розвиток постсоціалістичних країн ЄС. Згідно з стратегічними документами ЄС, до 2027 р. основними реципієнтами фонду є країни Центральної, Східної Європи та Балканського регіону. Єдиною країною Західної Європи, яка має право на фінансування, залишається Португалія. Зазначене відображає стратегічний підхід ЄС до скорочення регіональних диспропорцій між західними та східними державами-членами.

⁹ Регіональна політика: наскільки Україна готова до вступу в ЄС. URL: <https://surl.li/clshbr>.

¹⁰ Що таке структурні фонди ЄС та що про них потрібно знати українцям. URL: <http://surl.li/siutz>.

¹¹ Ibid.

8. Як критерії та механізми фінансування в рамках регіональної політики ЄС сприяють зменшенню соціально-економічних диспропорцій між регіонами різного рівня розвитку?

Регіональна політика ЄС охоплює всі регіони держав-членів, які класифікуються за різними категоріями залежно від їх соціально-економічного стану. Фінансування регіональної політики базується на низці чітких критеріїв, які визначають розподіл коштів серед країн та регіонів.

Починаючи з 1980 р., показник валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення відіграє ключову роль у визначенні рівня фінансування у регіонах рівня *NUTS 2*, які є базовими для фінансових асигнувань.

У період 2014–2020 рр. у процесі розподілу фінансування регіони вперше в історії ЄС класифіковано не на дві, а на три групи:

- менш розвинені регіони – з показником ВВП, що не перевищує 75 % середнього рівня в ЄС;
- регіони з перехідною економікою – з ВВП у діапазоні 75–90 %;
- найбільш розвинені регіони – з ВВП понад 90 % середнього рівня.

Подібний поділ зберігся і на програмний період 2021–2027 рр., однак критерієм для визначення найбільш розвинених регіонів став показник ВВП, що перевищує 100 % середнього рівня в ЄС за 2014–2016 рр.¹² Такий підхід свідчить про зміну фокусу фінансування: замість акценту виключно на підтримці

¹² Begg I. (2018). Innovative Directions for EU Cohesion Policy after 2020. *CESifo Forum*. Vol. 19(1). Pp. 3–9. URL: <https://surl.gd/ubzpol>.

слаборозвинених регіонів, пріоритетом стало стимулювання внутрішніх факторів зростання регіонів усіх рівнів розвитку.

Характеристика регіонів ЄС (2021–2027 рр.)¹³

Критерій	Характеристика
Менш розвинені регіони (ВВП на душу населення – до 75 % від середнього рівня в ЄС)	Отримують найбільші обсяги фінансування в рамках регіональної політики ЄС. Частка МСП становить 11 %. Найнижчий рівень інвестицій підприємств у «зелений перехід» (лише 46 % компаній). Основне джерело зовнішнього фінансування – банківські кредити (49 %). Значна частка фінансування надходить у формі грантів (13 % зовнішнього фінансування).
Регіони з перехідною економікою (ВВП на душу населення – 75–90 % від середнього рівня в ЄС)	Частка МСП становить 5 %. Обсяги фінансування перевищують рівень більш розвинених регіонів, але є меншими, ніж у менш розвинених регіонах. В рамках «зеленого переходу» 19 % компаній визнають значний вплив зміни клімату на свій бізнес, тоді як 43 % вважають його несуттєвим. Основне джерело фінансування – банківські кредити (69 %). 25 % підприємств використовують «зелені та цифрові» технології.
Більш розвинені регіони (ВВП на душу населення – понад 90 % від середнього рівня в ЄС)	Частка МСП становить 5 %. Обсяги фінансування є відносно незначними. Основна мета фінансування – створення робочих місць шляхом підвищення конкурентоспроможності та привабливості регіонів для бізнесу та інвесторів. Пріоритетні напрями фінансування: розвиток екологічно чистого транспорту; підтримка дослідницьких центрів, університетів, малого бізнесу та стартапів; освіта упродовж життя. Основні фінансові механізми – фонди <i>ERDF</i> та <i>ESF+</i> . Основне джерело зовнішнього фінансування – банківські кредити (58 %).

¹³ 2021–2027: EU budget allocations for cohesion policy. <http://surl.li/sodcz>.

Крім ВВП, до критеріїв фінансування належать:

- рівень безробіття (пріоритетність надається регіонам із високим рівнем безробіття, особливо серед молоді);
- інноваційний потенціал (додаткове фінансування отримують регіони, що активно впроваджують цифрові технології та підтримують інновації);
- демографічна ситуація (враховується рівень урбанізації, міграційні тенденції та депопуляція певних регіонів);
- екологічні виклики (фінансування надається регіонам, що здійснюють екологічний перехід);
- транспортна та цифрова доступність (перевага надається регіонам із недостатньо розвиненою транспортною та цифровою інфраструктурою);
- соціальна згуртованість (регіони з високим рівнем соціальної нерівності або проблемами інтеграції мігрантів отримують підтримку);
- географічні особливості (додаткове фінансування отримують віддалені, прикордонні, острівні та гірські території);
- рівень залучення національного співфінансування (регіони, які можуть мобілізувати національні або приватні інвестиції, мають вищі шанси на підтримку).

В цілому, профіль асиметрії регіонального розвитку держав-членів базується на трьох групах показників:

1) *економічні показники* (відображають рівень економічного розвитку регіонів):

- *GDP* – валовий внутрішній продукт (у т.ч. ВВП на душу населення);
- *DI (Disposable income of households)* – наявний дохід домогосподарств;
- *GERD (Gross domestic expenditure on R&D)* – частка ВВП, спрямована на дослідження та розробки, у т.ч. науку та інновації.

2) *Соціальні показники* (характеризують стан ринку праці та освітнього рівня населення):

- *ER (Employment rate)* – рівень зайнятості;
- *UER (Unemployment rate)* – рівень безробіття;
- *TE (Persons aged 30–34 with tertiary education attainment)* – частка осіб віком 30–34 роки, які мають вищу освіту.

3) *Регіональні (територіальні) показники* (відображають інфраструктуру забезпеченість регіонів):

- *DM (Density of motorway)* – щільність автомагістралей;
- *DR (Density of railway)* – щільність залізничної мережі.

Фінансування в рамках регіональної політики ЄС здійснюється відповідно до стратегічних цілей, що визначають *напрями асигнувань*:

- *IIG (Investment for Jobs and Growth Goal)* – інвестиції, спрямовані на створення робочих місць та економічне зростання;
- *Interreg (European Territorial Cooperation Goal)* – підтримка європейського територіального співробітництва;
- *Commission-managed EU instruments and technical assistance* – фінансування ініціативних програм і технічної допомоги.

У рамках цілі *IIG* на 2021–2027 рр. фінансування з фондів *ERDF* та *ESF+* розподіляється між трьома категоріями регіонів залежно від рівня їх розвитку. Регіони ЄС різних рівнів розвитку мають різні вимоги до співфінансування: менш розвинені покривають 30–35 % витрат проєктів, решту фінансує ЄС; більш розвинені забезпечують до 60 %. ВВП на душу населення визначає 81 % обсягу фінансування, тоді як інші фактори впливають на його розподіл так: 15 % – показники ринку праці; 3 % – ситуація з міграцією; 1 % – вплив змін клімату.¹⁴

¹⁴ Лукач Н. М. (2021). Європейська політика згуртування в XXI ст.: орієнтири та досвід для України. *Політикус*. № 5. С. 107–113.

9. Які основні тенденції конвергенції та регіонального розвитку спостерігаються в країнах ЄС за останні два десятиліття?

Упродовж останніх двох десятиліть спостерігається низка ключових тенденцій, що свідчать про довгострокову економічну конвергенцію між регіонами ЄС.

Сучасні тенденції конвергенції та регіонального розвитку держав-членів ЄС¹⁵

1) У країнах Центральної та Східної Європи зафіксовано суттєве зближення економічних показників із середнім рівнем по ЄС. Значне економічне зростання у цих регіонах підтверджується зростанням ВВП на душу населення: з 52 % від середнього рівня по ЄС у 2004 р. до майже 80 % у 2023 р. Водночас рівень безробіття демонструє стійку тенденцію до зниження, скоротившись із 13 % у 2004 р. до 4 % у 2023 р. За оцінками Євростату, станом на вересень 2023 р. кількість безробітних у країнах ЄС становила 13 млн осіб. Найвищий рівень безробіття зафіксовано в Іспанії (12 %) та Греції (10 %), тоді як найнижчі

¹⁵ Economic Cohesion in the European Union: Recent Trends and Future Challenges. URL: <http://surl.li/tfnmv>.

показники зареєстровано в Чеській Республіці (2,7 %), Польщі (2,8 %) та на Мальті (2,8 %).¹⁶

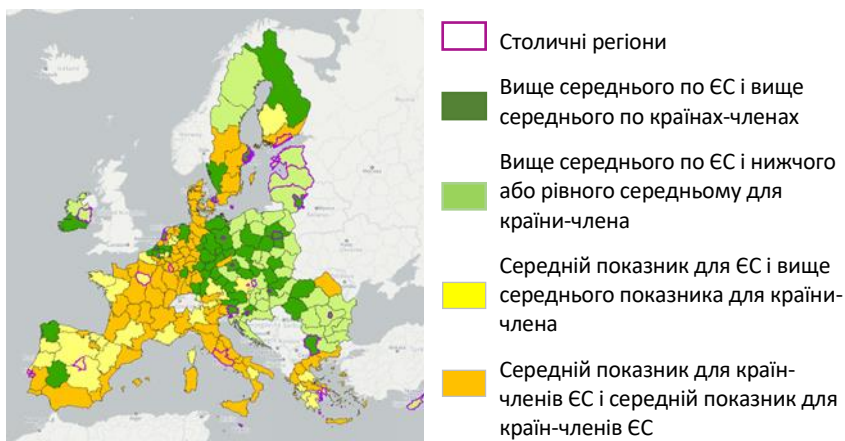
2) *Незначне зростання в окремих регіонах.* У ряді регіонів ЄС темпи економічної конвергенції залишалися відносно низькими, особливо у порівнянні з країнами із розвинутою економікою. Протягом останніх двох десятиліть стабільне зростання ВВП на душу населення спостерігалось переважно у східних регіонах ЄС, тоді як у решті територій цей процес відбувався значно повільніше. Середній річний темп зростання ВВП на душу населення у північно-західних регіонах ЄС становив близько 1 %, у південних регіонах цей показник був ще нижчим — лише 0,1 %. В окремих регіонах ВВП на душу населення навіть демонстрував спадні тенденції. Вплив світової фінансової кризи поглибив проблему уповільненого економічного зростання, що позначилося, зокрема, і на частині північно-західних держав-членів. Так, за даними на 2021 р., близько 150 млн осіб (тобто кожен третій громадянин ЄС) проживали в одному з 77 регіонів, де рівень ВВП на душу населення ще не відновився до показників 2008 р. Вказані регіони рівномірно розподілені між менш розвиненими, перехідними та більш розвиненими територіями і охоплюють 11 держав-членів ЄС, а саме: Італію (19 регіонів), Іспанію (15), Грецію (13), Францію (10), Німеччину (4), Фінляндію (4), Нідерланди (3), Португалію (3), Румунію (3), Австрію (2) та Бельгію (1).¹⁷

3) *Варіювання регіональних відмінностей в межах держав-членів ЄС.* У багатьох країнах ЄС спостерігаються значні регіональні відмінності, які в деяких випадках мають тенденцію

¹⁶ Польща має найнижчий рівень безробіття у ЄС – Евростат. URL: <http://surl.li/tipfi>.

¹⁷ Economic Cohesion in the European Union: Recent Trends and Future Challenges. URL: <http://surl.li/tfnmv>.

до подальшого поглиблення. Зокрема, розрив у рівні ВВП на душу населення між регіонами всередині окремих країн ЄС є таким же суттєвим, як і між самими державами-членами. Аналогічні відмінності простежуються у рівнях зайнятості та соціальних показниках, включаючи розрив між сільськими та міськими територіями. Причини розбіжностей варіюються залежно від країни: у державах Центральної та Східної Європи (у т.ч. Болгарія та Румунія) спостерігається домінування столичних регіонів над іншими територіями; у деяких країнах, зокрема в Португалії, зменшення регіональних диспропорцій є наслідком уповільнення економічного зростання в раніше динамічних регіонах (Лісабон); у Франції ж, навпаки, внутрішні регіональні розриви зросли через відносно повільне зростання ВВП на душу населення в менш розвинених регіонах.¹⁸

**Регіональне зростання ВВП на душу населення
порівняно зі зростанням у ЄС та державах-членах,
середньорічне, 2001–2021 рр.¹⁹**

¹⁸ Economic Cohesion in the European Union: Recent Trends and Future Challenges. URL: <http://surl.li/tfnmv>.

¹⁹ Ibid.

4) *Відновлення регіонального ВВП після глибокої рецесії, спричиненої пандемією COVID-19.* Економічна активність у регіонах ЄС продемонструвала відновлення після рецесії, спричиненої пандемією. Пандемічна криза характеризувалася значними економічними потрясіннями через карантинні обмеження та спад у секторах, що значною мірою залежать від міжособистісних контактів. Однак, на відміну від тривалого впливу фінансової кризи 2009 р., після пандемії має місце швидше відновлення ВВП, зумовлене скоординованими заходами економічної політики, завдяки яким показник перевищив допандемічний рівень у четвертому кварталі 2021 р. Регіональні дані також свідчать про широке відновлення економіки, оскільки менш розвинені, перехідні та високорозвинені регіони демонстрували синхронне зростання. За даними Євростату, у 83 регіонах ЄС у 2021 р. рівень економічної активності перевищив показники 2019 р., зокрема в окремих регіонах Ірландії, Хорватії, Угорщини, Словенії та країн Балтії. У 142 регіонах економічна активність залишалася нижчою. Найбільше постраждали регіони в південних країнах-членах, зокрема в Італії та на Піренейському півострові. Найнижчі показники – в туристичних регіонах: Балеарських (-15,0 %) і Канарських островах (-13,4 %) в Іспанії, Алгарве (-13,8 %) у Португалії, у провінції Брабант Валлон (-11,6 %) у Бельгії.²⁰

Попри загальні позитивні тенденції щодо скорочення економічних, соціальних і територіальних диспропорцій у межах регіональної політики, на регіональний розвиток ЄС впливає низка негативних факторів. Серед основних – вихід Великої Британії з ЄС (2020 р.), пандемія, екологічні загрози, війна в Україні та інші глобальні кризи, що породжують нові дисбаланси та ризики для європейської регіональної політики.

²⁰ Eurostat regional yearbook. Eurostat: Website. 2021. URL: <http://surl.li/tmetc>.

10. Які заходи вживає ЄС для подолання проблем розвитку регіонів?

Європейський Союз застосовує комплексний підхід до імплементації регіональної політики, гармонійно поєднуючи фінансову підтримку, інновації, екологічні та цифрові ініціативи для забезпечення сталого розвитку регіонів та зменшення міжрегіональних асиметрій.

Ключові заходи ЄС для подолання проблем розвитку регіонів

Захід	Конкретизація
Фінансова підтримка через фонди ЄС	<i>ERDF</i> – інвестиції в інфраструктуру, цифровізацію, інновації; <i>Cohesion Fund</i> – підтримка екологічних та транспортних проєктів у менш розвинених країнах; <i>ESF+</i> – програми зайнятості та освіти; <i>JTF</i> – допомога регіонам, які залежать від викопного палива.
Децентралізація та зміцнення місцевого самоврядування	надання більшої автономії регіонам у використанні європейських коштів; розвиток стратегій «розумної спеціалізації» для стимулювання інновацій.
Європейський зелений курс	фінансування програм з енергоефективності, декарбонізації та відновлюваної енергетики; інвестиції у сталий міський транспорт.
Цифровізація та інноваційний розвиток	розширення цифрової інфраструктури (5G, високошвидкісний інтернет); підтримка стартапів та науково-дослідних проєктів.
Транскордонне співробітництво	програми <i>Interreg</i> для спільного розвитку сусідніх регіонів; інтеграція транспортної та економічної мережі між країнами-членами.

11. Які основні виклики та наслідки для регіональної політики ЄС спричинила війна в Україні?

Війна в Україні стала вагомим дестабілізуючим чинником для регіональної політики ЄС, що спричинило низку негативних наслідків, серед яких ключовими є наступні:

Асиметричні потрясіння серед держав-членів ЄС. Війна в Україні нерівномірно впливає на різні країни ЄС, насамперед на ті, що безпосередньо межують із зоною конфлікту, що зумовлює активізацію міграційних процесів, зростання кількості біженців та, відповідно, додаткові фінансові навантаження на бюджети як окремих держав-членів, так і ЄС в цілому. Такі демографічні зміни можуть також підвищити ризики міжетнічних та релігійних конфліктів у межах ЄС.

Енергетична залежність та її політичні наслідки. Значна залежність окремих країн ЄС, зокрема Німеччини, Італії та Туреччини, від імпорту російських енергоресурсів посилила вразливість перед зовнішнім енергетичним тиском. Використання енергетичних ресурсів як геополітичного інструменту спричинило нестабільність на європейському континенті та може трансформувати суспільно-політичні й економічні процеси всередині ЄС. Попри зменшення імпорту російського газу, перехід на альтернативні джерела енергії вимагає значних інвестицій, а високі ціни на електроенергію та газ продовжують створювати фінансовий тиск на домогосподарства та підприємства.

Зростання оборонних витрат. Посилення загроз для безпеки ЄС вимагає збільшення інвестицій у європейський оборонний сектор, що, ймовірно, призведе до перерозподілу фінансових ресурсів. У цьому контексті може виникнути ризик скорочення фінансування регіональної політики ЄС, що негативно

позначиться на реалізації відповідних програм. Крім того, процес нарощування військової промисловості вимагає ефективної координації між країнами-членами та ускладнюється різними національними пріоритетами.

Економічна нестабільність та ризики рецесії. Ескалація війни та пов'язані з нею санкції щодо росії призвели до зростання інфляції, нестабільності фінансових ринків та уповільнення економічного зростання в ЄС. Високі ціни на енергоносії та харчові продукти, а також перебої в глобальних ланцюгах постачання, негативно впливають на конкурентоспроможність європейських економік, що може спровокувати ризики рецесії та скорочення інвестицій у стратегічно важливі сектори. Особливо постраждали промислові сектори, що залежать від імпорту сировини та енергоносіїв. Крім того, витрати на відновлення України, ймовірно, слугуватимуть додатковим фінансовим тягарем на європейську економіку в найближчій перспективі.

Міграційна криза та соціальна напруга. Масовий наплив українських біженців до ЄС створює додаткове навантаження на ринки праці, системи соціального забезпечення та житловий фонд. Хоча багато країн ЄС продемонстрували солідарність, тривалий конфлікт може посилити міграційне перевантаження та викликати невдоволення серед місцевого населення, що підвищує ризики політичної радикалізації та зростання популістських настроїв.

Зміна геополітичних пріоритетів ЄС. Війна змушує ЄС переглядати свої стратегічні відносини з країнами Східного партнерства та НАТО. Посилення підтримки України, зокрема військової та фінансової, супроводжується погіршенням відносин із країнами, які займають нейтральну або проросійську позицію, що може ускладнити дипломатичні ініціативи та створити нові виклики для європейської зовнішньої політики.

Проблеми з продовольчою безпекою. Блокування українського експорту зерна та агропродукції, а також руйнування сільськогосподарської інфраструктури спричинили зростання світових цін на харчові продукти. Зазначене особливо позначилося на бідніших країнах, що залежать від українського зерна, але також викликало труднощі у країнах ЄС, збільшуючи витрати на продовольчу підтримку та субсидії.

Виклики та наслідки для регіональної політики ЄС, спричинені війною в Україні

Таким чином, війна в Україні суттєво впливає на регіональну політику ЄС, створюючи нові виклики та загрози для економічної, соціальної та безпекової стабільності, що вимагає адаптації управлінських механізмів, зокрема шляхом розширення фінансування, підвищення стійкості економік та підтримки постраждалих територій.

12. Які основні виклики регіонального розвитку в Україні?

Регіональний розвиток в Україні стикається з низкою викликів економічного та соціально-демографічного змісту.

Ключові виклики розвитку регіонів України

Економічна асиметрія. Має місце диспропорційність регіонального розвитку, зокрема через надмірну концентрацію економічної активності у найбільших містах. Крім того, низький рівень диверсифікації економіки обмежує можливості розвитку для малого та середнього бізнесу, а також посилює залежність від окремих галузей промисловості.

Вплив війни та безпекові виклики. Масштабні руйнування критичної інфраструктури внаслідок військових дій ускладнюють соціально-економічне відновлення постраждалих територій, а обмеження доступу до інвестицій через високий рівень

ризиків, пов'язаних з війною, знижує конкурентоспроможність регіонів на міжнародній арені.

Демографічні проблеми. Тривалий відтік кваліфікованих кадрів за кордон та до економічно розвиненіших регіонів України спричиняє гострий дефіцит людського капіталу. Як наслідок, підвищені темпи міграційних процесів трансформують демографічний баланс регіонів та створюють додаткове навантаження на соціальну сферу.

Недостатній розвиток інфраструктури. Незадовільний стан транспортної мережі та застарілі комунікації ускладнюють логістичні процеси та обмежують доступ до ринків, що негативно впливає на конкурентність регіональних економік.

Енергетична залежність та екологічні виклики. Висока енергоємність економіки та недостатній рівень енергоефективності підвищують витрати виробництва та залежність від імпортних енергоресурсів. Характерним також є забруднення довкілля у промислових регіонах через застарілі технології виробництва та низький рівень екологічного контролю.

Цифровий розрив між регіонами. Нерівномірний доступ до сучасних технологій, особливо у сільській місцевості, створює регіональну дивергентність. Також має місце недостатній рівень інноватизації державного управління та процесів, що уповільнює інтеграцію України у світовий цифровий простір.

Обмежені результати децентралізації. Незважаючи на прогрес у реформі місцевого самоврядування, окремі громади залишаються фінансово неспроможними.

Відтак, проблеми розвитку регіонів України частково схожі з проблемами регіонів ЄС, зокрема економічною нерівністю, депопуляцією, екологічними викликами та нерівномірним розвитком інфраструктури. Водночас, в Україні вони загострені війною, руйнуванням інфраструктури та безпековими ризиками, що є унікальним викликом порівняно з ЄС.

13. Які основні виклики та перспективи інтеграції України в європейську регіональну політику?

Україна послідовно реалізує європейський вектор розвитку, що підтверджується внесенням змін до Конституції у 2019 р., поданням заявки на членство в ЄС у 2022 р., отриманням статусу країни-кандидата та ухваленням рішення про початок переговорів щодо вступу. Для ефективної імплементації євроінтеграційного курсу необхідна адаптація державної політики та інституційного забезпечення регіонального розвитку до норм ЄС. Україна вже залучена до окремих фінансових програм ЄС, і в подальшому очікується розширення її можливостей у цій сфері.

У межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визначено основні зобов'язання України щодо впровадження регіональної політики на державному та місцевому рівнях.²¹ Зокрема, передбачено розвиток двосторонньої співпраці, удосконалення підходів до формулювання та реалізації регіональної політики, а також впровадження принципів багаторівневого врядування та партнерства.

Закон України «Про засади державної регіональної політики» закріплює європейську модель управління регіональним розвитком, що включає п'ять ключових компонентів: планування, фінансування, реалізацію, моніторинг, оцінку та відповідні інституції.²² За оцінкою Європейської Комісії (глава 22 *Acquis* ЄС «Регіональна політика та координація структурних

²¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <http://surl.li/hwks>.

²² Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <http://surl.li/txefk>.

інструментів») станом на 01.02.2024 р. Україна досягла певного рівня готовності до вступу в ЄС у сфері регіональної політики.

Готовність України до вступу в ЄС

Критерій	Відповідність / невідповідність
Регуляторна та інституційна рамки	Нормативно-правова база у сфері регіонального розвитку лише частково відповідає Acquis ЄС. Хоча ухвалено відповідне законодавство, а реформа децентралізації суттєво посилила компетенції та спроможність муніципалітетів у реалізації політики згуртованості ЄС, залишається низка не вирішених питань. Зокрема, відсутня необхідна правова основа для управління структурними фондами відповідно до вимог статей 174 та 175 Договору про функціонування ЄС. Крім того, не створено соціального фонду, аналогічного <i>ESF+</i> та іншим інструментам ЄС.
Адміністративна спроможність	Адміністративний потенціал та наявний досвід наразі недостатні для повноцінного виконання вимог ЄС у сфері регіональної політики, зокрема щодо управління та ефективного використання фінансових ресурсів.
Програмні документи, моніторинг та оцінювання, системи управління і контролю фінансів	Зберігаються труднощі в імплементації та реалізації законодавчих норм, багаторічних програм, довгострокового стратегічного планування, а також у сферах моніторингу, оцінки та фінансового управління програмами регіонального розвитку. Важливим завданням залишається вдосконалення координації між усіма рівнями влади.

Пріоритети регіональної політики України, визначені у Державній стратегії регіонального розвитку²³, узгоджуються з ключовими напрямками регіональної політики ЄС.

²³ Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, Постанова КМУ від 05.08.2020 № 695. URL: <http://surl.li/txgja>.

Конвергенція пріоритетів регіональної політики України та ЄС

Отже, Україна потребує посилення спроможності до ефективної імплементації проєктів регіонального розвитку, спираючись на найкращі практики держав ЄС та адаптуючи їх до національних умов. Інтеграція європейських принципів у процеси формування та реалізації регіональної політики як складової політики згуртування сприятиме зміцненню ресурсного потенціалу регіонів, підвищенню їх конкурентоспроможності та забезпеченню соціально-економічного зростання на засадах сталого розвитку.

Важливим завданням є також поширення знань про європейську політику регіонального розвитку як інструменту подолання регіональних диспропорцій. Такий підхід дозволить стратегічно визначати пріоритети розвитку регіонів і територіальних громад, що є ключовим імперативом для довгострокового розвитку України.

14. Які кроки у сфері регіональної політики першочергово необхідно зробити Україні для пришвидшення вступу до ЄС в умовах воєнного стану та в післявоєнної відбудови?

Регіональна політика є одним із ключових напрямів інтеграції України до ЄС, який нині потребує суттєвих трансформацій у законодавчій, адміністративній, фінансовій та інституційній сферах.^{24,25} Війна значно ускладнила цей процес, завдавши масштабних руйнувань інфраструктурі, дестабілізувавши економіку регіонів та спричинивши масові внутрішні та зовнішні міграційні процеси. Відтак, адаптація регіональної політики до стандартів ЄС повинна враховувати не лише вимоги *Acquis* ЄС, а й необхідність подолання наслідків збройної агресії, відновлення територій та забезпечення їх розвитку.

Які кроки є першочерговими?

1) Гармонізація законодавства

Для ефективної інтеграції у європейський простір необхідне удосконалення нормативно-правової бази відповідно до *Acquis* ЄС, особливо у сфері управління структурними інвестиційними фондами, що регламентуються статтями 174 та 175 Договору про функціонування ЄС. Наразі відсутність необхідної правової основи для управління структурними фондами обмежує можливості отримання фінансової допомоги з боку ЄС та ускладнює реалізацію проєктів відновлення.

²⁴ Регіональна політика: наскільки Україна готова до вступу в ЄС. URL: <https://surl.li/clshbr>.

²⁵ Осадчий В., Шульга О. (2025). Інституційні структури конвергенції регіональних моделей України та ЄС. *Економіка та суспільство*. № 71. URL: <https://surl.li/mijyuc>.

Важливим завданням є створення соціального фонду, аналогічного *ESF+*, який сприятиме подоланню наслідків міграційної кризи, інтеграції внутрішньо переміщених осіб у регіональну економіку та підтримці зайнятості населення, що постраждало від війни.

Першочергові завдання для України щодо пришвидшення вступу в ЄС

2) Посилення адміністративної спроможності

Війна значно підірвала інституційний потенціал багатьох регіональних та місцевих органів влади, зокрема через втрату кваліфікованих кадрів, руйнування адміністративної

інфраструктури та брак ресурсів. У цій площині першочерговими завданнями є: розвиток спроможності регіональних та місцевих органів влади для ефективного управління європейськими програмами регіонального розвитку; запровадження механізмів професійної підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері регіональної політики, особливо з питань управління фінансами ЄС, програмного планування та моніторингу.

3) Ефективне стратегічне планування та управління фінансами

У післявоєнний період особливої ваги набуває довгострокове стратегічне планування, що враховує як принципи регіонального розвитку ЄС, так і потреби відновлення України. Зокрема, необхідно: посилити координацію між центральними, регіональними та місцевими органами влади для ефективної реалізації політики згуртування; запровадити прозору систему моніторингу та оцінки використання коштів, що дозволить забезпечити ефективне освоєння ресурсів, мінімізувати корупційні ризики та підвищити довіру міжнародних партнерів; розширити механізми державного фінансування регіональних програм шляхом створення нових джерел надходжень та ефективного розподілу коштів відповідно до європейських стандартів.

4) Розвиток фінансових та інфраструктурних механізмів

Значні руйнування інфраструктури України внаслідок війни вимагають комплексних заходів щодо її відновлення та модернізації. У цьому контексті необхідно: розширити механізми залучення інвестицій, включаючи державно-приватне партнерство, для забезпечення відбудови регіонів; забезпечити модернізацію транспортної, логістичної та енергетичної інфраструктури відповідно до європейських стандартів для інтеграції України у єдиний ринок ЄС; підвищити рівень енергоефективності регіональної економіки через

впровадження сучасних екологічних технологій та зменшення залежності від імпортних енергоресурсів.

5) Поглиблення інтеграції у програми ЄС

Україна наразі залучена до окремих європейських програм фінансування, однак необхідно активізувати участь у стратегічно важливих ініціативах, насамперед: *Interreg* (підтримує транскордонну співпрацю та розвиток периферійних регіонів); *Horizon Europe* (підтримка наукових досліджень та інноваційного розвитку регіонів); *European Regional Development Fund* (фінансує регіональні проекти); *Ukraine Facility* (фінансовий механізм відновлення на 2024–2027 рр.).

6) Зміцнення політики згуртування

Для забезпечення збалансованого розвитку регіонів необхідно: усунути регіональні диспропорції шляхом реалізації програм підтримки відсталих та зруйнованих регіонів; сприяти цифровізації регіонів та впровадженню інноваційних рішень, що дозволить розширити доступ до послуг та зменшити цифровий розрив між містами та сільською місцевістю; зміцнити соціальну згуртованість, забезпечивши рівний доступ до якісних послуг у сфері освіти, медицини та соціального захисту.

Реалізація зазначених заходів сприятиме адаптації регіональної політики України до стандартів ЄС, створенню сприятливих умов для сталого розвитку та прискоренню процесу євроінтеграції. Війна значно ускладнює цей процес, однак водночас стимулює трансформацію регіональної політики у бік її більшої адаптивності, ефективності та орієнтації на довгострокову стійкість. Відповідність регіональної політики України європейським вимогам є важливою умовою для подальшого членства у ЄС та залучення додаткових фінансових і технічних ресурсів для відновлення й розвитку регіонів, особливо постраждалих унаслідок воєнних дій.

РОЗДІЛ 6. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ЗГУРТУВАННЯ ЄС: КОНЦЕПЦІЇ ТА КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ

1. Що являє собою політика територіального згуртування ЄС?

Політика територіального згуртування ЄС – це сукупність загальноєвропейських, національних та локальних владних ініціатив та інструментів, спрямованих на створення спільного простору з високорозвиненими комунікаціями та інфраструктурою, що сприятимуть підвищенню рівня доступності та якості послуг для усіх громадян ЄС незалежно від місця їх проживання. Розвиток політики територіального згуртування є результатом визнання факту значного негативного впливу на розвиток регіону його віддаленості від адміністративного центру, ускладнених географічних умов (гірські, острівні регіони тощо), нерозвиненості інфраструктури, комунікацій та сфери послуг.

В комплексі з іншими складовими (економічною, та соціальною) європейської політики згуртування, територіальне згуртування базується на принципах рівності можливостей, повноцінного розвитку та реалізації локального потенціалу кожної країни, території та локальної громади.

Політика територіального згуртування спрямована на забезпечення рівних і гідних умов для життєдіяльності громадян у міських і сільських територіях, центральних і периферійних та депресивних регіонах; зменшення рівня їх відставання у розвитку; ефективне використання наявних у регіоні ресурсів.

2. Якими мотивами керувалися перші ініціатори політики територіального згуртування в ЄС?

Первинними мотивами політики територіального згуртування були наступні:

- ✓ координація політики країн ЄС та окремих регіонів, зокрема щодо ефективного використання спільних активів;
- ✓ покращення умов розвитку територій уздовж східного зовнішнього кордону ЄС;
- ✓ сприяння глобальній конкурентоспроможності і сталості міст;
- ✓ врегулювання проблем соціального відторгнення населених пунктів у віддалених регіонах, а також регіонах із специфічними географічними особливостями через покращення доступу населення до соціальних послуг (освіти, охорони здоров'я та ін.) та енергетики.

3. Чому проблема територіального згуртування є актуальною для країн ЄС?

Традиційно центрами економічної активності, можливостей та ресурсів (інвестицій, інновацій, людського капіталу) є міста та приміські території. Це продукує вищі соціальні можливості та якість життя для населення. Водночас для сільських територій гострими є проблеми нижчого рівня розвитку інфраструктури та комунікацій, доступності до соціальних послуг, професійної та особистісної реалізації. Для порівняння в містах 77,9 % населення витрачають менше 15 хв. на дорогу до початкової школи (на сільських територіях – близько 44 %); 98,6 % – менше 45 хв. на дорогу до університету (на сільських територіях – близько 70 %); 6,4 км мають здолати жителі міст до найближчого медичного закладу (на сільських територіях – 14 км¹). Значною мірою це пов'язано з нижчим рівнем розвитку комунікацій. Аналогічні проблеми є характерними також для гірських, островних, прикордонних та інших територій, що відчують труднощі у розвитку та реалізації локального потенціалу. В сукупності з іншими чинниками це визначає актуальність імплементації політики територіального згуртування у Європейському Союзі.

¹ Ninth report on economic, social and territorial cohesion. 2024. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/9cohesion-report_en

4. Чому територіальний вимір європейської політики згуртування виокремився і набув інституціоналізації пізніше, ніж економічний та соціальний?

Триваліший період інституціоналізації територіального виміру згуртування у політиці ЄС обумовлений кількома причинами:

- ✓ високий рівень координації політики країн-членів ЄС сприймався національними владними інституціями як загроза державному суверенітету;
- ✓ первинною ціллю європейської політики згуртування визначено зменшення соціально-економічних диспропорцій між країнами та окремими територіями, що визначало первинність соціального і економічного вимірів;
- ✓ оцінка рівня територіальної згуртованості країн та регіонів, ідентифікація індикаторів прогресу у досягнення її цілей потребували розробки специфічного методологічного та методичного інструментарію, що обумовило складність та суперечки в науковому та експертному середовищі і тривалий період стримувало формалізацію політики територіального згуртування ЄС.

5. В яких документах вперше відображено цілісне бачення концепції територіального згуртування та перспективи її імплементації у політику ЄС?

1. «Зелена книга про територіальне згуртування» (Green Paper on Territorial Cohesion Turning territorial diversity into strength, 2008) – визначила територіальну згуртованість як основу соціальної та економічної єдності, засіб перетворення різноманітності на актив, який сприяє сталому розвитку всього ЄС; міст між економічною ефективністю, соціальною згуртованістю та екологічним балансом, у центрі розробки якого є сталий розвиток. Територіальне згуртування полягає у забезпеченні гармонійного розвитку всіх територій, можливостей для громадян максимально використовувати властиві цим територіям особливості. Цілями територіального згуртування визначено:

- ✓ координація політики на великих територіях, таких як регіон Балтійського моря, покращення умов уздовж східного зовнішнього кордону;
- ✓ сприяння глобально конкурентоспроможним і сталим містам;
- ✓ вирішення проблеми соціального відторгнення в окремих частинах великих регіонів та у знедолених міських районах;
- ✓ покращення доступу до освіти, охорони здоров'я та енергетики у віддалених регіонах;

- ✓ подолання труднощів у деяких регіонах із специфічними географічними особливостями².

2. «Територіальний порядок денний Європейського Союзу» (Territorial Agenda of the European Union 2020) – визначив територіальне згуртування як досягнення більш збалансованого розвитку шляхом зменшення існуючих диспропорцій, уникнення територіальних дисбалансів, підвищення узгодженості галузевої політики, яка має просторовий вплив, і регіональної політики.

В документі викладено ключові територіальні виклики, що стримують сталий та гармонійний територіальний розвиток, а також територіальні пріоритети розвитку Європейського Союзу, що потребують спільної уваги і відповідних спільних зусиль для повноцінного використання територіального потенціалу³.

² Green Paper on Territorial Cohesion Turning territorial diversity into strength. 2008. Brussels. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2008/green-paper-on-territorial-cohesion-turning-territorial-diversity-into-strength

³ Territorial Agenda of the European Union 2020. 2011. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2011/territorial-agenda-of-the-european-union-2020

6. Які ключові виклики територіальному згуртуванню визначено в Територіальному порядку денному ЄС?

Ключовими викликами, що стримують сталий та гармонійний територіальний розвиток в ЄС визначено:

- ✓ підвищення вразливості до викликів глобалізації, зокрема наслідків світових економічних криз;
- ✓ виклики інтеграції в ЄС, зокрема зростаючої взаємозалежності регіонів;
- ✓ демографічні та соціальні виклики, що мають системний характер – депопуляція та старіння населення в країнах «старої» Європи, активна зовнішня і внутрішня міграція, деструктивні зміни національної структури населення;
- ✓ зміна клімату та ризики для довкілля: географічно різноманітні впливи;
- ✓ енергетичні виклики як загроза регіональній конкурентоспроможності⁴.

⁴ Territorial Agenda of the European Union 2020. 2011. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2011/territorial-agenda-of-the-european-union-2020

7. Які територіальні пріоритети розвитку визначено в Територіальному порядку денному ЄС?

Політика територіального згуртування, як складова стратегічного управління, спрямована на забезпечення пріоритетів територіального розвитку Європейського Союзу, ключовими з яких визначено:

- ✓ поліцентричний і збалансований розвиток територій на макрорегіональному, транскордонному, національному та регіональному рівнях як базису територіальної єдності та локальної конкурентоспроможності;
- ✓ заохочення інтегрованого розвитку в містах, сільських та спеціальних регіонах;
- ✓ територіальна інтеграція в транскордонні та транснаціональні функціональні регіони;
- ✓ забезпечення глобальної конкурентоспроможності регіонів на основі сильних локальних економік;
- ✓ покращення територіального зв'язку для окремих осіб, громад та підприємств;
- ✓ управління та поєднання екологічних, ландшафтних та культурних цінностей регіонів⁵.

⁵ Territorial Agenda of the European Union 2020. 2011. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2011/territorial-agenda-of-the-european-union-2020

8. Які основні цілі та інструменти політики територіального згуртування в ЄС?

Ключовими цілями європейської політики територіального згуртування є такі:

- ✓ забезпечення рівних умов для життя громадян як у центральних та високорозвинених, так і периферійних та депресивних регіонах;
- ✓ зменшення рівня відставання регіонів у розвитку;
- ✓ сприяння включенню регіонів у внутрішній ринок ЄС;
- ✓ ефективне використання всіх наявних у регіоні ресурсів;
- ✓ включення всіх регіонів до процесу творення сукупного ВВП Європейського Союзу.

Інструментами європейської політики територіального згуртування є такі:

1. сприяння транскордонному, міжрегіональному, міждержавному або міжнародному співробітництву;
2. фінансова підтримка ЄС двосторонніх й багатосторонніх проєктів;
3. проведення досліджень, обмін досвідом, запровадження інноваційних підходів та програм місцевого й регіонального розвитку.

9. Які території знаходяться у пріоритетному фокусі уваги політики територіального згуртування в ЄС?

До регіонів з високими ризиками розвитку, що знаходяться у фокусі політики територіального згуртування ЄС відносяться:

- ✓ гірські регіони – часто є прикордонними. В таких регіонах проживає близько 10 % населення ЄС, більше третини з них – в сільській місцевості. Середній рівень ВВП на душу населення становить 80 % від середнього у ЄС.
- ✓ острівні регіони – в багатьох випадках є одночасно гірськими і прикордонними. В острівних регіонах проживає близько 3 % населення ЄС. Більше половини населення острівних регіонів проживає в прикордонних регіонах.
- ✓ малонаселені регіони – всі сільські та майже всі прикордонні регіони. В малонаселених регіонах проживає 2,6 млн осіб. ВВП на душу населення помітно коливається від значно нижчого від середнього по ЄС до значно вищого.

10. Які основні вигоди імплементації політики територіального згуртування в ЄС?

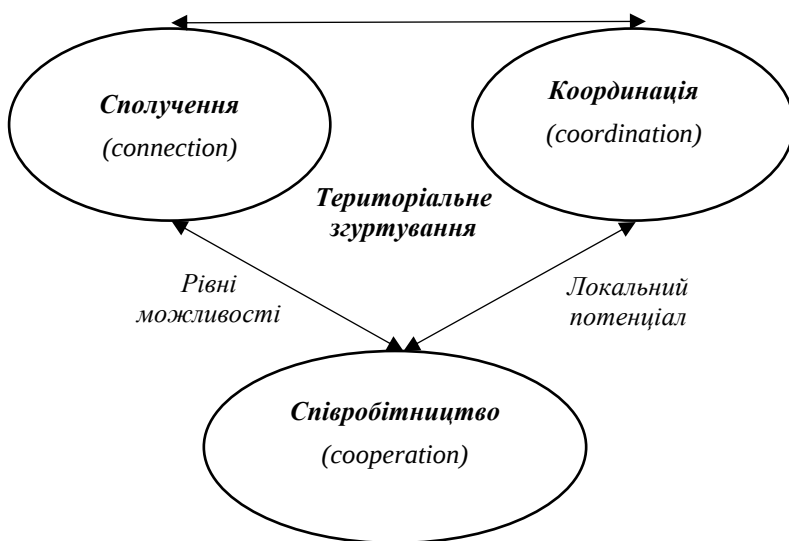
Імплементація політики територіального згуртування є джерелом отримання таких переваг:

- ✓ стійкі канали для міжрегіонального, транскордонного, міжнародного співробітництва задля кращої реалізації територіального потенціалу;
- ✓ налагоджені зв'язки між населеними пунктами, регіонами, державами;
- ✓ включення окремих територій у європейські транспортні, телекомунікаційні, енергетичні та інші мережі;
- ✓ скасування або мінімізація перешкод для доступу до економічної діяльності, навчання;
- ✓ забезпечення високої якості державних громадських послуг та гарантований доступ населення до суспільних благ незалежно від території або регіону.

11. Які основні механізми імплементації політики територіального згуртування в ЄС?

Основою імплементації європейської політики територіального згуртування є системне застосування трьох механізмів: сполучення, координації та співробітництва. Їх узгоджена робота забезпечує максимальний прогрес у досягненні визначених цілей.

Механізми європейської політики територіального згуртування

12. Як працює механізм «сполучення» в рамках політики територіального згуртування ЄС?

Механізм «сполучення» (connection) спрямований на розбудову всеосяжних транспортних, енергетичних та інших комунікаційних мереж, що сприятиме забезпеченню рівноцінного доступу для усіх громадян до якісних соціальних, державних та інших послуг, розвитку та реалізації потенціалу кожної громади.

Розбудова сучасних та всеосяжних комунікаційним мереж сприятиме досягненню цілей:

- ✓ забезпечення транспортного з'єднання усіх територій та населених пунктів;
- ✓ адекватний доступ населення до таких послуг, як медичне обслуговування, освіта та стійка енергетика;
- ✓ широкосмуговий доступ до Інтернету;
- ✓ надійний доступ до енергії через підключення до енергетичних мереж;
- ✓ міцні зв'язки між бізнесом і дослідницькими центрами.

Пріоритети та напрями розвитку транспортної мережі викладені в Стратегії сталої та розумної мобільності (2020 р.)⁶. Стратегія деталізована у 82 практичних ініціативах, спрямованих на перетворення європейської транспортної системи у доступну, конкурентоспроможну, розумну, безпечну та інклюзивну. Інструментами досягнення цієї мети є

⁶ Sustainable and Smart Mobility Strategy – putting European transport on track for the future. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0789>

розбудова транспортної мережі, удосконалення системи транспортних засобів з урахуванням впливу на навколишнє природне середовище (передбачається, що перехід на розумну і безпечну транспортну систему уможливить зменшення викидів в атмосферу на 90 % до 2050 р.). Результатом реалізації стратегії передбачається будівництво і запуск в експлуатацію мультимодальної Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T), що мінімізує дисбаланс між країнами-членами ЄС за рівнем транспортного забезпечення. TEN-T — це загальноєвропейська мережа автодоріг, залізниць, морських судноплавних та внутрішніх водних шляхів, що в сукупності формуватимуть 9 транспортних коридорів, які сполучатимуть усі географічні частини ЄС. Базова мережа повинна бути збудована до 2030 р., всеосяжна мережа – до 2050 р.

Розбудова сполучення в рамках політики територіального згуртування передбачає також доєднання усіх територій до Європейської енергетичної системи, яка розвивається відповідно до Енергетичної стратегії 2020.

Пріоритетними цілями стратегії визначено:

- ✓ розбудову інтегрованої енергетичної мережі;
- ✓ зменшення внутрішнього енергоспоживання на третину до 2050 р.;
- ✓ поетапне зменшення викидів парникових газів⁷.

Перевагою транспортної політики ЄС є її реалізація з урахуванням соціально-демографічної ситуації на конкретних територіях, екологічних чинників та економічної ефективності.

⁷ Energy strategy. 2020. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy_en

13. Як працюють механізми «співробітництво» і «координація» в рамках політики територіального згуртування ЄС?

Співробітництво (cooperation). Нівелювання впливу територіальних викликів з метою подолання дисбалансу у розвитку країн і територій потребує тісної співпраці суб'єктів на національному, регіональному та локальному рівнях, оскільки більшість проблем територіального розвитку (енергетичні, екологічні, нерозвиненість комунікаційних мереж та інфраструктури та ін.) можуть вирішуватися лише шляхом консолідації зусиль.

Координація (coordination). Значна частка території ЄС є прикордонними по лінії внутрішніх чи зовнішніх кордонів, певні населенні пункти розміщені на території двох країн ЄС, що визначає потребу координації дій місцевих та державних владних структур. До питань, що можуть скоординовано вирішуватися владою різних рівнів належать: економічний розвиток, будівництво і функціонування комунікаційних мереж, громадський транспорт (погодження маршрутів, тарифів та графіків), функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, вирішення екологічних проблем та ін.

Інструментами механізму координації є:

- ✓ формування спільних владних інституцій для вирішення проблем;
- ✓ формування спільних правил надання транскордонних медичних послуг;
- ✓ узгодження розкладу руху транспорту, будівництва та експлуатації транспортної інфраструктури.

14. Яка цільова орієнтація Стратегії сталої та розумної мобільності ЄС як одного із ключових інструментів розвитку комунікаційних мереж в рамках політики територіального згуртування?

Ключовою ціллю Стратегії є розбудова всеосяжної розумної, конкурентоспроможної, безпечної, інклюзивної та доступної транспортної системи, стійкої до поточних та майбутніх криз.

Інструментами забезпечення сталості транспортної системи мають бути:

- ✓ стимулювання використання транспортних засобів, суден і літаків з нульовими викидами, відновлюваних джерел енергії та низьковуглецевого пального, розбудова відповідної інфраструктури, зокрема встановлення 3 млн громадських пунктів зарядки електротранспорту усіх видів до 2030 року;
- ✓ будівництво та запуск аеропортів та портів з нульовим рівнем викидів – за допомогою нових ініціатив із просування нового авіаційного та морського пального;
- ✓ трансформація міжміських та міських транспортних систем у здорові та стійкі – через розвиток швидкісного залізничного транспорту та відповідної мережі, розвиток додаткової велосипедної інфраструктури протягом наступних 10 років;
- ✓ екологізація вантажних перевезень – зростання вдвічі обсягу залізничних вантажних перевезень до 2050 року;
- ✓ введення податку на вуглець, формування ефективних стимулів для користувачів транспорту через проведення комплексу заходів забезпечення справедливих та ефективних цін на всі види транспортних засобів⁸.

⁸ Sustainable and Smart Mobility Strategy – putting European transport on track for the future. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0789>

Інструментами розвитку розумного транспорту є:

- ✓ інновації та цифровізація, що визначатимуть спосіб пересування пасажирів та вантажів у майбутньому;
- ✓ реалізація підключеної та автоматизованої мультимодальної мобільності – завдяки можливості пасажирів купувати квитки на мультимодальні подорожі та вантажні перевезення для поєднання різних видів транспорту;
- ✓ стимулювання інновацій, використання даних та штучного інтелекту (ШІ) для розумної мобільності через повну підтримку використання безпілотних літальних апаратів, побудову Єдиного європейського простору даних про мобільність.

Транспорт є одним із секторів, які найбільше постраждали від пандемії COVID-19, тому Єврокомісія зобов'язується сприяти розвитку стійкого транспорту, застосовуючи такі інструменти:

- ✓ формування єдиного ринку транспортних послуг – шляхом посилення зусиль та інвестицій для добудови Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) до 2030 року; підтримки транспортної системи та її відновлення через збільшення державних та приватних інвестицій у модернізацію транспортних систем та транспорту;
- ✓ забезпечення доступності мобільності у всіх регіонах та для всіх пасажирів, включаючи пасажирів з обмеженою рухливістю, та зробивши транспортний сектор більш привабливим для працівників;
- ✓ посилення безпеки на всіх видах транспорту – досягнення нульового рівня смертності від ДТП до 2050 року⁹.

⁹ Sustainable and Smart Mobility Strategy – putting European transport on track for the future. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0789>

15.3 яких фондів здійснюється фінансування ініціатив політики територіального згуртування в ЄС?

Однією з головних цілей політики Європейського Союзу є посилення економічної, соціальної та територіальної згуртованості. У фокусі уваги при цьому знаходяться регіони і території зі специфічними умовами, зокрема сільська місцевість; регіони, що постраждали від індустріального переходу, від серйозних і постійних природних або демографічних ризиків. Тому на реалізацію заходів політики згуртування виділяється 32,5 % загального бюджету ЄС (2020 р.), з них на територіальне згуртування – 18,1 %.

Досягнення цілей політики територіального згуртування забезпечується за рахунок фінансування з європейських структурних та інвестиційних фондів:

- ✓ *Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій;*
- ✓ *Європейського соціального фонду (з 2021 р. називається Європейський соціальний фонд плюс);*
- ✓ *Європейського фонду регіонального розвитку;*
- ✓ *Фонду згуртування;*
- ✓ *Європейського фонду морського та рибного господарства;*
- ✓ *Фонду справедливого переходу.*

Зокрема з Європейського фонду регіонального розвитку на цілі територіального згуртування на програмний період 2021-2027 рр. передбачено:

- ✓ 5812 млн євро – на морську та сухопутну транскордонну співпрацю;
- ✓ 1466 млн євро – на транснаціональну співпрацю;
- ✓ 490 млн євро – на міжрегіональне співробітництво;
- ✓ 281 млн євро – для співпраці з віддаленими регіонами.

З Фонду справедливого переходу (JTF) на заходи, спрямовані на територіальне згуртування, на програмний період 2021-2027 рр. заплановано – 17,5 млрд євро.

Фінансові ресурси, спрямовані на заходи територіального згуртування, зосереджено на двох цілях:

- інвестиції для зростання та робочих місць — з метою зміцнення ринку праці та регіональної економіки;
- європейське територіальне співробітництво — підтримка єдності ЄС шляхом співпраці на транскордонному, транснаціональному та міжрегіональному рівнях.

16. Які програмні ініціативи реалізуються з метою досягнення цілей політики територіального згуртування в ЄС?

1. Програмна ініціатива Об'єднана Європа (CEF) – є важливим інструментом фінансування заходів та транскордонних проєктів в рамках транспортної політики ЄС, спрямованих на перенесення та видалення «вузьких місць» або створення відсутніх ланок на ділянках транспортних, енергетичних та цифрових мереж.

2. Програмна ініціатива *INTERREG* сфокусована на підтримці міжрегіональної та транскордонної співпраці.

3. Програма *Interact* реалізується з метою підвищення ефективності політики згуртування шляхом сприяння обміну досвідом та інноваційними підходами щодо реалізації програм співробітництва.

4. ReactEU (Recovery assistance for cohesion and the territories of Europe (REACT-EU)) – програма додаткової підтримки найважливіших секторів економіки у забезпеченні належного відновлення після кризи COVID-19.

5. *URBACT* програма стимулювання змін по всій Європі, сприяючи співпраці та обміну ідеями між містами в рамках тематичних мереж, розвиваючи навички у розробці та впровадженні інтегрованої політики та політики участі, а також обмінюючись знаннями та найкращими практиками розвитку міст.

17. Як працює Програмна ініціатива Об'єднана Європа (CEF) ?

Програмна ініціатива Об'єднана Європа (CEF) підтримує проекти, спрямовані на трансформацію транспортних мереж у взаємопов'язані, мультимодальні і безпечні через модернізацію залізничного, автомобільного, внутрішнього водного транспорту та морської інфраструктури.

Фінансування CEF за програмний період 2014–2020 рр. становило до 22,6 млрд євро, розділених приблизно порівну між країни згуртування (в середньому 95 євро в розрахунку на 1 жителя) та іншими державами-членами ЄС (33 євро в розрахунку на 1 жителя)¹⁰. Основну частину коштів інвестовано на розбудову та модернізацію залізничного транспорту. У країнах, що не входять до когезії, фінансування повітряного та внутрішнього судноплавства було масштабнішим, ніж у країнах фонду згуртування.

У 2021–2027 рр. заплановано подальше фінансування CEF великих транспортних, цифрових та енергетичних проєктів. Загальний бюджет становитиме 33,71 млрд євро (за поточними цінами). З них 25,81 млрд євро піде на розвиток транспорту, зокрема 11,29 млрд євро для країн згуртування.

¹⁰ На програмний період 2021-2027 рр., до країн Фонду згуртування віднесено Болгарію, Чехію, Естонію, Грецію, Хорватію, Кіпр, Латвію, Литву, Угорщину, Мальту, Польщу, Португалію, Румунію, Словачію, Словенію.

18. Як працює Програмна ініціатива INTERREG?

Європейська програмна ініціатива INTERREG реалізується з метою просування та підтримки транскордонної співпраці на внутрішніх та зовнішніх кордонах ЄС, що сприятиме підвищенню рівня життя на цих територіях і повноцінному соціально-економічному співробітництву як між країнами-членами ЄС, так і сусідніми державами.

Цілями реалізації ініціативи INTERREG є:

- ✓ допомога прикордонним територіям у розв'язанні конкретних проблем, які виникли в процесі розвитку регіонів у зв'язку з їх периферійним розміщенням в окремих державах та в цілому у ЄС;
- ✓ стимулювання розвитку співпраці поза внутрішніми кордонами, а також, в окремих випадках, надання більших повноважень деяким регіонам ЄС у контексті формування єдиного європейського ринку;
- ✓ допомога ЄС в адаптації територій, котрі лежать за зовнішніми кордонами ЄС, до їх нової ролі, тобто регіонів, об'єднаних спільним ринком;
- ✓ використання нових можливостей співпраці з третіми країнами, на територіях, котрі лежать за зовнішніми кордонами ЄС.

Interreg реалізується через програми трьох видів: транскордонні (60 програм), транснаціональні (15 програм), міжрегіональні (4 програми).

Interreg в рамках цілей політики згуртованості ЄС фінансується з різних фондів: 1) Європейського фонду регіонального розвитку – на програмний період 2014-2020 рр. бюджет програми становив 8050 млн євро, з них 5812 млн євро – на морську та сухопутну транскордонну співпрацю; 1466 млн євро – на транснаціональну співпрацю; 490 млн євро – на міжрегіональне співробітництво; 281 млн євро – на співпрацю з віддаленими регіонами; 2) Європейського фонду морського та рибного господарства; 3) Фонд справедливого переходу¹¹.

¹¹ <https://interreg.eu/>

19. Як працює Програмна ініціатива Interact?

Interact одна із програм групи Interreg, що реалізується з метою підвищення ефективності політики згуртування через сприяння обміну досвідом та інформацією, просування інноваційних підходів щодо реалізації програм співробітництва. В рамках програми Interreg надаються послуги спрямовані на вирішення спільних проблеми та пошук спільних рішень в таких сферах як охорона здоров'я, охорона навколишнього природного середовища, дослідження, освіта, транспорт, стійка енергетика та ін.

Програмна підтримка поширюється на усі країни-члени Європейського Союзу, Норвегію, Швейцарію, територію країн-кандидатів на членство в ЄС та країн-сусідів. Фінансування програми Interact здійснюється з Європейського фонду регіонального розвитку (85 % усіх видатків) та за рахунок внесків усіх держав-членів ЄС, Норвегії та Швейцарії (15 %).

20. Як працює Програмна ініціатива ReactEU?

Програмна ініціатива REACT-EU спрямована на допомогу у відновленні згуртованості та територій Європи (REACT-EU) від наслідків кризи COVID-19. Програма реалізувалася через Інвестиційну ініціативу у відповідь на коронавірус (CRII) та Інвестиційну ініціативу у відповідь на коронавірус плюс (CRII+) і є мостом до довгострокового плану відновлення ЄС. Загальний бюджет програми REACT-EU на період 2021-2027 рр. складає 50,62 млрд євро.

Програма підтримує інвестиційні проєкти, які сприяють вирішенню кризових ситуацій і сприяють екологічному, цифровому та стійкому відновленню економіки, включаючи підтримку збереження робочих місць, скороченої зайнятості та самозайнятих осіб. Програма також може сприяти створенню робочих місць і заходам із працевлаштування молоді, розвитку систем охорони здоров'я, забезпеченню оборотним капіталом та інвестиційній підтримці для малих і середніх підприємств.

21. Як працює Програмна ініціатива URBACT?

URBACT – програма із групи Interreg, спрямована на стимулювання змін по всій Європі через сприяння співпраці та обміну ідеями між містами в рамках тематичних мереж, розвиваючи навички представників місцевої влади та інших зацікавлених сторін у розробці та впровадженні інтегрованої політики та політики участі, а також обмінюючись знаннями та найкращими практиками розвитку. URBACT сприяє інтегрованому розвитку міст через підтримку у реалізації горизонтальної (співпраця з владними інституціями на регіональному, національному та загальноєвропейському рівнях) та вертикальної інтеграції (кооперація з іншими містами). Програма спрямована на мотивування міст до перегляду централізованих структур управління та переходу до більш інклюзивних та цілісних моделей. Підхід URBACT до участі визнає, що сталий міський розвиток ґрунтується на орієнтованих на діях стратегіях, які створюються та впроваджуються спільно з місцевим населенням.

Програмна підтримка поширюється на усі країни-члени Європейського Союзу та територію країн-кандидатів на членство в ЄС. На період 2021-2027 рр. програма співфінансується з двох основних джерел: Європейського фонду регіонального розвитку та Фонду передвступної допомоги.

22. Чому проходить поступове зміщення акцентів європейської політики згуртування з руралізації на розвиток міст та субурбанізацію?

Поступова зміна акцентів у політиці територіального згуртування ЄС обумовлена визнанням об'єктивно високої ролі міст як центрів економічної активності, що мають високий рівень ефективності використання ресурсів та інноваційного потенціалу, розвинену соціально-економічну інфраструктуру, місткі ринки послуг та кваліфікованої робочої сили, високу інвестиційну привабливість. Міста традиційно є хабами інновацій і осередками глобальних можливостей. Міста володіють високим потенціалом для збільшення масштабів використання відновлювальної та чистої енергетики, підвищення енергозощадження і скорочення емісії CO², оскільки мають високі можливості для використання більш енергоефективних видів житла і транспорту. Міста є функціональними зонами концентрації населення та економічної діяльності, навколо яких організовуються потужні потоки товарів, послуг, інновацій, капіталу і людей. Міста є полюсами глобальних та регіональних міських мереж, драйверами територіального розвитку і згуртування. Це визначає доцільність переосмислення політики та механізмів їх розвитку на засадах концепції «функціональних міських зон», інтегрованого стратегічного управління сталим розвитком міст, розбудови транснаціональних функціональних міських зон, що сприятиме дифузії позитивних ефектів на прилеглі території.

23. Які основні сучасні орієнтири та інструменти розвитку міст реалізуються в рамках європейської політики згуртування?

Ефективному виконанню містами соціально-економічних функцій та ролі драйвера згуртування сприяє імплементація нових механізмів управління містами та приміськими територіями. Ключовими механізмами трансформації систем управління містами є такі:

1. Практичне втілення концепції «функціональних міських зон» («Functional Urban Areas»), що являють собою урбанізовану систему сусідніх міст і сіл, які економічно і соціально залежать від міського центру. В такій моделі розвитку територій функціональні зони стають центрами дифузії соціально-економічних, екологічних та інших вигод на прилеглі території. В Європейському Союзі такі функціональні міські зони часто поширюються за межі національних кордонів, що обумовлює необхідність втілення та удосконалення транскордонного адміністрування.
2. Імплементація інтегрованих стратегій сталого розвитку міст («Integrated Sustainable Urban Development Strategies»), що підвищують потенціал досягнення цілей сталості в управлінні містами, а також сприяють оновленню процесів та механізмів територіального врядування, оскільки дозволяють локальним органам влади ініціювати ширші партнерства з іншими локальними суб'єктами економіки і політики. Застосовуються різні підходи до імплементації Інтегрованих стратегій сталого розвитку міст. Один із методологічних підходів включає розробку Операційних програм («Operational Programme») і окремих змішаних Пріоритетних осей («Priority Axis, PrAxis»). Іншим ефективним підходом є імплементація стратегій Інтегрованих територіальних інвестицій («Integrated Territorial

Investment, ITI») як платформи для інтегрованих тематичних / секторальних проєктів із комбінованими джерелами фінансування (найчастіше із Європейського фонду регіонального розвитку і Європейського соціального фонду).

Стратегії ITI можуть імплементуватися для підтримки функціональних міських зон і територій із специфічними географічними особливостями.

3. Міський порядок денний ЄС – програмна ініціатива запроваджена з метою розвитку міст на засадах Цілей сталого розвитку ООН до 2030 р., зокрема в напрямку інклюзивності, безпеки і відновлення через досягнення містами «кращого регулювання», «кращого фінансування» і «кращих знань». В рамках зазначених цілей визначено завдання удосконалення систем управління розвитку містами:

- ✓ краще регулювання: ефективна і когерентна реалізація програм та інструментарію політики ЄС; удосконалення поточної та поточної регуляторної політики;
- ✓ краще фінансування: визначення, інтеграція та використання традиційних і інноваційних джерел фінансування міських зон; ефективніше використання існуючих фінансових можливостей без створення нових чи збільшення бюджету функціонуючих фондів;
- ✓ кращі знання: формування бази знань щодо міського розвитку, обмін практиками та досвідом.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for handwriting practice. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

This image shows a single page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical margin lines, text, or other markings on the page.

[illegible]

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

